

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Dějiny evangelických sborů Krakovany a Chvaletice a porovnání jejich vývoje

Marcela Janouchová

Bakalářská práce

2014

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marcela Janouchová**
Osobní číslo: **H10732**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Dějiny evangelických sborů Krakovany a Chvaletice a porovnáání jejich vývoje.**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování:

Práce bude věnována dějinnému vývoji tolerančních evangelických sborů v Krakovanech a Chvaleticích a jejich vzájemné komparaci. Využity budou prameny z archivů obou sborů, z ústředního archivu ČCE a dobová evangelická periodika. Cílem bude postihnout vývoj obou sborů od raného tolerančního období přes 19. století až po současnost, stranou nezůstane ani vznik a podoba jejich modliteben a komparativní analýza vývoje těchto sborů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě. Sv. 1 - 8. Praha. 1995.
MELMUKOVÁ, Eva. Patent zvaný toleranční. Praha, 1999. Medek, Zdeněk. Na slunce a do mrazu: první čas josefinské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě. Praha, 1982. HREJSA, Ferdinand. Dějiny české evangelické církve v Praze a ve středních Čechách v posledních 250 letech. Praha, 1927. NEŠPOR, Zdeněk, R. (ed.). Čeští nekatolíci v 18. století: mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí. Ústí nad Labem, 2007. NEŠPOR, Zdeněk, R. - ALTOVÁ, Blanka. Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska. Praha, 2009. NEŠPOR, Zdeněk, R. Století evangelických časopisů 1849 - 1948: časopisy v dějinách "lidových" protestantských církví v Čechách a na Moravě. Praha, 2010. NEŠPOR, Zdeněk, R. Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století. Ústí nad Labem, 2006. NEŠPOR, Zdeněk, R. - KAISEROVÁ, Kristina (eds.). Variety české religiozity v "dlouhém" 19. století (1780 - 1918). Ústí nad Labem, 2010. NEŠPOR, Zdeněk, R. a kol. Náboženství v 19. století: nejcirkevnější století nebo období zrodu českého ateismu? Praha, 2010. JUST, Jiří - NEŠPOR, Zdeněk R. - MATĚJKA, Ondřej et al. Luteráni v českých zemích v proměnách staletí. Praha, 2009. NEŠPOR, Zdeněk, R. Víra bez církve?: Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století. Ústí nad Labem, 2004.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Hana Stoklasová

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2014

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

Tomáš Jiránek
doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2014

PROHLÁŠENÍ:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 24. 3. 2014

Marcela Janouchová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi pomáhali při psaní bakalářské práce. Můj dík patří obzvláště panu Jaroslavu Kučerovi, faráři farního sboru Českobratrské církve evangelické v Krakovanech a panu Miloši Hübnerovi, administrátorovi farního sboru Českobratrské církve evangelické ve Chvaleticích za poskytnutí potřebných informací. Dále děkuji starostce města Chvaletice, paní Blance Zaklové a také panu Zdeňku Zaklovi za ochotu a zapůjčení materiálů. Poděkování patří také panu Josefu Polákovi, starostovi obce Krakovany za možnost nahlédnutí do obecní kroniky. A v neposlední řadě velmi děkuji vedoucí mé práce, paní Mgr. Haně Stoklasové, za ochotu, trpělivost, faktické připomínky a hlavně čas, který mi věnovala. Děkuji.

Marcela Janouchová

ABSTRAKT

Práce se zabývá dějinami sborů Českobratrské církve evangelické ve Chvaleticích a Krakovanech. Oba sbory byly založeny po vydání tolerančního patentu. Hlavním záměrem je tedy popsání jejich vývoje, a to od založení až do současnosti. U obou je nastíněn také vývoj před vydáním patentu a v závěru je pak stručně porovnán. Vedle těchto informací obsahuje práce v úvodu také obecné informace týkající se okolností vydání tolerančního patentu a rovněž stručné dějiny míst, kde se oba sbory nacházejí.

KLÍČOVÁ SLOVA

toleranční patent, nekatolíci, Chvaletice, Krakovany, evangelický sbor

TITTLE

The History of Evangelical Congregations in Krakovany and Chvaletice and the Comparison of Their Development.

ABSTRACT

The thesis is dealing with the history of evangelical congregations in Chvaletice and Krakovany. Both congregations were established after the Patent of Toleration. The main goal is to describe their development from their establishment to the present time. There are also some notes about history of both congregations before edition of the Patent of Toleration and in the end the development is briefly compared. Besides these information, this thesis contains common information about circumstances of the edition of the Patent of Toleration and also brief history of places of both congregations at the beginning.

KEY WORDS

The Patent of Toleration, Non-Catholics, Chvaletice, Krakovany, Evangelical Congregation

OBSAH

Úvod.....	8
1. Toleranční patent, důvody vedoucí k jeho vydání a situace po 13. říjnu 1781.....	11
2. Chvaletice.....	21
2. 1. Stručný vývoj města Chvaletice.....	21
2. 2. Pozadí vývoje Chvaletic – cisterciácký klášter v Sedlci, zdechovické panství.....	24
3. Dějiny farního sboru Českobratrské církve evangelické ve Chvaleticích.....	29
3. 1. Vývoj před vydáním tolerančního patentu.....	29
3. 2. Toleranční patent, reakce na něj a vývoj po jeho vydání ve Chvaleticích a na zdechovickém panství.....	39
4. Krakovany.....	63
4. 1. Stručný vývoj obce Krakovany.....	63
4. 2. Pozadí vývoje Krakovan – Týnec nad Labem, pardubické panství.....	69
5. Dějiny farního sboru Českobratrské církve evangelické v Krakovanech.....	78
5. 1. Vývoj před vydáním tolerančního patentu.....	78
5. 2. Toleranční patent, reakce na něj a vývoj po jeho vydání v Krakovanech a na pardubickém panství.....	85
Závěr.....	107
Seznam pramenů a literatury.....	112
Obrazové přílohy.....	118
Resumé.....	132

ÚVOD

Téma této práce jsem si vybrala z několika důvodů. V první řadě jde o fakt, že samotná tematika náboženské problematiky a otázka nekatolického obyvatelstva v novověku mne velmi zajímá, hlavně co se vývoje v českých zemích a potažmo v celé habsburské monarchii týče. Proto jsem se rozhodla zpracovat dějiny dvou tolerančních sborů. A tyto konkrétní sbory jsem zvolila proto, že obě místa – jak Chvaletice, tak Krakovany – velmi dobře znám. Ve Chvaleticích žiji od svého narození, v Krakovanech se naopak narodili oba moji rodiče a značnou část svého dětství jsem strávila právě zde. To je tedy další důvod výběru tématu, důvod spíše osobní. A v neposlední řadě šlo při výběru o to, že v oblasti, kde se oba sbory nacházejí, přetrval i přes tvrdá opatření značný počet nekatolíků. Jde totiž o oblast východních Čech, často vnímaných za jakousi „baštu“ tajných nekatolíků. Krakovany, ač v současné době náleží do Středočeského kraje, byly s touto oblastí jistě v kontaktu.

Dnes má již bádání o době předtoleranční i době po vydání Tolerančního patentu opět své místo mezi historiky. Nebylo tomu tak ovšem vždy. Zájem o toto téma začíná narůstat v polovině 19. století, převážně u samotných evangelíků. Právě v této době se evangelíci začínají více angažovat i ve veřejných otázkách. V této souvislosti musíme uvést asi nejvýznamnějšího autora evangelické historiografie, **Ferdinanda Hrejsu**. Tento významný evangelický teolog a historik je autorem mnoha důležitých prací, zabývajících se českou reformací a evangelickým náboženstvím, sepsal ale i obecné dějiny křesťanství pro české země (mezi jeho díla patří např. *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, *Česká reformace*, *Dějiny české evangelické církve v Praze a ve středních Čechách v posledních 250 letech*, *Dějiny křesťanství v Československu I. – VI.*). Dalším z evangelických autorů, který sepsal významnou monografii týkající se náboženské tolerance, byl **Jan Zdeněk Medek** (*Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*). Tuto monografii jsem mezi jinými využila i pro svou práci. Jelikož jde však o práci starší, je nutné brát na tento fakt zřetel. Neodmyslitelnou součástí daného tématu je otázka protestantského školství. Tuto problematiku zpracoval **Emanuel Havelka** (*Protestantské školství v Čechách a na Moravě*), jehož práci jsem rovněž použila.

Ze současných historiků tolerančních dějin a dějin týkajících se tajných nekatolíků stojí dnes v popředí **Eva Melmuková-Šašecí**. Z její významné monografie (*Patent zvaný toleranční*) jsem v „obecné části“ čerpala velmi často. V roce 2013 vyšlo 2. vydání této práce. S dalšími autory se Eva Melmuková-Šašecí podílela na vydání dalších děl (např. řada

Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě, Příhlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781 – 1782).

Značná část zmíněných prací byla až do roku 2004 vydávána přímo Českobratrskou církví evangelickou, která hradila veškeré náklady s tímto spojené. Od roku 2004 přebírá tuto činnost historická společnost VERITAS, která pokračuje v publikaci děl. Mnoho dalších prací zároveň společnost doporučuje a mapuje ty nejdůležitější studie, sborníky i monografie týkající se evangelické církve.

Jedním z nejvíce činných historiků zabývajících se touto problematikou je v současnosti nejspíše **Zdeněk R. Nešpor** (*Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska, Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století, Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století, Čeští nekatolíci v 18. století: mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí, Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století nebo období zrodu českého ateismu?* a mnoho dalších). Několik jeho monografií jsem také použila ve své práci.

Dějiny sborů ve Chvaleticích a Krakovanech nepublikoval prozatím žádný autor. Existují pouze v podobě pokusů a snah buď samotných farářů, kdy jsou dochovány většinou strojopisně, nebo místních „nadšenců“ a obyvatel zájímavých se o místní historii. Tyto jsou pak nejčastěji obsaženy v rámci celkových dějin daného místa.

Prameny k dějinám těchto sborů nalezneme jednak v Ústředním archivu Českobratrské církve evangelické v Praze, zde ovšem nalezneme hlavně informace týkající se 20. století. Další informace lze získat ve Státním okresním archivu v Pardubicích, kde v rámci fondu Farního úřadu Zdechovice nalezneme i kusé informace týkající se Chvaletic. Pro Krakovany se přímo na místní faře dochovala značná agenda, a ačkoli jde rovněž hlavně o 20. století, poskytuje velmi zajímavé informace. Stručné zmínky nalezneme také v kronice obce.

Ve své práci se snažím na příkladu dvou tolerančních evangelických sborů ukázat, jak v praxi tyto sbory fungovaly a v současnosti fungují, s jakými obtížemi se potýkaly, ale také to, jak moc byl vývoj obou mezi sebou odlišný či totožný. Vedle těchto aspektů se snažím nastínit i vývoj před vydáním tolerančního patentu, který může ukázat, jak moc byla v obou místech silná tradice české reformace a nekatolictví a jak se později odrazila v době zakládání sborů. Na pozadí uvádím rovněž stručnou historii obou míst, ve kterých sbory vznikly, protože i v informacích o těchto oblastech můžeme nalézt souvislosti a důvody, které vedly k

„profilaci“ tamního obyvatelstva z hlediska náboženství, jejich boji za „správnou víru“ a dovedly je až k založení tolerančních evangelických sborů.

1. TOLERANČNÍ PATENT, DŮVODY VEDOUcí K JEHO VYDÁNÍ A SITUACE PO 13. ŘÍJNU 1781.

Rokem 1648 definitivně končí naděje českých nekatolíků v zemi i těch, kteří byli nuceni odejít do exilu, na možnost svobodně vyznávat svou víru. Vestfálský mír ukončující třicetiletou válku potvrdil totiž tzv. *ius reformandi*, neboli právo panovníků na sjednocení svého území pod jedním oficiálním náboženstvím. Používá se také výraz „ideový monopol“. A většině obyvatel habsburské monarchie nepomohlo ani ustanovení v mírové smlouvě, říkající, že v místech, kde ještě roku 1624 vyznávali lidé jiné vyznání než to, k němuž náležel panovník, mohli při něm zůstat i nadále. Stalo se tak v některých říšských městech v Německu, ovšem v českých zemích to nebylo možné. Je obecně známo, že roku 1624 zde již v plném proudu probíhala rekatolizace a jediným povoleným náboženstvím bylo to římskokatolické.¹

A tak mohla rekatolizace ve své další fázi pokračovat v podstatě již bez omezení a přerušování válečnými událostmi. Proto se může na první pohled zdát, že na přelomu 17. a 18. století byla náboženská problematika v českých zemích, potažmo v celé habsburské monarchii, vyřešena. Nahlédnutím „pod pokličku“ zjišťujeme, že tomu tak zdaleka nebylo.

Po vládě Leopolda I. a krátkém působení Josefa I. nastupuje na scénu tzv. karolinská rekatolizace, jejímž strůjcem je císař Karel VI. Duchovenstvo, šlechtický a měšťanský nekatolický živel byl „zpacifikován“ v předešlých letech, mnoho lidí je již nuceno pobývat v exilu.² Na řadu se proto dostává venkov a jeho obyvatelstvo. Jsou pořádány misie, do hledáčku reformátorů se dostávají i odlehlejší horské oblasti, velký zřetel je kladen na obnovu farní správy, rozvíjí se tzv. barokní zbožnost. Navíc dochází ke konci 17. století ke generační výměně.³ Může se zdát, že postup proti nekatolíkům je tedy úspěšný, a skutečně do značné míry byl, neznamenal ovšem jejich naprosté vymizení. Kdyby ano, nebylo by potřeba vydání

¹ MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 14 – 15. ISBN 978-80-903920-4-5.

Již Obnoveným zřízením zemským z roku 1627 (pro Moravu vešlo v platnost roku 1628) bylo katolické vyznání označeno za jediné povolené náboženství. Jeho vydání je po právní stránce tečkou za českou reformací. Viz. MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 1982. s. 13. NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. s. 15. ISBN 80-86067-92-0.

² Je nutné si uvědomit rozdíl mezi výrazy exil a emigrace. Do exilu mohli odejít jen svobodní obyvatelé – exulanti, ti odcházejí hlavně během třicetileté války, donuceni danou situací. Ovšem nekatolíky byli i poddaní, ti však zůstávali připoutáni k vrchnosti. Proto o nich hovoříme jako o emigrantech, jejich útek byl emigrací. Více viz MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 74 – 80.

³ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, sv. 9. s. 104 – 106. ISBN 978-80-7432-105-4.

Tolerančního patentu. „*Různost názorů a životní orientace nezmizela a ani drsná opatření nedokázala zlikvidovat lidskou touhu po svobodě svědomí.*“⁴ A tak, ač navenek se stává monarchie opravdu katolickou, tajní nekatolíci tu jsou, a to hlavně na venkově, proti němuž byla směřována rekatolizační opatření po roce 1648.

I přes rekatolizační postup Karla VI. se objevují snahy o získání alespoň nějaké svobody. Takovým pokusem je například akce z roku 1732 spojená s jednáním Jana Liberdy s pruským králem. Toto jednání se týkalo možnosti trvale usídlit české emigranty ze Saska v Prusku, které bylo mnohem snášenlivější, co se konfesí týče. Již v únoru toho roku přijal Bedřich Vilém I. emigranty, které vypověděli v Salcbursku. To bylo ale vše. Přesto se rozšířila informace, že pruský král se přimluvil, aby i na českém území mohl každý žít dle svého přesvědčení. Tak Opočensští sepisují memorandum, vyznání víry a seznam jmen, na kterém bylo kolem 500 osob. A shromáždění se konají i na jiných místech. Pravda vyšla najevo až poté, co se poslové s memorandumem Opočenských vrátili s Hennersdorfu. Tehdy už ale vrchnost ovšem věděla. Následovalo zatýkání a vyslýchání, nejednou doprovázené mučením.⁵

V 18. století se začíná celkově měnit ovzduší, ekonomické, politické i vojenské a stále zřetelnějším se stává fakt, že lidé, kteří jsou nuceni kvůli víře žít za hranicemi své země, začínají „doma“ chybět. Například právě v roce 1731 odchází ze země 23 000 exulantů, což je pro ekonomiku monarchie velkým problémem, naopak v oblasti Salcburka, kam se uchýlili, to znamená posílení v oblasti ekonomiky a hospodářství.⁶ S tímto faktem souvisí tzv. merkantilismus, národohospodářská teorie.⁷ Jedním z nástrojů zamezujících odlivu obyvatelstva se mohla stát náboženská tolerance. Tu však Marie Terezie odmítala a přistoupila místo toho k tzv. transmigraci do Sedmihradska. V podstatě šlo o nucené přesídlování nekatolíků. „*Z trestu se pro mnohé přesídlence stalo vysvobození! Lidé, kteří strádali doma v nesvobodě, uvítali prostředí sice vzdálené a cizí, ale k jejich vyznání tolerantní. Zvali tedy své příbuzné i přátele a ti se pak hlásili k vystěhování dobrovolně.*“⁸ I tyto přesídlovací akce se tak musely začít mírnit, aby se jejich původní smysl nevytratil úplně.

⁴ MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 15. ISBN 978-80-903920-4-5.

⁵ Tamtéž, s. 115 – 116.

⁶ Jsou to přesně ti nekatolíci, kteří musí ze Salcburska odejít a kterým azyl poskytuje pruský Bedřich Vilém I.

⁷ Merkantilismus se zaměřuje právě na oblast demografickou. Hlavní úlohu hraje populace. Ta je důležitá proto, aby stát po ekonomické stránce rostl. Tamtéž, s. 16.

⁸ Tamtéž, s. 19.

V polovině 50. let 18. století projevy tajných nekatolíků sílí a Marie Terezie je nucena jednat. Necháává se inspirovat politikou kancléře Václava Antonína hraběte Kounice, a to politikou „cukru a biče“. Měla za to, že pokud zlepší duchovní péči, nekatolické projevy opět zmizí. Tato politika však není realizována, propuká sedmiletá válka.⁹ Monarchie je samozřejmě touto válkou vyčerpána. Proto císařovna přistupuje k opatřením týkajícím se i katolické církve. Tak například nesmí být vyvážen ze země majetek zemřelých kněží, jsou razantně omezeny poutě do ciziny, cenzura tisku – nevyjímaje náboženské texty – je náhle v kompetenci laiků. A v neposlední řadě musí církev přiznávat svůj majetek a překládat svá statuta ke schválení. Je zrušeno právo církevního azylu. V době těchto převratných změn zůstávalo jedno jisté – averze Marie Terezie vůči tajným nekatolíkům, ale také Židům. Ti se ale nehodlali vzdát.¹⁰

Roku 1777 procházejí krajem Valašska 3 členové zrušeného jezuitského řádu. Ti z vlastní iniciativy hodlají poznat skutečný stav tajných nekatolíků, a proto rozšíří zprávu, že císařovna vyhlásila náboženskou svobodu. A tak se začaly přihlašovat masy lidí, dokonce i celé vesnice. 3. května 1777 se hromadně zapisovali i obyvatelé Vsetína. Vídeň byla touto událostí samozřejmě překvapena, dokonce zděšena. Počet přihlášených nekatolíků na Valašsku dosáhl 15 000. A opět se roztáčí kolo výslechů a zatýkání.¹¹ Někdy se setkáváme v souvislosti s touto akcí s tzv. falešným tolerančním patentem. Marie Terezie vyslala dokonce k prošetření zvláštní dvorskou komisi, jejímž členem byl i Jan Leopold Hay.¹² Další událost

⁹ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha-Litomyšl: Paseka, 2001, sv. 10. s. 73. ISBN 80-7185-384-4.

¹⁰ Tamtéž, s. 74 – 81.

¹¹ V podstatě současně se objevily 2 návrhy na řešení situace na Valašsku. 28. ledna 1780 podal svůj návrh biskup Hay, který poznal, že „tichá tolerance“ vede nekatolíky k nadějím, že nakonec dojde k jejich zrovnoprávnění a tomu je třeba zabránit právě vydáním tolerančního patentu. O den později přišel se svým řešením představitel česko-rakouské dvorní kanceláře Jindřich Kajetán hrabě Blümegen. Ten požadoval návrat k tvrdému postupu vůči nekatolíkům. Je jasné, která verze v říjnu příštího roku zvítězila. MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 35 – 36. ISBN 978-80-903920-4-5.

¹² Tamtéž, s. 117 – 118.

Jan Leopold Hay se narodil 22. dubna 1735 ve Fulneku na Moravě. Byl prvorozeným synem zdejšího vrchního úředníka Jana Františka Haye. Ve svých 16 letech nastupuje do „prvního ročníku studií filosofických“ v Olomouci (studuje filozofii a teologii). Na konci školního roku 1752/1753 dosahuje bakalářského stupně. Dne 23. září 1758 je vysvěcen na kněze a následně se stává biskupským ceremoniářem Leopolda Bedřicha hraběte z Egku a Hungersbachu a i po jeho odchodu zůstává v této funkci, již jak ceremoniář Maxmiliána hraběte Hamiltona. V roce 1770 se Hay stává kapitulním děkanem a farářem chrámu blahoslavené Panny Marie v Kroměříži. Když roku 1767 pobýval v Olomouci ještě jako malý chlapec Wolfgang Amadeus Mozart, stal se Jan Leopold Hay jeho společníkem. Jeho nejstarší sestra, Terezie, si vzala za manžela Josefa Sonnenfelse, jednoho ze zakladatelů kameralistiky a jeho názory jistě museli do určité míry Haye ovlivnit. Roku 1775 se Hay ve věku 40 let stává proboštem kolegiální kapituly v Mikulově a téhož roku, 25. února je povýšen do rytířského stavu markrabství Moravského. Získal si značnou důvěru přímo u dvora ve Vídni a z této příčiny je ustanoven v roce 1777 jako ředitel duchovní komise, která měla prošetřit bouřlivou situaci na Valašsku. A při této příležitosti poprvé proniká jméno Jana Leopolda Haye do povědomí tehdejší veřejnosti. Dne 29. července 1780

se odehrála v obci Růžďka, kde se v neděli 8. června sešli nekatolíci k veřejné bohoslužbě, načež proti nim byli vysláni vojáci. Po těchto událostech přecházejí obyvatelé na Valašsku do tzv. pasivní rezistence. Ti, kteří ještě nebyli vypátráni, se snažili opakovaně kontaktovat Josefa II., aby vyhlásil náboženskou svobodu, roku 1779, aby na sebe upozornili i za hranicemi země, zúčastnilo se na 500 osob z východní Moravy bohoslužeb v Těšíně. Dalším pokusem bylo předání memoranda ruské Kateřině II., tato akce však byla prozrazena a mnozí byli nuceně přesídleni, kam jinam, než do Uher.¹³

Po nástupu Josefa II. se definitivně ukazuje, že onen ideový monopol, tedy monopol katolického náboženství, jasně brzdí ekonomický rozvoj státu. Nový panovník, označovaný někdy jako „*chladný rozumářský osvícenec a v jistém smyslu škůdce římskokatolické církve*“¹⁴, je znám hlavně pro vyhlášení celého „balíku“ svých reforem, týkajících se různých oblastí života. Primárním Josefovým cílem bylo zreformovat stát. Ten chápal za svěřený mu Bohem. Ovlivněn byl Josef jistě i tzv. kameralistikou, tedy vědou, která spojuje ekonomiku s jejím uplatňováním v politickém životě.¹⁵

Reformy náboženské byly jen jednou z částí císařových snah a dle jeho mínění nebyly zdaleka nejdůležitější. Josef II. zastával názor, že práva člověka nemají být posuzována podle jeho příslušnosti k určitému náboženství a podnikání rovněž nemá být svazováno s vírou. Za nutné, jako pravý muž své doby – doby osvícenství, považoval odstranění barokní zbožnosti. Tak Josef omezil počet klášterů, zakázal náboženská bratrstva a z jejich prostředků založil Náboženský fond, který měl sloužit k financování dalších reforem. Bylo zakázáno nošení cechovních korouhví při pohřbech, konání nočních modliteb ke sv. Koruně a ke sv. Kryštofovi, nesmělo se vyzvánět proti bouře, vykuřovat domy, žehnat chléb. Uvnitř kostelů byl přísný zákaz prodeje svíček, dochází k omezování výzdoby kostelů, také je omezen počet procesí a poutí, nadále je zakázáno vystavovat ostatky a chodit na koledu. Na druhé straně je zaveden nový řád týkající se církevních poplatků, pro ty nejchudší byly razantně sníženy. Faráři a kaplani se měli stát v podstatě státními úředníky, není zapomínáno na jejich plat ani

jmenuje sama Marie Terezie Haye královéhradeckým biskupem. Posvěcen na biskupa byl však až 11. března 1781 ve Vídni. Roku 1782 je jmenován královským komisařem v pražské arcidiecézi a koná vizitace krajů. Biskup Jan Leopold Hay umírá v dožitých 60 letech dne 1. června 1794. Více viz ŘEZNÍČEK, Václav. *Jan Leopold Hay. Vypsání jeho života a působení*. Praha: A. Neubert, 1915. s. 5 – 20, 58, 115, 378.

¹³ MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 119 – 120. ISBN 978-80-903920-4-5.

¹⁴ Tamtéž, s. 23.

¹⁵ Zakladateli kameralistiky jsou Johann von Justi a Joseph von Sonnenfels. Kameralisté vidí církve jako záruku mravnosti, toleranci nechápou jako úplnou svobodu svědomí. K panující církvi mají být ostatní jen trpěné a jejich příznivci nemají být pronásledováni. Ovšem nepovolená náboženství odsuzují. Náboženství má vytvářet mravní zásady a stát má právo řídit náboženství, vyjma hlavních článků víry. Tamtéž, s. 23 – 25.

na případnou penzi. Od roku 1786 měly být bohoslužby vykonávány v zemských jazycích. Vše mělo probíhat na základě racionálních myšlenek.¹⁶ Za své vlády zakládá Josef II. celkem 575 nových far nebo tzv. lokálií. Tímto krokem mělo dojít ke zlepšení a zefektivnění církevní správy. Se správou souviselo také zrušení biskupských kněžských seminářů, které do té doby vychovávaly nové kněží a jejich náhradou se staly semináře generální. 31. prosince 1780 jsou zrušeny „proslulé“ náboženské komise, se svou působností měli skončit i samotní misionáři. Posledního března císař zastavil stěhování do Uher a Sedmihradska. O rok později obnovuje Josef tzv. placetum regium, tedy publikování papežských bul a dokumentů jen se souhlasem panovníka. Na počátku měsíce května 1781 je také zastaveno vyhledávání kacířských knih. Do náboženských reforem patřila rovněž snaha rozdělit velké diecéze, které se z tohoto důvodu hůře spravovaly.¹⁷

Některé z Josefových reforem byly krátce po císařově smrti opět zrušeny, jako například fungování zmíněných generálních seminářů. Jiné reformy však přežily a fungovaly i v dalších letech i v následujícím století.

Toleranční patent byl „jen“ další součástí těchto náboženských reforem, navíc opravdu ne – z hlediska Josefa – součástí nejdůležitější. Kromě náboženské otázky měl patent řešit také problematiku politickou a hlavně hospodářskou. Stěžejním důvodem bylo omezení úbytku pracovních sil, tedy odchodu obyvatel monarchie do jiných zemí – hlavně Pruska – kvůli náboženským otázkám.¹⁸ A otázka nekatolíků v zemi se stává stále naléhavější, věci se dávaly do pohybu. Počátkem roku 1781 sepisuje v Uhrách József Teleki spolu s Istvánem Vayem pamětní spisy, které byly v dubnu předány samotnému císaři. Téměř současně se objevuje také žádost o náboženskou svobodu, tzv. žádost nosislavská a následně, v září roku 1781 je to tzv. žádost olešnická. Nosislavská žádost byla roztržena jako důkaz toho, že byla zcela neoprávněná, zároveň ale Josef II. vydává 28. srpna 1781 dvorský dekret zavádějící v podstatě „tichou toleranci“. A po doručení oné žádosti olešnické jako by již nebylo na co

¹⁶ NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. s. 28 – 29. ISBN 80-86067-92-0. Dále NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. s. 222 – 234. ISBN 80-86971-06-6.

¹⁷ Tak dochází k oddělení krajů Budějovického, Táborského, Prácheňského a Klatovského od pražského arcibiskupství. Tyto kraje pak v roce 1785 utvářejí novou, samostatnou diecézi českobudějovickou. Více viz MELMUKOVÁ-ŠAŠEČÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 32. ISBN 978-80-903920-4-5.

¹⁸ Tamtéž, s. 28. Dále NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. s. 29 – 30. ISBN 80-86067-92-0.

čekat.¹⁹ Do událostí ještě sice zasahuje česko-rakouská dvorská kancelář se svými námitkami vůči „tiché toleranci“, ale dne 13. října 1781 císař posílá dvorské kanceláři „Císařskou odpověď“ v níž rezolutně odmítá snahy omezující toleranci. Vlastní pojetí tolerance Josef popsal v tzv. Nejvyšším rozhodnutí vydaném měsíc před samotným patentem. V něm jsou popsány dnes obecně známé podmínky tolerance.²⁰ Konečný text patentu je hotov 20. října 1781 a je zároveň rozeslán zemským úřadům. Obecně se však jako datum vydání tolerančního patentu uvádí 13. říjen, tedy den, kdy Josef II. vůbec o patentu rozhodl. Text patentu – německý text - schválený právě 20. října je dnes uložen ve Státním archivu ve Vídni. Pro jednotlivé země habsburské monarchie se samotný text lišil, což vycházelo z rozdílných poměrů jednotlivých částí tak rozsáhlého mocnářství.²¹

Nově tolerovanými, či spíše trpěnými, vyznáními se stalo vyznání pravoslavné (nesjednocení Řekové) zahrnuté do tolerance hlavně kvůli východním částem monarchie, dále vyznání luterské (augsburské) a helvetské (reformované). A ačkoli čeští nekatolíci byli ovlivněni dvěma posledně zmíněnými vyznáními, povětšinou se odkazovali na českou reformaci, nikoli tu evropskou.²²

Samotné vyhlášení se ukázalo být komplikované, často kvůli vlastní vůli úředníků. Oficiálně mělo jít úřední cestou až k těm nejnižším složkám, tedy vrchnostenským úřadům. Na Moravě byl patent vydán v češtině už 27. října, v Čechách byl zveřejněn jen v němčině. Zároveň se také záměrně šířila informace, že je určen jen pro cizince, v oblastech „neohrožených“, tedy tam, kde nebyl počet nekatolíků tak velký, neměl být vyhlášen vůbec, nebo jen stručně. Informace o toleranci se však mezi nekatolíky šířila do dalších krajů, mnozí se dostavovali na vrchnostenské kanceláře a žádali text patentu. Na druhé straně mnozí další ani nevěděli, že jsou „povolena“ pouze 3 náboženství a při tzv. slavnostních přihláškách se

¹⁹ MELMUKOVÁ-ŠAŠEČÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 33 – 38. ISBN 978-80-903920-4-5.

²⁰ K modlitebně se může spojit více vesnic různě vzdálených, musí ovšem dosahovat počtu 500 duší či 100 rodin. Toleranční modlitebny nesměly připomínat kostely, nesměly mít věže ani zvony, vchod nesměl být přímo z ulice. A umístění vchodu pak odpovídalo i vnitřní členění modlitebny: umístění a řazení lavic, umístění stolu Páně uprostřed prostoru a umístění kazatelny na delší boční zdi. Nové sbory si mohly povolovat učitele, musely si ho ale platit z vlastních prostředků, pokud si budou vydržovat i faráře – v době tolerance pastora – mohou si ho i samy volit, ovšem jejich potvrzování je i nadále v kompetenci státu. Poplatky spojené s církevními úkony již nenáleží katolickému faráři. Při soudních sporech v otázkách náboženských má být přítomen také nekatolický pastor či bohoslovec. Závazek výchovy dětí v římskokatolickém náboženství je zrušen, nadále záleží na rodičích. Tamtéž, s. 40 – 41. Dále MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 1982. s. 153 – 159.

²¹ MELMUKOVÁ-ŠAŠEČÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 46 – 47. ISBN 978-80-903920-4-5.

²² MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 1982. s. 153.

z počátku hlásili k odkazu českých bratří.²³ Mnozí nekatolíci si prostě vysvětlovali toleranční patent po svém.

Jako nedostatek v textu samotného patentu může být fakt, že chybí postup při přihlašování nekatolíků. V praxi to pak na konci roku 1781 a počátkem roku 1782 vypadá tak, že jednotlivé obce po dohodě nahlásily svůj počet přihlášených k jednomu z tolerovaných vyznání a přiložily hned žádost o povolení sboru. A skutečně velmi často prohlašují, „*že jsou stoupecni víry starých bratří českých...pod lámáním chleba a kalicha pitím. Jinde se zase hlásili k víře apoštolské a podobně.*“²⁴ Gubernium nakonec vydává zákaz podávání hromadných přihlášek, jsou zřízeny komise, před nimiž se od té chvíle měli nekatolíci přihlašovat. Byly sestaveny otázky, jejichž prostřednictvím měla daná komise zjistit skutečnou víru a důvody odstupu od katolictví tajných nekatolíků. Daná nařízení očividně svůj účel nesplnila zcela stoprocentně. Nekatolíci zákaz hromadných přihlášek „vyřešili“ tak, že sice chodili ke komisi jednotlivě, ale měli předem domluvené odpovědi. Stále totiž existovaly jakési skupiny nekatolíků mající svůj původ již v předtoleranční době, kdy se lid vždy shromažďoval kolem místního kazatele, ve vsi se nekatolíci na určitém místě scházeli, modlili se, četli z Písma apod. A tak se také utvořily „oblasti jednotlivých vyznání“.²⁵

Komplikace často přinášelo i samotné rozdělení na luterány a kalvinisty. A tady možná tkví jedno z vysvětlení, proč, ačkoli před vydáním patentu byl patrný výrazný příklon k luterství, po 13. říjnu 1781 dochází často k volbě helvetského vyznání. Ti, kteří se přihlásili před komisí obecně jako evangelíci, byli totiž automaticky počítáni za luterány²⁶ Eva Melmuková-Šašecí se v této souvislosti vrací zpět na podzim roku 1781 na jižní Moravu. Z této oblasti se podařilo některým rodinám před tolerancí dostat do Uher, kde, ač se jako představitelé odkazu české reformace dostali nejednou do konfliktu s místními, setkali s reformovaným vyznáním a do jisté míry k němu přilnuli. A tak v době vydání patentu obyvatelé jižní Moravy zvolili právě helvetskou konfesi – kvůli zmíněným stykům s Uhry i kvůli větší prostotě reformovaných bohoslužeb. Navíc krajané v Uhrách zprostředkovali

²³ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. s. 236 – 238. ISBN 80-86971-06-6.

²⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis International, 2004. s. 45 – 49. ISBN 80-86067-92-0.

²⁵ Na Pardubickém panství tak můžeme rozlišit 5 oblastí s 5 různými věroučnými vlivy z 5 různých center: 1) vesnice Roveň a Litětiny a jejich okolí = „husitská“ oblast, 2) pruh mezi Pardubicemi a Krakovany (Krakovany, Kojice, Chrčice, Selmice, Vinařice, Ždánice) = ortodoxní luterství, 3) obce Habřina, Křičej, Neratov, Osice, Osíčky, Přelovice, Rohoznice, Sopřeč, Vyšehořovice = kalvinismus, 4) obce Bělá, Bukovka, Dolany, Kasalice, Voleč = různá pojetí víry, 5) obce Rokytno, Chvojenc, Býšť, Vysoké Chvojno = toleranční sektářství. Tamtéž.

²⁶ Což má svůj původ v německých zemích, kde skutečně označení evangelík znamenalo luterán.

nejprve Moravanům, poté i Čechům kontakt se Samuelem Szalayem, superintendentem v Miškolci. Jemu mnohé sbory vděčí za své první kazatele. Dané informace, včetně toho, že došlo k vydání tolerančního patentu, se šířily z Moravy přes Českomoravskou vrchovinu a do Polabí. Ovšem v tomto „balíku“ informací chybělo to, že je nutné u přihlášky přesně formulovat, ke které konfesi se člověk hlásí.²⁷

Tak se nekatolíci v Polabí dožadují vydání patentu a přihlašují se. A následně se celé Polabí stává čistě luterským, dokonce i v těch místech, kde později vznikají sbory reformované. Informace o přesné formulaci sem dorazila často s měsíčním i větším zpožděním. „*Jakmile druhá informace dorazila tam, kde se měly tvořit luterské sbory, jako kouzelným proutkem začala proměna luterských souvěrců v helvetské.*“²⁸ Pokud tato druhá zpráva dorazila včas, tedy během roku 1782, nezpůsobilo přestupování větší komplikace, problematičtější to bylo v místech, kam už dorazil luterský duchovní. Jednotlivé oblasti se často štěpily – mnohdy tak nastal problém s tím, že v důsledku rozdělení najednou nedosahovaly předepsaného počtu duší – do roku 1783 pak již existuje jednotná linie reformovaných sborů v Čechách i na Moravě. Výjimka se utvořila v rámci Chrudimského kraje, kde v bezprostřední blízkosti vznikly v souvislosti s nastíněnými událostmi dva sbory – luterský v Tmávce, helvetský ve Chvaleticích. Chvaletice jsou jedním z prvních příkladů štěpení. V letech 1783 – 1784 dochází ke štěpení i na dalších místech, poslední štěpení zaznamenáváme ve Vsetíně roku 1785.²⁹

Státem preferované toleranční vyznání bylo to luterské. Jednak mělo blíže ke katolicismu a také zde existovala možnost získávání duchovních ze Slovenska, čímž odpadal problém jazykové bariéry. Církev reformovaná byla považována za více revoluční, tudíž méně přijatelnou.³⁰

Ne všichni nekatolíci se dokázali ztotožnit s nově tolerovanými církvemi. Tak se, hlavně v oblasti východních Čech, objevují tzv. toleranční sektáři. „*Začali tvořit třetí stranu, která sice byla nekatolická, avšak nikoli protestantská – toleranční sektářství.*“³¹ První vystoupení těchto tzv. sektářů patrně souviselo se zmatky spojenými právě s informacemi o vydání tolerančního patentu. V souvislosti s tolerančními sektáři jsou známy hlavně vesnice

²⁷ MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 187 – 192. ISBN 978-80-903920-4-5.

²⁸ Tamtéž, s. 192.

²⁹ Tamtéž, s. 193 – 194.

³⁰ Tamtéž, s. 194 – 197.

³¹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem, 2004. s. 56. ISBN 80-86067-92-0.

na Pardubickém panství – Rokytno, Chvojenec, Býšť a Vysoké Chvojno, ale také ves Spytovice na Zdechovickém panství.³² V literatuře se setkáváme s různými označeními těchto osob, nejsou však přesná a často se zaměňují. Jsou to označení jako deisté, jak označuje sektáře královehradecký biskup Jan Leopold Hay, dále izraelité, na něž upozornil svým způsobem duchovenský komisař František Josef Hájek. V 80. letech 18. století se objevují další označení – krylovci³³, ariáni a příslušníci církve Kristovy.³⁴

Dne 12. října 1782 vychází dvorský dekret týkající se „deistů“, 28. listopadu rozšířený i na „izraelity“. Tento dekret říká, že pokud se tyto osoby nepřihlásí k římskokatolickému vyznání nebo k jedné z tolerovaných církví, budou deportováni do Sedmihradska a jejich statky budou prodány v dražbě. Částky takto získané budou použity na uhrazení dané cesty. Deportace jsou postupně zastavovány během druhé poloviny roku 1783. Mnozí se vrací zpět do svých domovů, ti, kteří nehodlají ustoupit, musí počítat s velkým psychickým nátlakem. Sám Josef II. vydává proti nim různá opatření. Na konci 80. let 18. století jakoby přestali sektáři existovat. Napříště se o nich nemá mluvit, jejich záměrné vyhledávání je trestáno. Tato nejruznější nařízení platila až do poloviny 19. století³⁵

Koncem roku 1782 končí tzv. rok milosti. Od 1. ledna 1783 nemohli nekatolíci podávat přihlášky, měli tedy zůstat již v té církvi, ve které byli. Byla zavedena šestinedělní cvičení, po jejichž absolvování mohlo dojít k přijetí, ovšem pouze nových členů tolerančních církví, nikoli sektářů. Šestinedělní cvičení byla ovšem nekatolíkům často záměrně prodlužována a komplikována. Taková však byla praxe po 1. lednu 1783.³⁶

³² Ve sborníku *Po vzoru Berojských. Život i víra českých a moravských evangelíků v předtoleranční a toleranční době* se setkáváme s příběhem Václava Rambouska, krejčího a chalupníka žijícího v č.p. 8 spolu s manželkou Ludmilou a 4 dětmi. Nějakou dobu pobýval Rambousek také ve Chvaleticích. Několikrát byl u výslechu před komisí, nejprve se přihlásil k helvetské konfesi, poté usoudil, že ještě počká a prozatím se k žádné konfesi nepřihlásí. Nakonec byl i s dalšími Spytovickými obviněn z toho, že je izraelita a byl zatčen. Sám Rambousek se při výsleších do celé situace zamotával, jednou se prohlašuje za křesťana, poté za pomateného, nakonec za izraelitu. To mu uškodí, protože je označen za vedoucího spiknutí zdejších izraelitů. Obec žádá jeho vyhoštění. Již jako velmi vyčerpaný člověk je nucen absolvovat šestinedělní cvičení. Poté se přihlašuje k helvetské konfesi, ale následně mění názor a přiklání se ke katolictví. Až poté je propuštěn. Více viz MELMUK, Petr. *Kdo byli deisté a izraelité rané toleranční doby*. In: MACEK, Ondřej. *Po vzoru Berojských: život i víra českých a moravských evangelíků v předtoleranční a toleranční době*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2008. s. 412 – 424. ISBN 978-80-7017-088-5.

³³ Název je odvozen od lokálního náboženského učitele z Černilova Václava Grilla. Ten je příkladem osoby, kolem které se tajní nekatolíci shromažďovali, bedlivě naslouchali jeho laickým výkladům, a kterému věřili mnohem více než „normálnímu“ faráři. Viz NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis International, 2004. s. 21. ISBN 80-86067-92-0.

³⁴ Tamtéž. Dále MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 200 – 216. ISBN 978-80-903920-4-5.

³⁵ MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. s. 206 – 216. ISBN 978-80-903920-4-5.

³⁶ Tamtéž, s. 214.

Evangelické sbory i přes komplikace vznikají nadále i v 19. století. Zásadní změnu pro evangelíky přináší bouřlivá revoluční léta 1848 – 1849. Tehdy se podstatně zapojují do veřejného dění díky čemuž nastolují cestu k náboženskému zrovnoprávnění. Hlavními mluvčími se stávají Bedřich Vilém Košut a Josef Růžička. V lednu 1849 vydává František Josef I. tzv. Protestantské provizorium, které ruší omezení obsažená v tolerančním patentu a ve většině případů symbolicky i fakticky zrovnoprávňuje toleranční církve s tou římskokatolickou. Počátkem 50. let 19. století navrácí římskokatolická církev evangelíkům některá privilegia, o která přišla za vlády Josefa II. Uzavření konkordátu mezi Svatým stolcem a Rakouskem roku 1855 však ukázalo, že přes všechna vydaná nařízení zůstávají evangelíci stále druhořadým živlem. K definitivnímu zrovnoprávnění evangelíků s katolíky dochází až 8. dubna 1861 vydáním Protestantského patentu.³⁷

³⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010. s. 117 – 132. ISBN 978-80-87271-22-3.

2. CHVALETICE

2. 1. Stručný vývoj města Chvaletic

Chvaletice se nachází na samém západním okraji Pardubického kraje, konkrétně 25 kilometrů od krajského města Pardubice³⁸. Leží na úpatí Železných hor, na rozhraní Chvaletické pahorkatiny a Pardubické kotliny.

Samotný název města můžeme odvodit od označení vsi lidí Chvalových. Toto jméno – Chval – bývalo v minulosti velmi rozšířené.³⁹

Je jisté, že na východní straně vsi stávala v dřívějších dobách tvrz. První písemná zmínka pochází z roku 1393, kdy je uváděn Hereš z Chvaletic. Z výpovědi mezi Pražskou kapitulou a Sedleckým klášteřem učiněné 2. července 1404 poznáváme další osobu spjatou s Chvaleticemi, tentokrát jde o Myslibora z Chvaletic, který je této výpovědi přítomen. Následujícího roku on sám podepisuje s klášteřem Sedleckým smlouvu.⁴⁰ Část Chvaletic a dvora tak připadá tomuto klášteři, konkrétně šlo o část bez tvrze, ta byla vladycká. Roku 1436 císař Zikmund zapisuje onu „klášterní část“ Kunšovi Voděradovi ze Sekyřic. Kunšovi potomci ji pak připojují k zdechovickému zboží, k němuž později v 15. století přibývá i zmíněná část vladycká. V souvislosti se sněmem roku 1440 je zmiňován jako jeden z pánů čáslavské župy rovněž jakýsi Tas z Chvaletic,⁴¹ tak tedy poznáváme další jméno související s tímto městem.

Původní ves je dnes nazývána Hornickou Čtvrtí, její větší část ale musela ustoupit těžbě pyritové břidlice, která se zde začíná rozvíjet v 50. letech minulého století a má pro tuto oblast velký význam.⁴² Může nám to napovědět i název zdejších „hor“ – Železné. Ovšem za nejstarší zdejší kutiště jsou považovány Zdechovice (o jejich historickém významu pro

³⁸ Zdeněk R. Nešpor Chvaletice klade již do středních Čech, což ale z územního hlediska nemusí být přesné, jsou součástí Pardubického kraje, ač na jeho samém okraji a zároveň je ještě lze zařadit do východních Čech. Toto řazení je častější. NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 194. ISBN 978-80-7017-129-5.

³⁹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 28.

⁴⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 1, Chrudimsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1882. s. 248.

⁴¹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 28. Heslovitě také SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. Vyd. 2. Praha: Argo, 1998. s. 341. ISBN 80-7203-099-X. Dále ORTH, Jan – SLÁDEK, František. *Topograficko-statistický slovník Čech, čili, Podrobný popis všech měst, městyň, vesnic, jakož i všech zpustlých hradů a zaniklých osad království českého*. Praha: I. L. Kober, 1870. s. 210. Také PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1949, sv. 2. s. 73. Dále také viz VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Kolín: J. L. Bayer, 1888. s. 78.

⁴² 30. výročí města Chvaletice: 1981 – 2011. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 2011. s. 1

Chvaletice se zmíním později). Právě o nich píše v této souvislosti například Václav Hájek z Libočan a dokonce existuje pověst o tom, že Přemysl Otakar II. dostal z místní hutě okovaný vůz.⁴³ Po třicetileté válce mnoho dolů na Zdechovicku zpustlo a k obnově dochází až na konci 18. století, tentokrát již v těsném okolí Chvaletic. Ve století následujícím dochází na Chvaleticku k rozvoji důlní činnosti a do těchto aktivit se zapojuje i Česká montánní společnost. Od roku 1915 se začíná dolovat po celém rudném pruhu, táhnoucím se od Chvaletic směrem na jihovýchod. Velký podíl na tomto postupu měla Pražská železářská společnost. Těžba pak pokračovala dále po celou první polovinu 20. století i v době okupace. V prosinci 1944 se začala stavět dráha pro přepravu rudy z Chvaletic do Řečan. Na konci roku 1945 dochází v proudu událostí ke znárodnění dolu. V následujících letech bylo rozhodnuto o zmechanizování těžby a následně byl 1. ledna 1949 osamostatněn důl číslo IX, čímž vznikají Manganorudné a kyzové závody ve Chvaleticích. V důsledku toho dochází na počátku 50. let k výstavbě nového dolu a také k výstavbě nového sídliště pro zaměstnance závodů, což souvisí s velkým přílivem nových obyvatel. Povrchová těžba pyritu zde byla zastavena v roce 1975.⁴⁴

V 70. letech minulého století se započalo s výstavbou tepelné elektrárny, právě v těch místech kde dříve probíhala těžba. Tyto uvedené aspekty daly v podstatě vzniknout dnešní podobě města Chvaletice.

Od 1. ledna 1975 se součástí Chvaletic stává obec Telčice. Telčice v 15. století jako samostatná ves zanikly, od roku 1720 byly osadou Chvaletic, v roce 1953 se staly samostatnou obcí.⁴⁵ Telčice patří pravděpodobně k nejstarším vesnicím na Zdechovicku vůbec. Jejich výhodou byla jistě poloha velmi blízko řeky Labe, ležely přímo na cestě vedoucí k Řečanům nad Labem a dále pak k Přelouči. Zároveň se daly považovat za výchozí místo k

⁴³Počátek dolování železných rud na území Železných hor je kladen do 14. století. Více viz *Chvaletice: pamětní publikace k výročí 850 let Telčic a 600 Chvaletic*. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 1993, s. 26. Dále SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 242 – 243.

⁴⁴Podrobně viz SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 244 – 262. Dále viz *Chvaletice: pamětní publikace k výročí 850 let Telčic a 600 let Chvaletic*. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 1993. s. 27 – 30. Také viz *30. výročí města Chvaletice: 1981 – 2011*. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 2011. s. 1

⁴⁵Stručný přehled viz *30. výročí města Chvaletice: 1981 – 2011*. Chvaletice, Městský úřad Chvaletice, 2011. s. 1. František K. Rosůlek v práci *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko* pokládá Telčice na téměř na samý levý břeh Labe, blízko západních hranic okresu, hodinu a tři čtvrtě západním směrem od Přelouče. K roku 1900 uvádí 35 domů a 186 obyvatel. Viz ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 121. Heslovitě také ROUBÍK, František. *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. s. 116. Nebo ORTH, Jan – SLÁDEK, František. *Topograficko-statistický slovník Čech, čili, Podrobný popis všech měst, městyň, vesnic, jakož i všech zpustlých hradů a zaniklých osad království českého*. Praha: I. L. Kober, 1870. s. 822.

dalšímu pronikání kolem úpatí Železných hor (k Chvaleticím, Zdechovicím, Morašicím). Někdy byly rovněž považovány za „*předsunuté místo knížecího dvorce v Týnci nad Labem*“.⁴⁶

První písemná zmínka o nich je datována k roku 1199, kdy je uváděn Hugo z Telčic. V roce 1369 je pak zmiňován tzv. Jetřich, který pravděpodobně pobýval také v Žehušicích. V 15. století narazíme v souvislosti se stížným listem proti upálení Mistra Jana Husa na dalšího místního člověka - na Jiřího z Telčic.⁴⁷

Stejně jako Chvaletice, byly i Telčice úzce svázány s klášteřem v Sedlci. Jejich značná část patří klášteřu ještě za jmenovaného Jiřího z Telčic, zbytek vsi je vladycký. Dne 21. září roku 1436 císař Zikmund Telčice zapisuje (tak jako Chvaletice a dále také Trnávku, Řečany a Labětín) Kunšovi Voděradovi ze Sekyřic, jak již bylo poznamenáno výše. Kuneš se v Telčicích nachází ještě roku 1455. Dalšími majiteli vsi byli Jan Špán z Barštejna, po něm Mikuláš Střela z Rokyc. Důležitým mezníkem je připadnutí Telčic bratrům Janu ze Sekyřic a Petru Sekyrskému z Voděrad. Tím se totiž i část náležící sedleckému klášteřu dostává ke Zdechovicím. Část vladyckou, tvrz nevyjímaje, pravděpodobně vlastnili Sekyrští již dříve.⁴⁸

Telčická tvrz se nejspíš nacházela velmi blízko řeky Labe. Stávala na nepřilíh výrazném pahorku, západně od telčického dvora. Bývala asi mohutná. Její zánik je kladen do doby po husitských válkách. V roce 1802 byly v místě, kde tvrz stávala, objeveny podzemní chodby. Jedna z nich prý byla tak vysoká a prostorná, že jí mohl projet muž na koni. Existuje domněnka, že vedla až k Malínu, který je od Telčic vzdálen celé 3 hodiny. Menší z obou chodeb vedla pravděpodobně pod Labem do nedalekých Chrčic.⁴⁹

Spolu s Chvaleticemi a Zechovicemi bývaly i Telčice hornickou vesnicí. Dnes najdeme v této části Chvaletic několik starých domů, zbytky dvora a statku. Ještě v 19. a na počátku 20. století byly patrné příkopy, které zde zůstaly jako důkaz existence telčické tvrze, dnes bychom je ovšem hledali již marně.

⁴⁶ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 24.

⁴⁷ Tamtéž, s. 24 – 28.

⁴⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 1, Chrudimsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1900. s. 248. Sedláček uvádí Kuneše Voděrada ze Sekyřic jako „*Oděrada*“.

⁴⁹ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 122. Dále SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 29.

Statut města získávají Chvaletice k 1. lednu 1981, předtím měly charakter střediskové obce. Dle Statistického úřadu zde k 1. lednu 2012 žilo celkem 3 091 obyvatel, z toho mužů 1 497, žen 1 594.⁵⁰

2. 2. Pozadí vývoje Chvaletic – cisterciácký klášter v Sedlci, zdechovické panství

Je zřejmé, že obě historické části současných Chvaletic bývaly velmi úzce spjaty se sedleckým klášterem, což už bylo nastíněno výše, a rovněž také se Zechovickým statkem, jehož byly součástí. Klášter v Sedlci zasahoval do vývoje vesnic na Zdechovicku od druhé poloviny 12. století, jelikož zdejší cisterciáci velmi usilovali o rozšíření svého panství k Labi, uvědomující si jeho důležitost. Nejvíce je to patrné od doby opata Heidricha (1280 – 1320). Klášter se snažil, aby si právo na Labe zajistil trvale. Zajistil si rovněž všechny labské mlýny na Kolínsku, sám založil roku 1339 mlýn v Týnci nad Labem. Zároveň se členové řádu zajímali o oblasti řídké osídlené, kde posléze připravovali půdu pro zemědělství. Tak se stalo, že sedlecký klášter získal všechny vesnice statku zdechovického - možná paradoxně - až na Zdechovice. Ty prožívaly svůj vlastní svébytný vývoj.⁵¹

Ves Zdechovice – roku 1352 psány Sdechowicz, roku 1373 Zdechowicz, v roce 1854 pak Zděchovice, od roku 1904 Zdechovice – se nachází asi hodinu a půl jihozápadním směrem od města Přelouč. Samotné pojmenování vesnice je nejspíš odvozeno od osobního jména Zdech.⁵²

Ve 14. století drží Zdechovice jakýsi Jan z Ceratína. Od roku 1373 je pak uváděn Ješek ze Zdechovic (tohoto roku je poprvé zmíněn v deskách zemských). Dalším majitelem je Jan Zdechovec ze Zdechovic. Zhruba v době kolem roku 1410 se do popřední dostávají jmenování Sekyrští z Voděrad, tak významní pro další vývoj okolních vesnic.⁵³ Právě tento rod je úzce svázán také se vznikem zdechovického panství.

⁵⁰ Český statistický úřad: *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf).

⁵¹ Podrobněji SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 24.

⁵² Tamtéž, s. 27. Dále také ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 116. Heslovitě také SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. 2. vyd. Praha: Argo, 1998. s. 1013. ISBN 80-7203-099-X. Nebo ORTH, Jan – SLÁDEK, František. *Topograficko-statistický slovník Čech, čili, Podrobný popis všech měst, městysů, vesnic, jakož i všech zpustlých hradů a zaniklých osad království českého*. Praha: I. L. Kober, 1870. s. 971.

⁵³ Sekyrští pocházejí z tvrze Sekyřic, která se nacházela na Bydžovsku. Sekyřice drželi asi do roku 1503. Od roku 1394 se píší z Voděrad. Voděrady byly vsí u Králova Městce. Potomci tohoto rodu se psali také Sekyrští ze Zdechovic, rovněž také Zdechovičtí ze Sekyřic. Dále viz SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*.

Již výše bylo zmíněno, že Kuneš Voděrad ze Sekyřic v roce 1436 získal Telčice, Chvaletice, Trnávku, Řečany a Labětín. Zdechovice, a spolu s nimi rovněž blízké Spytovice, v té době vlastnil Jan Zdechovický ze Sekyřic. Jeho dcery následně postoupily Zdechovice Janu Voděradovi ze Sekyřic. Jan Voděrad poté získal i další vsi od Kuneše a stal se tak v podstatě prvním držitelem všech vsí budoucího zdechovického panství. Tento majetek později zapsal svým synům – Petrovi a Janovi Zdechovcům ze Sekyřic. Jan byl v letech 1494 – 1496 úředníkem Pernštejnů v Pardubicích. Po jeho smrti získal Zdechovice Petr, velmi záhy o ně ale přišel kvůli velkým dluhům. A tak Petrovi věřitelé postupují toto zboží dne 2. října 1507 králi Vladislavovi za 4 500 kop grošů českých. Podstatou však zůstává, že právě díky Petrovi byl zdechovický statek natrvalo spojen a zároveň se stal statkem královským.

Následný vývoj Zdechovicka je spojen s rodem Trčků z Lípy. Mikuláš Trčka z Lípy a na Lichtenburce získal Zdechovice od krále jako náhradu za opavské knížectví.⁵⁴ Během třicetileté války byl veškerý majetek patřící Trčkům zabaven kvůli jejich podpoře protestantské strany. Poslední mužský potomek Adam Trčka sloužil ve vojsku Albrechta z Valdštejna, v Chebu roku 1634 s ním i zemřel. Poslední Trčkové umírají ve Vídni v roce 1702.

Král Vladislav po své smrti zanechal velké dluhy. Sečteny byly až v roce 1518. Prvním věřitelem se stal Zdeněk Lev z Rožmitálu, který Vladislavovi zapůjčil celkem 20 893 kop grošů. Na základě této situace uplatňoval vedle jiného právo také na Zdechovice. Odhad zdechovického zboží (tvrz, poplužní dvůr, pivovar, mlýn, vsi Zdechovice, Chvaletice, Trnávka, Řečany, Labětín, Spytovice, pole, rybníky atd.) činil k 1. dubnu roku 1517 1 739 kop grošů. Zdeněk Lev z Rožmitálu však nevlastnil Zdechovice příliš dlouho, zemřel 14. července 1535.

V roce 1520 se ve Zdechovicích uvádí jako držitel Václav Lorecký z Elkouše, ale ztrácí je již o dva roky později.

Zdechovický statek pak krátce držel král Ludvík Jagellonský. Roku 1523 je obdržel Petr Suda z Řenec, který byl charakterizován jako velmi zlomyslný člověk. Petrovi bylo zboží

Trnávka: Trnávka, 1963. s. 27 – 28. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 1, Chrudimsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1882. s. 244.

⁵⁴ Podrobněji SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 1, Chrudimsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1882. s. 244 – 245. Dále také SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka 1963. s. 31 – 34. Stručněji také ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 116 – 118.

zdechovické zapsáno do zemských desek v roce 1525. Při dělení statků mezi jeho syny připadly Zdechovice Sudovi z Řenec, přišel o ně ale rovněž, stalo se tak roku 1558.

Následně projevil zájem o ně vnuk Jana ze Sekyřic, Mikuláš Dašický z Barchova. Král Ferdinand I. Habsburský je ale přislíbil Karlu ze Žerotína a na Kolíně. Ferdinand si totiž tohoto staromoravského rodu velmi vážil. Sám Karel se věnoval vojenské službě, v roce 1547 například bojoval v bitvě u Mühlberka. Po sporu se Sudou se skutečně majitelem v květnu 1550 stal. Oženil se Veronikou Trčkovou z Lípy. Umírá 20. září 1560.

Dalším důležitým mezníkem ve vývoji zdejší oblasti se stává 4. březen 1562, kdy král dává nezletilým Karlovým synům zdechovické zboží za vlastní. Zdechovice tak přestávají být královským statkem a stávají se plnoprávným majetkem Karlových dědiců.⁵⁵ Zdechovice a Nový Dvůr získal Jan Lukáš. Ovšem prodal toto zboží, až na Kojice a Horušice, 30. října 1585 Hynkovi Vrabskému z Vrabí.

Hynkův otec Jan patřil mezi potrestané, kteří se účastnili povstání v roce 1547, ale později byl omilostněn a stal se dokonce krajským hejtmanem. Po Hynkovi přecházejí Zdechovice na další členy rodu Vrabských.

Václav Vrabský Tluksa z Vrabí sepsal 14. května 1642 smlouvu týkající se prodeje Zdechovic. Ty připadly Václavu staršímu Věžníkovi z Věžník a na Malči.

V první polovině 18. století patří Zdechovice Leopoldu Ignácovi z rodu Věžníků. Dne 1. září 1722 prodal Leopold Ignác panství Karlu Josefu hraběti z Paarů. Ten za ně zaplatil celkem 150 000 zlatých.⁵⁶ Za držení Karla knížete z Paarů roku 1843 žilo na panství 2 776 obyvatel v celkem 567 staveních, z toho ve Zdechovicích bydlilo 614 obyvatel v 92 číslech, ve Chvaleticích to bylo 564 obyvatel v 84 číslech, v Telčicích pak 222 obyvatel v 32 číslech.⁵⁷

Paarové drželi Zdechovice do roku 1889, kdy je Karel z Paarů prodal za 399 000 zlatých Janu Schebkovi (Šebkovi). Schebek byl podnikatelem a velkostatkářem. Panství

⁵⁵ V této době patří ke statku zdechovickému Zdechovice, Horušice se sedmi osedlými, Chvaletice, Kojice, Vinařice, Telčice, Trnávka, Řečany, Labětín, Spytovice.

⁵⁶ Dle smlouvy, která byla tohoto dne podepsána, zahrnovalo panství zámek, celé příslušenství dvorů ve Zdechovicích a Telčicích, kostel ve Zdechovicích, vesnice Zdechovice, Spytovice, Labětín, Řečany, Trnávku, Chvaletice a 3 sedláci a 6 chalupníků ze Semína. Stručné dějiny Zdechovic také viz SOKA Pardubice, Farní úřad Zdechovice, Gedenkbuch der Zdechowitzzer Pffare. Anno 1843. s. 25 – 26.

⁵⁷ Tamtéž, s. 29.

zakoupil pro svou dceru Amálii provdanou za JUDr. Ottu Mettala.⁵⁸ Mettal se stal posledním mužským majitelem zdechovického panství. Byl to ovšem majitel bez šlechtického titulu, ten si musel koupit, za což jím nejednou místní obyvatelé pohrdli. Dne 2. dubna 1921 ho ranila mrtvice. Z pražského sanatoria byl převezen do Zdechovic, kde byl 4. dubna pochován. Zanechal po sobě čtyři dcery.

V době, kdy probíhala pozemková reforma, bylo zdechovické panství změřeno na 1 019,02 hektarů, z toho bylo rozparcelováno 267,86 hektarů a 751,16 hektarů bylo propuštěno ze záboru. Přídělová cena se pohybovala v rozmezí od 1 000 do 6 500 Kčs.

Za nacistické okupace žila na zdechovickém zámku trvale Helena Mettalová, jedna z dcer JUDr. Mettala. Helena byla na „německé straně“ a Zdechovice v této době tak byly jakýmsi „*německým ostrůvkem v ryze českém kraji*“.⁵⁹

Po příchodu Rudé armády během května 1945 odchází Helena do Prahy. Následující měsíc se začínají dožadovat nároku na polovinu panství i další spolumajitelky, Heleniny sestry, načež Helena žádá o udělení státní a národní spolehlivosti. Její žádost je však zamítnuta, proto poté zažádala o odsun do Německa jakožto jeho státní příslušnice. V této žádosti jí již vyhověno bylo. Helena Mettalová byla poslední z řady „šlechtických“ majitelů zdechovického panství.⁶⁰

Ve Zdechovicích rovněž stávala tvrz. Uváděna je ještě v době, kdy statek kupuje Hynek Vrabský z Vrabí. Ale roku 1642 se ve smlouvě, kterou uzavírali Václav Vrabský Tluksa z Vrabí a Václav starší Věžník z Věžník, již hovoří o zámku, pravděpodobně dřevěném. V době, kdy Zdechovice drží Jan Václav z Paarů, měl zdejší zámek dvě patra s celkem třiceti pokoji. Roku 1802 zcela vyhořel, ale Paarové zde postavili zámek nový, již zděný. Roku 1819 k němu přibývá anglický park.

Zámek se dodnes dochoval coby dvoupatrová barokní stavba se čtyřmi křídly a empírovým průčelím. V roce 1945 zůstal zámek opuštěn. Místní národní výbor plánoval využít jeho prostory jako ozdravovnu pro politické vězně, později zde měla vzniknout škola.

⁵⁸ Otto Mettal vystudoval práva, byl profesorem národního hospodářství v Libverdě, roku 1892 byl zvolen poslancem českého sněmu. V letech 1897 – 1907 zasedal na říšské radě za chrudimskou skupinu světenekého velkostatku. V roce 1907 se stal doživotním členem panské sněmovny. Patřil k poslancům konzervativní šlechty. ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 116 – 118.

⁵⁹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 116.

⁶⁰ Tamtéž, s. 45 – 46. Také ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 116 – 118.

Zůstalo ale jen u plánů. Koncem září 1949 byl zámek přidělen krajskému národnímu výboru v Pardubicích. V září 1953 se do objektu nastěhoval vojenský útvar československé armády, prostory tudíž musely být upraveny k tomuto účelu.⁶¹ Zámecká budova sloužila ve 20. století také Zemědělskému muzeu.

Dnes se na zdechovický zámek poněkud zapomnělo, stejně jako na jiné památky v prostoru bývalého zdechovického panství. Přesto se ve Zdechovicích nachází i informační centrum a k alespoň částečnému oživení turismu přispívá pořádání Obecních slavností.⁶²

⁶¹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 48 – 49.

⁶² Informace o zámku a jeho majitelích také viz *Oficiální stránky obce Zdechovice: Zdechovický zámek*. [online] 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z <http://www.zdechovice.cz/cs/navstevnik/z-historie-obce-zdechovice/zdechovicky-zamek/>.

3. DĚJINY FARNÍHO SBORU ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ VE CHVALETICÍCH

3. 1. Vývoj před vydáním tolerančního patentu

Po stručném nastínění dějinného vývoje zdejšího kraje je na tomto místě nutné zmínit se, jak probíhal vývoj náboženské situace ve Chvaleticích, Telčicích a na Zdechovicku vůbec před vydáním tolerančního patentu, jelikož právě tato stručná sonda může pomoci ukázat či alespoň naznačit, co vedlo obyvatele tohoto kraje k odklonu od římskokatolické církve.

Jak již bylo výše zmíněno, od 12. století je s vývojem vesnic na Zdechovicku spojen cisterciácký klášter v Sedlci. Zdejší mniši jsou uváděni například v roce 1165 jako patroni kostela v Řečanech nad Labem. Řečanský kostelík byl postaven patrně již v dobách prvního šíření křesťanství v Českých zemích, konkrétně na bývalém pohanském pohřebišti. Je pravděpodobné, že následně sloužil obyvatelům blízkého okolí, což zároveň znamená, že již v této době musela být daná oblast osídlena.⁶³

Ač byla daná oblast dlouho spojena se sedleckým klášterem, kolem roku 1420 je stále více ovlivněna husitstvím, jehož příznivci, jak je známo, byli nepřáteli klášterů a mnichů, kteří pro ně představovali škodlivé prvky církve, proti kterým bojovali.⁶⁴

Přes toto území východních Čech, a tedy i přes území Zdechovicka procházela Zikmundova vojska, on sám tudy prchal a opět se vracel do Čech. Sami husité přes tuto oblast podnikali odvetné výpravy do Uher. Místní obyvatelé s nimi tak byli v častém kontaktu.⁶⁵ Tak se tedy, která byla po jistou dobu spojena se Sedleckým klášterem, velmi výrazně přiklání na stranu jeho nepřátel.

Některé informace spojené s husity a Zdechovickem, jsou známy ještě z dřívější doby. Tak se například zpráva o upálení Mistra Jana Husa 6. července 1415 rychle rozšířila po království Českém a velmi pobouřila jeho obyvatele. V důsledku těchto událostí se v Praze schází na sněmu páni a zemani, kteří do Kostnice podávají dne 2. září 1415 protest. Tento protest byl obsažen v 8 listech, k nimž bylo připojeno celkem 452 pečeti. Mezi podepsanými nalezneme i Jiřího z Telčic, který je pravděpodobně také jedním z těch, kteří přinesli zprávy o vyvrcholení bouře v Praze po upálení dalšího husity, Jeronýma Pražského dne 30. května

⁶³ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 25.

⁶⁴ Tamtéž, s. 28.

⁶⁵ Tamtéž.

1416. Další zprávy o této události se šířily pravděpodobně i od cestujících po Trstenické stezce, která vedla v blízkosti „zdechovických vesnic“. Zdejší obyvatelé pak začali v mnoha případech opravdu přecházet k husitství.⁶⁶

V době vůdcovství Jana Žižky, konkrétně 14. ledna 1421, dochází na Zdechovicku a v Přelouči ke střetu s kutnohorskými německými havíři, věrně oddanými katolictví a Zikmundovi, kteří podnikali výpady do okolí a pronásledovali „vše husitské“. Prý „*platili za každého husitského Čecha po jedné kopě pražských grošů, za husitského kněze po pěti kopách*“.⁶⁷ Všechny husity pak házeli u kostela sv. Martina před kouřimskou bránou do šachet. Poté, co se dozvěděli, že v Přelouči pobývají táborité⁶⁸, vydali se v čele s Janem Městeckým z Opočna, jedním z hlavních odpůrců husitské revoluce z východních Čech, a kutnohorským mincmistrem Mikšem Divůčkem, proti nim. Obsadili zdechovické území, zajali posádku, kterou poté zčásti pobili. Dne 14. ledna 1421 pak přepadli samotnou Přelouč a pobili tábority, kteří se opevnili v kostele sv. Jakuba. Dalších 125 osob zajali, mezi nimi i kněze Valentina a odvedli je do Kutné Hory, kde je mučili, zvláště Valentina jakožto vůdce táboritů z Přelouče, a nakonec ho i s ostatními rovněž vrhli do šachet.⁶⁹ Samotná Přelouč byla po této události kutnohorským vojskem nejspíše vyplněna a vypálena, což by odpovídalo tehdejší „praxi“.⁷⁰

Tři měsíce po těchto událostech, jsou snad jako odplata nejen Přeloučské události, ale i dalších mnohých příkoří husitům v těchto dobách způsobených, vypáleny kláštery východních Čech, mezi nimi i klášter cisterciáků v Sedlci, v dubnu pak klášter opatovický. Rovněž zaniká litomyšlské biskupství.⁷¹

Během husitských válek byly několikrát východní Čechy postihnuty bojem. Na Zdechovicku měly za následek zánik většiny zdejších tvrzí, tvrže Chvaletické a Telčické nevyjímaje, zůstala jen tvrz Zdechovická. I přesto vyšla tato oblast ze střetů vcelku dobře,

⁶⁶ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 80 – 81.

⁶⁷ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká*. Praha: Praha, 1819. s. 386.

⁶⁸ Jednou z mála informací z této doby je ta, která nám říká, že na přelomu let 1420/1421 se přímo v Přelouči nachází nezanedbatelná skupina stoupců husitství, neboli tábořských. Ti se zde snaží nastolit způsob života totožný se životem v městě Táboře. Zda šlo o zdejší měšťany, nebo zda se zde tato skupina usadila pouze přes zimu, není jasné. Více viz VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. Díl první 1086 – 1618*. Vyd. 1. Přelouč: Městský úřad Přelouč, 1999. s. 19. ISBN 80-238-4119-X.

⁶⁹ Tamtéž, s. 19 – 20. Dále LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 82 – 83. Také SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 16.

⁷⁰ VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. Díl I. 1086 – 1618*. Vyd. 1. Přelouč: Městský úřad Přelouč, 1999. ISBN 80-238-4119-X. s. 20.

⁷¹ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 83.

ačkoli značně ubylo jejích obyvatel. O to důležitější je, že ti, kteří přežili a přečkali válečnou dobu, předávali odkaz husitství, a s ním i odkaz k lepší víře, svým potomkům.

Náprava válkou zpusťšených krajů probíhala jen pomalu. Vrchnost se snažila co nejrychleji doplnit ztráty poddaných nabízením volné půdy.⁷²

I po husitských válkách se však ještě dlouho na Zdechovicku přijímá pod obojí. V Přelouči sídlí čeští bratři, mezi které patřil i Tomáš Přeloučský, významná osobnost této lokality. Mimo Přelouč sídlili například také v Pardubicích nebo v Chrudimi. I ve Zdechovicích působili husitští faráři, v roce 1412 je například uváděn Václav Hašek. O tom, že zdejší lidé opravdu k přijímání pod obojí velmi silně přilnuli, svědčí i fakt, že husitský duchovní je přítomen ještě v roce 1513, konkrétně jde o Jana Bajchorského z Raškova.⁷³

Velmi záleželo také na tom, jak se k náboženským otázkám a ke svým poddaným stavěli majitelé panství. Tak například Mikuláš Trčka z Lípy a na Lichtenburce, dočasný držitel Zdechovic, který patřil mezi nejbohatší velmože své doby v Čechách, byl velkým přívržencem bratrstva Sirotčího, radikálního seskupení měst a šlechty, ke kterému dochází po smrti Jana Žižky. Lze tedy předpokládat, že Mikuláš Trčka byl velmi shovívavý, co se týče náboženské orientace obyvatelstva na jeho panství. Jeden z dalších majitelů, Karel ze Žerotína a na Kolíně, byl naopak oddán Habsburkům, za něž také bojoval. Ne však všechna hrabata z tohoto rodu byla toliko oddána císaři. Syn Karla, Kašpar Melichar byl typickým příkladem „obojetníka“. Byl kráječem Rudolfa II., stal se hejtmanem Čáslavského kraje a byl také radou dvorského a komorního soudu. V době, kdy se vracelo Matyášovo vojsko z Čech, byl Kašpar stanoven za komisaře pro uherské oddíly, které tehdy postupovaly směrem k Přelouči právě přes Zdechovicko. Kašpar se vždy snažil držet té silnější strany. Po událostech roku 1618 byl jistě protestantem, jelikož i on měl být potrestán za účast na povstání, ale nakonec byl osvobozen, protože se jeho vina neprokázala. Svou dceru ale dává na výchovu ke kutnohorským jezuitům, on sám stále „oficiálně“ zůstává v téže době protestantem a tajně podporuje kněze Cypriána Žateckého ve volbě za nového arciděkana. Přitom je Žatecký považován současníky jasně za kalvinistu. Před svou smrtí pak Kašpar Melichar přestupuje ke katolické víře.⁷⁴ V době, kdy tedy Zdechovice vlastní Žerotínové, si lid nemůže být příliš jist jejich podporou. O dalších rodech vlastnicích Zdechovický statek bude stručně poznamenáno níže.

⁷² SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 16.

⁷³ Tamtéž, s. 173.

⁷⁴ Tamtéž, s. 32 – 38.

V době předbělohorské ve Zdechovicích působí luterští duchovní. Pravděpodobně zde zůstávají až do roku 1618, do doby kdy propuká české stavovské povstání a začíná třicetiletá válka.

Po porážce na Bílé hoře vlastní zdejší panství již jmenovaný rod Vrabských z Vrabí, který, ač jsou jeho členové zjevnými katolíky, se o problematickou náboženskou situaci příliš nezajímají, proto v této době ani nepronásledují zdejší nekatolické obyvatelstvo. To ovšem neznamená, že by nebyl na zdejší nekatolíky vyvíjen tlak, stále tu figurovala přesně definovatelná „vyšší moc“ zosobněná osobou Ferdinanda II. Habsburského a jím vydávané patenty a zřizované reformační komise. Císařskou vůli pak na místě prováděli krajští hejtmani. Tak i pardubický hejtman Kašpar Zeller z Rozenthalu, dosazený na tento post roku 1621, začíná od počátku roku 1625 provádět velmi přísnou reformaci.⁷⁵ Navíc ani Zdechovicům se nevyhnul typický problém této doby - neobsazená fara⁷⁶, od roku 1627 ji občas spravoval nový katolický farář z Přelouče, což samozřejmě zdejší „věřící“ museli nést s nelibostí. V témže roce ustavená reformační komise také jmenovala zvláštní duchovní, kteří nastoupili v Přelouči a zde a v okolí měli provádět protireformaci, jelikož hejtman Zeller se neosvědčil a byl ze svého postu propuštěn. Celá tato situace nakonec vedla k tomu, že všichni Přeloučtí na konci června roku 1629 přestupují ke katolictví. Jakousi definitivní tečkou je listina vydaná 22. června 1630 Ferdinandem II. Touto listinou jsou Přelouči potvrzena stará privilegia, určená ovšem výhradně pro katolíky. „Zdechovické vesnice“ naproti tomu nepolevily a tlaku protireformace čelily statečně dál.⁷⁷

Tato nastalá situace může sloužit jako jeden z příkladů toho, že rekatolizace skutečně neprobíhala na všech místech stejně a mnoho osob v království Českém zůstávalo věrno svému přesvědčení. Ti, kteří se nechtěli skrývat, často raději zvolili emigraci a své majetky zde nechávali, svoboda pro ně byla důležitější nežli hmotné věci. Mnohým byl následně jejich

⁷⁵ VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. Díl druhý 1618 – 1848*. Vyd. 1. Přelouč: Město Přelouč, 2002. s. 14 – 17. ISBN 80-238-8800-5. SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 173.

⁷⁶ Poslední duchovní podobojí působí v Přelouči. Je jím Karel Rubecula (Červenka Novopražský) působící zde od roku 1620. Byl velmi bohatým mužem, díky čemuž se stává významným věřitelem mnoha obyvatel města i samotné městské pokladny. Snad i díky této jeho činnosti zůstává na postu duchovního, a to i poté, co vchází v platnost císařské rekatolizační patenty (1624). Rubecula zde vykonává svou činnost ještě roku 1626. Dalším důvodem jeho setrvávání zde je pravděpodobně také problém s nedostatkem katolických kněží. A jelikož byl považován za starokališníka a tudíž i za méně nebezpečného pro katolickou církev, zůstává tu až do roku 1627, kdy se novým duchovním v Přelouči stává polský Dr. Mazurkovič, předseda zdejší rekatolizační komise. Rubecula pobývá ale ve městě i nadále, ač nevíme, čím se po opuštění fary živil. Je možné, že i dál, ačkoli již tajně, vykonával bohoslužby, jde ovšem jen o domněnku. Na posledy je zmiňován v červnu 1629. Tamtéž, s. 14 – 20.

⁷⁷ Tamtéž, s. 23. Dále SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 178.

majetek zkonfiskován. Přivést obyvatelstvo k pokatoličtění se ukázalo být obtížnějším a zdoluhavějším, než si Ferdinand pravděpodobně představoval.

Dle Soupisu poddaných podle víry, který na Zdechovickém panství pořídil jeho správce Petr Kořínek Jeníkovský dne 19. dubna 1651, čítal statek zdechovický celkem 330 osob.⁷⁸ Podle Jeníkovského seznamu zde žilo celkem 116 zjevných katolíků, dalších 119 osob mělo naději na pokatoličtění a 21 obyvatel Zdechovicka bylo nekatolíky bez šance na přestup ke katolické víře. U dvou osob, jednak při dvoře Zdechovském u šafáře Jiříka Hrnčíře, a dále v Trnávce u manželky tesaře Bartoše N. není uvedena náboženská příslušnost. V samotných Chvaleticích se nachází dle součtu 96 osob, z nichž katolíky je jich 30, nadějných uvádí se 61, zbytek – tedy 5 – jsou ti, kteří zcela jasně odmítají konvertovat. Konkrétně jde o Jiříka Širmla, chalupníka, s jeho manželkou Dorotou, dále o podruhyni sloužící u Jana Trojana, Mandelinu N., jmenováni jsou také Václav N., sedmnáctiletý pohůnek a o rok mladší děvečka Dorota N., která sloužila u chalupníka Jana Řezníka.

Pokud se zaměříme na manželské páry, zjistíme jich v rámci panství 98, z těchto je pak katolických manželství 21, smíšených 48 a nekatolických 28 s tím, že párů, u kterých byla viděna šance na přestup, můžeme napočítat 23, párů bez naděje pak 5. Ve Chvaleticích bylo manželství 30, z čehož katolických pouze 5, naopak smíšených 18. Párů, kde byli oba nekatolíci, bylo celkem 7, v jednom případě to byli nekatolíci bez naděje na pokatoličtění. V případě smíšených párů ve zdrcující většině byl jeden z partnerů katolík a druhý s nadějí. Pouze u dvou manželů tomu tak není, chalupník Jan Škára ze Seníku měl manželku, která byla nekatoličkou bez šance na změnu víry, navíc byla o 20 let starší než Škára. Také devatenáctiletá Anna, manželka kováře Václava Strnada ze Zdechovic, neměla zájem změnit své přesvědčení ohledně víry. Navíc katolíkem v těchto manželstvích kromě jedné výjimky byl muž. Jen tkadlec Mikoláš N. z Chvaletic jakožto nekatolík s nadějí v obrácení, měl manželku katolického vyznání. U výše poznamenaného Bartoše nemůžeme s přesností určit charakter jeho manželství. To jsou tedy manželské páry na panství. Jak to ale vypadalo

⁷⁸ Zde, před uvedením počtu katolíků a nekatolíků, považuji za nutné upozornit, že ač se na první pohled může zdát, že katolíků nebylo v podstatě tak málo, je nutné uvědomit si, že důkazem příslušnosti ke katolictví byla vykonaná zpověď alespoň jednou za rok, nejčastěji o Velikonocích, a také přijímání. Za „účast“ se vystavovalo potvrzení – zpovědní cedulky – sloužící jako důkaz že jejich majitel byl u zpovědi. Často se však s cedulkami obchodovalo nebo se dokonce padělaly. Navíc například nekatolíci, kteří se ke zpovědi alespoň jednou dostavili, byli bráni za nadějně a počítáni tak za katolíky, při zanedbávání této povinnosti byli označeni za vlašné, stále však katolíky – já je v textu uvádím také jako nekatolíky s nadějí na pokatoličtění. Kacíři pak byli ti, kteří nevykonali zpověď a kategoricky se odmítli přihlásit ke katolické církvi. Ani přestupovou praxi pak nelze brát zcela doslovně, často se stávalo, že lidé konvertovali jen „na oko“, ale vnitřně zůstali věrni své víře, kterou také tajně vyznávali.

s náboženským přesvědčením u dětí v rodinách?⁷⁹ Nejčastěji se v rámci zdechovického panství vyskytuje situace, kdy otec rodiny byl zjevným katolíkem, a matka s dětmi vyznávali jinou víru, avšak měli naději na pokatoličtění. Také se stávalo, že otec i matka byli katolíky, děti pak ne, opět ale s nadějí. Ryze katolickou rodinu bychom našli pouze jednu, stejně tak jen jednu rodinu, v níž všichni byli zjevnými nekatolíky. Zajímavá situace jistě vznikla ve Zdechovicích, v rodině Jana Nohejla, chalupníka, který i s manželkou a mladším synem byli nekatolíky, ač nadějnými, ovšem šestadvacetiletý syn Jan byl v téže době zjevným katolíkem. V tomto ukázaném modelu jde ve většině případů o rodiny chalupníků. Avšak ani v rodině chvaletického rychtáře Adama Švece nebyla situace jednoznačná. On i s manželkou zjevně vyznávali katolickou víru, stejně tak nejstarší syn Martin, ale obě mladší dcery byly pouze nadějně.

V případě podruhů, podruhyň a jejich potomstva měla většina naději na konverzi ke katolictví, našli bychom mezi nimi ale i nekatolíky bez šance na přestup, celkem šest osob. I u pohůnků byla situace obdobná, stejně tak i u děveček, tovaryšů a pacholků.

Na zámku bylo všechno služebnictvo, včetně správce, katolické, což může vyplývat i z náboženského přesvědčení tehdejšího majitele panství a jeho názoru na nekatolíky.

Na závěr této sondy do Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 lze říci, že nejvíce nekatolíků nalezneme mezi svobodným obyvatelstvem, poddaní byli buď katolíci, nebo nadějní, měšťané – na celém panství se nacházeli jen 3 – byli zjevnými katolíky.

Co se Telčic týče, Jeníkovský v soupisu uvádí kratičkou poznámku, a to, že „*Dvůr Telčický ten jest pustý, v němž se žádného člověka nenachází.*“⁸⁰

V době sepsání Soupisu vlastnil Zdechovice a okolí Václav Rudolf starší Věžník z Věžníků. Věžníkové patřili mezi staré české rody. Po skončení třicetileté války dosáhli panského a následně i hraběcího stavu. Rod Věžníků byl silně katolický, ačkoli i jeden z nich se zúčastnil povstání v roce 1618. Navíc byl rod oddán Habsburkům, což vedlo později i k jeho poněmčení.

⁷⁹ Chápání pojmu rodina se dnes liší od toho, jak ho chápali lidé v novověku. Rodina v dobách novověku zahrnovala nejen přímé členy, ale rovněž čeledě, děvečky, tovaryše, učně, pacholky apod. Já se výše zmiňuji ve smyslu chápání dnešního modelu, tedy otec – matka – dítě/děti.

⁸⁰ MATUŠÍKOVÁ, Lenka – PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 2001, sv. 2. s. 1086 – 1094. ISBN 80-85475-74-X.

Na Zdechovicku tedy nastala se změnou majitele i změna v nahlížení na nekatolíky. Na rozdíl od laxnosti Vrabských z Vrabí, Věžníkům otázka „správné víry“ ležela na srdci velmi. Vedle Václava Rudolfa vynikal svou oddaností katolické víře Bernart František. Katolickou církev podporoval, jak mohl. Dokonce spolu s manželkou uvedli do Nových Dvorů řád dominikánů, klášter, o který také usilovali, se však již postavit nepodařilo. Bernart František se nejspíš znal osobně také s Bohuslavem Balbínem, který se občas objevil i ve Zdechovicích.⁸¹

Oporou zdechovickým nekatolíkům byly také okolní kraje, kde převažovalo rovněž „nekatolictví“, zejména šlo o Hradecko. Bohužel i tato oblast byla patrně v době kolem roku 1650 a 1651 z velké části násilně pokatoličtvena.⁸²

V roce 1671 náleží Zdechovice k vikariátu Pardubickému, o 3 roky později přejmenovanému na Chrudimský. Tehdy mají charakter filiálního chrámu spadajícího pod osazenou faru v Týnci nad Labem. Pod Týncem zůstávají Zdechovice do roku 1674. V těchto letech čítá stav duší – samozřejmě myšleno Zdechovice v rámci Týnce nad Labem – v průměru 1 300 osob.⁸³ V roce 1675 pak Týnec zaznamenává pokles duší na 975. Tento stav byl způsoben tím, že Zdechovice jsou připojeny jako filiální chrám pod Přelouč, kde naopak v důsledku této události duší přibýlo, a to z celkového stavu 1 236 na 1 605. K Přelouči přináležejí Zdechovice po 3 roky. V roce 1676 sem spadá 1 476 osob, o rok později 1 668 a roku 1678 je to 1 472 osob. Následně se Zdechovice opět přesouvají k Týnci nad Labem,⁸⁴ který zažívá v roce 1681 opětovný nárůst a v dalších letech se počet duší pohybuje v průměru kolem 1 400 osob, s výjimkou roku 1683, kdy napočítáme celkem 1 558 věřících. Následně roku 1685 je v seznamu jasně zaznamenán prudký úbytek oveček, a to až na 865. Tato citelná změna však není vysvětlena, jednou z možností může být to, že Zdechovice nabyly samostatnosti a tento fakt byl zaznamenán až v dalších letech. Každopádně do roku 1691, kdy Zdechovice ještě přináležejí k Týnci, nepřekročil počet duší číslo 954.⁸⁵ Od roku 1692 jsou již

⁸¹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 42 – 43.

⁸² Tamtéž, s. 175.

⁸³ Roku 1671 je to 1.283 duší, roku 1672 1.311 duší, roku 1673 bylo napočítáno 1.333 duší, roku 1674 1.344 duší. ŠIMÁK, Josef. *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671 – 1725. Díl 1, Chrudimsko, Čáslavsko*. Praha: Historický spolek, 1918, sv. 2. s. 474.

⁸⁴ Léta 1679 a 1680 ve zpovědních seznamech chybí. Tamtéž, s. 475.

⁸⁵ Tamtéž, s. 476 – 477.

Zdechovice pravděpodobně samostatné. Počet jejich věřících se pohyboval až do samého konce 17. století v rozmezí 500 – 851 osob.⁸⁶

Všechny uvedené stavy duší v jednotlivých letech se týkají osob kajících se, chápejme těch, které poctivě chodily ke zpovědi. Pak zde ale byli také ti „nedbalí“ zpovědi a heretici. Údaje o jejich počtu se pro jednotlivé roky značně liší, proto uvádím nárazově jen některé roky ze sledovaného období, ve kterých byl počet těchto osob vyšší. Tak je roku 1671 uváděno celkem 15 nedbajících, roku 1674 je jich 48.⁸⁷ Jiná léta v tomto směru nepřesáhla číslo 9. Nejvíce heretiků bylo zaznamenáno v tomto sledovaném období ve Zdechovicích roku 1696, kdy jich bylo napočítáno 12.⁸⁸

Rovněž v první polovině 18. století jsou Zdechovice v rámci zpovědních seznamů zaznamenávány samostatně. Až do roku 1705 nepřesáhl počet místních duší jeden tisíc.⁸⁹ Následně v rozmezí let 1705 – 1716 vidíme vzestupnou tendenci, začínající na čísle 1 007 a konče stavem 1 326 osob. Roku 1717 poklesl počet oveček na 1 291 a klesal po další 4 roky, až opět dosahuje hranice 1 300 duší roku 1722. Nejvyššího čísla dosahují Zdechovice v daném období roku 1724, kde celkový stav duší dosahuje 1 403 věřících. Následujícího roku padá celkový počet na 1 345 duší.

Nejvíce nedbajících bychom našli v této době na Zdechovicku v roce 1704, kdy jich je uváděno 29.⁹⁰ Takový byl tedy stav jednak několik let po vydání Soupisu poddaných, jednak také na počátku 18. století, které později přineslo tak významné změny.

Vraťme se ale znovu blíže k místnímu nekatolickému obyvatelstvu. Již bylo zmíněno, že lidé často přestupovali ke katolictví pouze formálně, řekli bychom, uvnitř však zůstávali věrni své víře. Tento jev nebyl v době násilné rekatolizace po třicetileté válce rozhodně něčím neobvyklým. Proto se také nekatolíci scházeli tajně, tajně konali své bohoslužby, tajně četli své knihy, setkávali se tajně s emisary. Místem ideálním pro taková setkávání byly

⁸⁶ Rok 1692: 600 duší, rok 1693: 500 duší, rok 1694: 500 duší, rok 1695: 500 duší, rok 1696: 772 duší, rok 1697: 810 duší, rok 1698: 839 duší a rok 1699: 851 duší. ŠIMÁK, Josef. *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671 – 1725. Díl 1, Chrudimsko, Čáslavsko*. Praha: Historický spolek, 1918, sv. 2. s. 477 – 478.

⁸⁷ Zdechovice ještě jako filiální chrám Týnce nad Labem. Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž, s. 474 – 478.

⁸⁹ Roku 1700 hovoří statistika o 864 duších, roku 1701 už je to 901 duší, roku 1702 912 duší, roku 1703 877 duší a roku 1704 975 duší. Tamtéž, s. 477 – 478.

⁹⁰ Tamtéž, s. 479 – 481.

Celkově mělo na počátku sledovaného období, tedy roku 1671, Chrudimsko 62 835 kajících, 1 171 nedbajících, heretiků 5. Obrátit na katolickou víru se nepodařilo nikoho. Na konci sledovaného období, roku 1725 byl celkový stav na Chrudimsku tento: kajících se bylo 100 516, nedbalých jen 35, heretik byl zjištěn 1 a došlo k obrácení 3 osob na katolickou víru. Tamtéž, s. 706 – 715.

například i zdechovické lesy. Spolu s místními a obyvateli z nejbližšího okolí sem přicházeli rovněž lidé ze vzdálenější církvické farnosti u Kutné Hory, s níž hraničila v této době i rozsáhlá, již katolická přeloučská farnost. Například roku 1658 se konala blízko Bernardova⁹¹ takováto tajná schůzka s nekatolickým predikantem. O této schůzce se ale dozvěděl právě farář z Církvice, karmelitán Basil Wierzbicki a podal o ní následně 31. července zprávu kutnohorskému vikáři.⁹² V rámci vyšetřování této události byli vyslechnuti mimo jiné také Petr Svoboda a Václav Rambousek, oba snad žijící v této době ve Chvaleticích.⁹³

Obdobné schůzky, jako ty konané v lesích, byly pořádány i jinde na panství. Dalším místem setkávání nekatolíků byl telčický panský dvůr, kde konali bohoslužby ve sklepe umístěném za stodolami dvora. Sklep byl 15 sáhů dlouhý a dalo se k němu sejít pěšinou – dnes podél železniční tratě – za dvorem a přímo kolem Labe. Pravděpodobně se zde konaly schůzky nekatolíků řadu let, ale i ony byly prozrazeny. Vyzradil je jakýsi Jakub Honslík ze Selmic. Tehdy bylo přítomno v onom sklepe snad až 500 osob, a to z Chvaletic, Zdechovic, Trnávky, Spytovic, Řečan a Labětína, rovněž i z oblastí vzdálenějších. Mnozí ze zúčastněných při sobě měli také ručnice. Tajné schůze se zúčastnil i panský úředník z Chvaletic či purkrabí ze Zdechovic, oba samozřejmě jakožto tajní nekatolíci. Právě purkrabí pravděpodobně toto setkání zorganizoval, ačkoli před tím v minulosti přísahal proti „bludné víře“ a vyznal se jako katolík. Bohoslužbu vykonal jakýsi predikant z Míšně. Po prozrazení akce nařídilo místodržitelství pozatýkání zúčastněných, kladlo přitom důraz na to, aby vše proběhlo bez zbytečného rozruchu, co nejvíce v tichosti. Vyslýchán byl například rybář Poduška či krčmář z Chvaletic, také mnoho osob pocházejících z Telčic, Kojic nebo ze Spytovic. Závěr vyšetřování ale přesně znám není. Co známo je, je to, že jmenovaný purkrabí

⁹¹ Obec na úpatí Železných hor, založená roku 1680 zmíněným Bernardem Františkem Věžníkem z Věžník. Bernardov leží zhruba 4,5 km od Chvaletic, od Zdechovic necelých 6 km, ačkoli již náleží do Středočeského kraje, okres Kutná Hora.

⁹² „Rychtář obce sv. Kateřiny se mi přiznal, že před a po svátcích velikonočních zjevil se v noci v lidském těle satan a lžíprorok v lesích, sousedících s mou farností. Tam svolav k ohni množství rolníků z různých panství, nasypal jeden výstupek a naň chléb a kalich položil a konečně na způsob přijímání pod obojí způsob všem podal, držev řeč půl druhé hodiny. Tato novinka postrašila velmi ducha mého, a proto ihned téhož dne dal jsem do vězení a okovův odvésti jednu ženu tím podezřelou, která oznamovala příchod zmíněného služebníka. Doznala, že dvě ženy šly s ní do lesa. Ty doznaly, že tam bylo jiných 6 ze sousední vsi a dva rolníci.“ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 227.

⁹³ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 176.

Životní příběh Václava Rambouska popisuje Petr Melmuk ve sborníku *Po vzoru Berojských*, kterou uspořádal Ondřej Macek. Viz MELMUK, Petr. *Kdo byli deisté a izraelité rané toleranční doby*. In MACEK, Ondřej. *Po vzoru Berojských*. Vyd. 1. Praha: Kalich 2008. S. 412 – 446. ISBN 978-80-7017-088-5.

i chvaltický úředník, oba s rodinami, uprchli z Čech. Po této nepříjemné zkušenosti se tajné schůzky přesunuly z Telčic na jiná místa.⁹⁴

Snad ještě důležitější nežli tajné bohoslužby, byly pro nekatolíky evangelické knihy, které z ciziny, samozřejmě tajně, přinášeli tzv. emisaři. Proto je také nekatolíci schovávali na nejrůznějších místech v rámci svých domovů. Škála úkrytů bývala pestrá. Evangelíci pak tyto knihy tajně četli, sloužili jim jako pramen vedoucí je k dalšímu poznání své víry nebo k utvrzení se v ní. Tak tedy v Trnávce, v čp. 4 se čítávala „*Postyla evanjelická*“ od Martina Philadelphia.

I přes důmyslnost a rozmanitost skrýší se stávalo, že ukryté knihy byly u tajných nekatolíků nalezeny. Po kraji chodili misionáři – jezuité, kteří evangelické knihy vyhledávali. Ani zdechovickému panství se jejich činnost nevyhnula. V roce 1729 našel a zabavil jezuita Václav Kůžel celkem 14 „zakázaných“ knih Jakubu Hrubšovi, který byl šenkýřem v Telčicích. Hrubš byl následně dlouze vyslýchán, a také mučen a nakonec vyradil, že některé z knih mu přenechal Václav Pěkný z Řečan č. p. 2. Tento případ můžeme brát jako ukázkou misijní praxe. Na misii v Přelouči roku 1738 pak působil sám Antonín Koniáš. Zůstal zde 14 dní, vyhledával zdejší evangelíky i ty v okolí a zabavoval knihy. Následujícího roku se zastavil i v Trnávce. Zde zabavil dokonce přes 100 knížek.⁹⁵

Emisaři nejvíce přinášeli knihy ze Saska či z Berlína, kde se tiskly, často tenké, aby bylo možné je dobře skrýt. Vydávali se za potulné obchodníky, plátýnkáře, krajkáře a podobně.⁹⁶

⁹⁴ Viz LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 227 – 228. SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 176. ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, s. 122.

⁹⁵ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 176.

⁹⁶ Kdo četl známé dílo Aloise Jiráka „*Temno*“, vybaví si snad postavu správce na Skalce v hradeckém kraji, Matěje Čermáka, kterého můžeme považovat v rámci katolické víry bez ostychu za fanatika. Zajímavá pro téma této práce je pasáž (ačkoli musíme brát zřetel na to, že jde o beletrii – proto uvádím tuto poznámku hlavně jako zajímavost), kdy přijde Čermákovi přípis krajského úřadu. Tento přípis obsahoval jména a popis pěti osob – emisařů – „kteří chodí obzvláště hradeckým krajem, husitské knihy roznášejí, lid v nevěře utvrzují, tajné schůzky puntují ve stodolách, na půdách, v mlejnech, ve kterých se přijímá pod obojí, a také svádějí lid, aby se stěhoval za hranice.“ Matěj Čermák na základě tohoto přípisu k sobě do kanceláře na Skalce svolal rychtáře a nejstarší konšelé, kterým zde daný dokument přečetl. „Pak opět vzal papír do ruky a četl popisy stíhaných emisařů. Nejprve o Jakubu Mikuleckém, jenž si také jméno Krejčí dává a je poddaný z panství litomyšlského, okolo čtyřiceti let, řemesla svého švec, prostřední osoby, prsa že vypíná i hlavu, jako by sobě mnoho smýšlel, nos že má malý, prohnutý, oči modré, vlasy nedlouhé, kaštanové, kabát nosí zemlové barvy a pobělavou kamizolu a na hlavě čepičku staženou žitavskou a přes ni klobouk a tabák že s sebou má, že šňupá a kouří. ... Druhý: Martin Cihlář, poběhlý z Chvaletic, prostřední postavy, nosí uherské šaty, chodí s plátýnky mlynářskými po Labi a všude po potocích a kde je voda. Chodí do Žitavy, odkud knihy přináší.“ JIRÁSEK, Alois. *Temno*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. s. 78.

Obyvatelé Chvaletic a okolí byli patrně odhodláni vytrvat a vzpírat se tlakům, které na ně byly vyvíjeny a že tajných nekatolíků zde bylo stále mnoho. Například i jakýsi Pavel Hruběš, původem z Trnávky, se v roce 1782, když se hlásil k evangelíkům, přiznal, že 6 let pobýval v Berlíně, kde navštěvoval český evangelický chrám. Při č. p. 4 ve Chvaleticích, kde se říkalo „Hrubšovi u kamene“, stál zasazený velký kámen, který nápadně vyčníval ze země. O tomto místě se pak tradovala pověst, že právě na tento kámen upadl jezuita, když byl vyháněn ze zdejšího statku, ve kterém hledal „zakázané“ knihy.

Misionáři pokračovali i v druhé polovině 18. století v pátrání po tajných nekatolicích a nadále vyhledávali jejich knihy. Roku 1771 bylo ve zdechovické farnosti nalezeno mnoho osob podezřelých z kacířství. Toto zjištění bylo výsledkem pátrání misionáře Jana Hanuše.⁹⁷

Situace nekatolíků, nejen na zdechovickém panství, zůstávala i nadále neutěšená, žádali o povolení vyznávat své náboženství, ale bez výsledku. Pokračovalo jejich pronásledování. Až se situace vyostřila na Valašsku a po ní nastal obrat. Otázka náboženství se začala spojovat s otázkou poddaného lidu a jeho hospodářského přínosu pro zemi.

3. 2. Toleranční patent, reakce na něj a vývoj po jeho vydání ve Chvaleticích a na zdechovickém panství

13. říjen 1781, to je datum, které zde bylo už zmíněno, datum vydání tolerančního patentu, kterým evangelíci přestávají být živlem tajným a stávají se živlem trpěným. Katolická víra však zůstává „číslem jedna“, ostatní církve byly stále podřadnými. O tom, že „svoboda“, kterou dával patent, nebyla zase až tak veliká, jelikož si lidé mohli vybrat jen mezi třemi určenými vyznáními, a že se evangelíci museli držet určitých pravidel, bylo napsáno rovněž výše.

V tolerančním patentu se zrcadlí také myšlenky Leopolda Haje z Mikulova, probošta, který byl jmenován ještě za života Marie Terezie královéhradeckým biskupem. Důvodem tohoto jmenování snad bylo i to, že Hradecko bylo po dlouhou dobu ohniskem nepokojů spojených s náboženskou otázkou. Navíc k diecézi královéhradecké byly tehdy připojeny z diecéze pražské také okres Chrudim a Litomyšl.⁹⁸

⁹⁷SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 176 – 177.

⁹⁸Tamtéž, s. 177.

Na Zdechovickém panství a v jeho okolí, jakož i v celém chrudimském kraji, byli lidé z vydání patentu nadšeni a hromadně se začali hlásit k „nové“ víře. Šlo vesměs o lid venkovský, měšťané zůstali stranou tohoto masového přestupování, ze šlechty se nepřihlásil nikdo. Problémem bylo, že povolené konfese byly pro obyvatelstvo v podstatě cizí, naopak blízký jim zůstával odkaz českých bratří. Tato konfese však patentem povolena nebyla, proto si jeho vyznavači museli zvolit mezi povolenými konfesemi. Většinou se pak přiklonili k té reformované, neboli helvetské. Ovšem vedle těch, kteří „stanovené podmínky“ dokázali přijmout, tu byli také ti, kteří se nehodlali vzdát svého přesvědčení. Těmto lidem se říkalo různě (jak je popsáno v první kapitole), většina jejich označení nebývá přesná. Tito lidé prostě velmi zatvrzele odmítali přijmout evangelickou církev. Pro svou víru často přechali před tresty.⁹⁹ I František Martin Pelcl označuje tyto osoby jako „deisty“, ovšem nejspíše hlavně proto, že je takto pojmenovávalo jejich okolí, jejich pravou víru lze určit jen těžko. Pelcl o nich píše takto: *„V kraji chrudimském, ponejvíce okolo Pardubic, přihlásilo se asi 800 lidí stavu selského k náboženství, které jmenovali izraelským nebo abrahamitským. Vyslychal je sám biskup královehradecký a oni pravili: „Věříme v jediného Boha, který všechno stvořil, všechno řídí a udržuje, dobré odměňuje a zlé trestá. Jinak nepotřebujeme kostelů, neboť Boha můžeme vzývat i uctívati všude.“ Když byli biskupem tázáni, co soudí o Kristu a o Novém zákoně, odpověděli: „To všechno může být dobré, ale nám nic po tom není. Je nám to tuze vznešené a my toho nepotřebujeme.“ Jak dosvědčují faráři a úředníci, žijí tito lidé podle křesťanské morálky, nekradou a nepodvádějí. Císař Josef povolal v lednu tři vznešenější do Vídně. Mluvil s nimi sám a chtěl je obrátiti na křesťanství. Setrvali však při svém náboženství a vrátili se do Čech. Brzy potom bylo jich několik set vypovězeno z Čech do Uher a do Polska. Šli bez nucení a pravili: „Nalezneme svého Boha a můžeme mu sloužit a k němu se modlit všude.“ Protože se těchto lidí vydávalo za deisty stále více, učinil tomu císař pojednou konec tím, že nařídil: 1. Kdo se prohlásí deistou, dostane v kanceláři 12 ran holí a bude poslán domů. 2. Kdo někoho udá nebo obžaluje, že je deistou, dostane také 12 ran holí. Od té doby není již o deistech slyšeti, kdo jím je, tiše jím zůstane, ale musí se přiznati na venek k nějakému náboženství v Čechách dovolenému.“¹⁰⁰*

Přestupy po vydání patentu byly opravdu masové a velmi horlivé. Ze strany katolíků se samozřejmě začala projevovat neshovívavost vůči nově tolerovaným náboženstvím. Rozhodně nešlo o dobu poklidnou. Vznikaly nejrůznější spory a zmatky. Proto Josef II.

⁹⁹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 179.

¹⁰⁰ PELCL, František M. *Paměti*. Překlad Jan Pán. Praha: F. Borový, 1931. s. 48 – 50.

jmenuje Leopolda Haye královským komisařem pro Chrudimský, ale také Čáslavský kraj. Hayovi bylo jmenování oznámeno dne 20. dubna 1782 a 9. května téhož roku mu propůjčil pražský arcibiskup Antonín Petr Přichovský plnou moc k působení v rámci arcidiecéze pražské. Biskupova působnost byla orientována hlavně na Čáslavský a Chrudimský kraj. Hay se do těchto oblastí vydává v polovině května. Nejprve se zastavil v Litomyšli a jejím okolí, následně se přesunul do Chrudimi, v červenci do Pardubic a odtud do Přelouče. Při této cestě se Hay soustředil hlavně na skutečný stav farní správy a hodnocení činnosti farářů.¹⁰¹

Při visitaci far kraje chrudimského napočítal Leopold Hay v rámci farnosti zdechovické¹⁰² na jaře 1782 celkem 590 katolíků a 1 850 protestantů.¹⁰³ Z tohoto počtu ve Zdechovicích bylo katolíků 200, protestantů 203, v Morašicích a Spytovicích celkem 77 katolíků a 309 protestantů, Chvaletice spolu s Řečany, Trnávkou, Labětínem a Zbraněvsi měly 150 katolíků a protestantů 755¹⁰⁴, v Telčicích a Horušicích žilo celkem 163 katolíků a 583 protestantů. Biskup Hay zároveň velmi vychválil tehdejšího zdechovického farního administrátora Josefa Pačina. „*Zdá se být pro Zdechovice stvořeným.*“ Považuje ho za jednoho z nejlepších kazatelů a katechetů na Chrudimsku. Jeho přednes vnímá jako jednoduchý a jasný, také důkladný a rozumný. Biskup dále uvádí, že protestanti Pačinova kázání navštěvují ve velké míře a dokonce je považují za evangelická. Stejná chvála je pěna na zdechovickou školu jakožto jednu z nejlepších škol na venkově. Z Hayových poznámek také zjistíme, že zdejší katolíci si mu stěžovali na chování protestantů, kteří bez zábran pohřbívají své mrtvé na katolické hřbitovy, předtím je za velkého křiku na veřejnosti nosí a zpívají evangelické písně a tím ukazují prý katolíkům svou převahu. „*Já jsem protestantům zde i všude, kde jsem rovněž takové stížnosti katolíků slyšel, toto nepřislušné jednání s veškerou mírností vytkl, jim milost jejich trpění a přednosti panujícího náboženství představil a příklady jiných zemských zřízení, kde protestanté jsou panujícím dílem,*

¹⁰¹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis International, 2004. s. 44. ISBN 80-86067-92-0. LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 317.

¹⁰² „*Přifařené obce: Zdechovice, vesnice a farní chrám. Zde se první 3 neděle konají řádné bohoslužby, Morašice, Spytovice, vzdáleny ¼ hodiny od farního chrámu, Chvaletice, Řečany, Trnávka, Labětín, Zbraněves, vsi vzdáleny ½ hodiny od farního chrámu a Telčice a Horušice, vzdáleny ¾ hodiny od farního chrámu. Ve filiálním kostele v Řečanech se konaly bohoslužby každou čtvrtou neděli.*“ HAY, Jan L. *Zpráva o visitaci far kraje Chrudimského, již jako královský komisař roku 1782 k rozkazu císaře Josefa II. vykonal Jan Leopold Hay*. Hradec Králové: V. Řezníček, 1904. s. 68 – 69.

¹⁰³ Protestanty myslel Hay obě konfese – reformovanou a augspurskou. Tamtéž.

¹⁰⁴ V Trnávce vzniká sbor augspurský. Zde vzniká vůbec první toleranční modlitebna v Čechách. O soužití augspurské konfese v Trnávce a helvetské ve Chvaleticích, tedy o soužití v tak těsné blízkosti, se zmíním později. Řečanský kostel byl naproti tomu stále katolický. I biskup Hay uvádí, že „*zdechovičtí protestanté rozdělení jsou ve stoupence helvetské a augspurské konfese a proto mezi sebou proti sobě více odporu chovají, nežli mají vůči katolíkům.*“ Tamtéž, s. 70.

pochopitelným učinil; kněze však mimo to jsem poučil, aby při takových protestantských pohřbech vždycky na katolickém hřbitově musili býti přítomni a při tom obě části společných žalmů *de profundis* a *miserere* v zemském jazyku odzpívati nechali. Sem náleží zdechovickému správci, úřadu v Pardubicích a oběma vikářům, v Bohdanči a Dašicích zanechané instrukce.“¹⁰⁵ Taková tedy byla situace po Hayově visitaci na Zdechovickém panství. Pokud srovnáme stav nekatolíků na Zdechovicku se stavem na Přeloučsku, kde bylo katolíků zjištěno celkem 2 599, protestantů naproti tomu pouze 9¹⁰⁶, je snad jasné, jak úspěšná byla rekatolizace před rokem 1781 na těchto dvou místech. Pokud i někteří z Přeloučských, hlavně z potomků zdejších Českých bratří, chtěli po 13. říjnu 1781 přistoupit k evangelické církvi, vybrali si nově vzniklou reformovanou církev ve Chvaleticích.¹⁰⁷

Samozřejmě i po skončení visitace biskupa Leopolda Haye, v letech 1783 a 1784 pokračovaly přestupy osob zdejší oblasti k jedné z tolerovaných konfesí.

Co se týče samotných Chvaletic, po vydání patentu se i zde velká většina jejich obyvatel rovněž přihlásila k evangelickému náboženství. Jako na celém Zdechovicku, i tady se nemohli přihlásit lidé k bratrské konfesi, proto si chvaletičtí zvolili vyznání helvetské. Prvním reformovaným duchovním ve Chvaleticích byl Joel Jessenius. Chvaletičtí ho získali s pomocí Samuela Nagye. Jessenius, který byl do té doby kazatelem v Mizlenci v Uhrách, se dostavil do Chvaletic 15. října 1782 a od 1. listopadu začal konat bohoslužby.¹⁰⁸ Výhodou jistě bylo, že uměl česky, ačkoli nemůžeme s určitostí říci, zda byl či nebyl potomkem českých vystěhovalců. Jasně však je, že chvaletická reformovaná církev byla jednou z prvních církví, která se po vydání tolerančního patentu ustavila a měla svého duchovního. Služné jeho činilo kolem 300 zlatých a k tomu dostával několik korců obilí.

¹⁰⁵ HAY, Jan L. *Zpráva o visitaci far kraje Chrudimského, již jako královský komisař roku 1782 k rozkazu císaře Josefa II. vykonal Jan Leopold Hay*. Hradec Králové: V. Rezníček, 1904. s. 69 – 70.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 75.

¹⁰⁷ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 323.

V Přelouči působí v době vizitace Chrudimského kraje duchovní Jan Slach. Za jeho působení dochází ve městě ke stavebním úpravám církevních budov. Z oné vizitace vyšel sice Slach jako mrzout a samotář, kvůli čemuž nebyl příliš oblíben, přesto odvedl v Přelouči značný kus práce. Více viz VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. Díl druhý 1618 – 1848*. Vyd. 1. Přelouč: Městský úřad Přelouč, 2002. s. 171 – 174. ISBN 80-238-8800-5.

¹⁰⁸ Zajímavostí jistě je, že Joel Jessenius byl ze všech duchovních, kteří přišli do Čech, třetím v pořadí. Prvním byl Frant Kováčz, druhý Michal Vincenc. Oba se dostali do Čech v září roku 1782. Více viz JANATA, Jan – ŠUBERT, Václav – Z TARDY, Heřman. *Památka roku slavnostního 1863, tisícileté památky obrácení národu českého na Moravě, Slovensku a v Čechách skrze Cyrila a Metoděje na křesťanství*. Praha: J. Janata, 1864. s. 147. Dále také BEDNÁŘ, František. *Památka Českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924. s. 293. KAŠPAR, Ludvík B. *Po stu letech: památník reformované církve Českomoravské obsahující popsání všech sborů evangelických H.V. v Čechách a na Moravě v jubilejním roce 1881 stávajících*. Praha: Spolek Komenského, 1881. s. 84.

Z Chvaletic Joel Jessenius odchází už po zhruba 3 letech a přesouvá se na území panství Benešovského, konkrétně do Soběhrd. Důvodem jeho odchodu byly pravděpodobně dlouhodobější neshody se zdejšími evangelíky. Patrně se mu zde nevedlo příliš dobře.¹⁰⁹ Přesto můžeme Jessenia považovat za důležitou osobnost Chvaletického sboru, právě za jeho působení je postavena toleranční modlitebna, jednoduchá fara a také škola.

V době vydání tolerančního patentu patřilo k chvaletickému sboru i mnoho vesnic vzdálenějších, například k bohoslužbám chodili věřící až ze Starého Kolína a Bašty nebo z vesnic za Přeloučí. Lidé tak do modlitebny ušli vzdálenost až 25 kilometrů. Nejvzdálenějším takovýmto místem byla osada Rohožec, nacházející se na území Čáslavského kraje.¹¹⁰

Bohoslužby se konaly původně v obyčejné stodole patřící k č. p. 31. Se stavbou kostela se započalo ve Chvaleticích již v roce 1782, stavební práce byly ale přerušeny kvůli brzkému příchodu zimy, proto byl kostel dokončen až v létě roku následujícího, v červnu 1783. Na stavbu zdejšího kostelíka přispěl i tehdejší majitel zdechovického panství, hrabě Václav z Paarů¹¹¹, který je líčen jako velmi lidumilný šlechtic. Na stavbu poskytl 300 zlatých, čehož si samozřejmě obyvatelé Chvaletic velmi vážili a jako dík tento dobrý skutek zaznamenali na hlavní stěnu nového svatostánku.¹¹² Vedle podpory hraběte Paara se o stavbu modlitebny zasloužil hlavně zdejší rychtář Matěj Jelínek. Byl to ale také on, kdo se dostal do konfliktu s Matějem Vrbou, vůdcem trnávských ve sporech mezi oběma konfesemi – „chvaletickou“ reformovanou a „trnávskou“ augsburskou. Tato dvě vyznání se zde střetávala neustále a rozhodně vždy nefungovala poklidně vedle sebe. Přesto se dokázali duchovní obou konfesí dohodnout, hlavně když se potřebovali zastoupit. Stávalo se pak, že trnávští duchovní

¹⁰⁹ Zde se údaje ze dvou pramenů drobně liší. Zatímco František K. Rosůlek uvádí dobu pobytu Jessenia ve Chvaleticích na 3 roky, Jaroslav Skokan uvádí jen 2 roky a 6 měsíců. Stejně tak se drobně liší výše služného, Rosůlek píše o 300 zl., Skokan uvádí částku 301 zlatých a 45 krejcarů. Podrobněji viz. ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 120. SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 239. Také viz BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924. s. 293.

¹¹⁰ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 185.

¹¹¹ Případ knížete Paara je ukázkou toho, jak se vrchnost stavěla k vyhlášení „tolerance“. Protože i ona musela reagovat a zaujmout nějaké stanovisko. Nejčastěji se postavila vrchnost k Tolerančnímu patentu neutrálně a mnozí dokonce nekatolíkům pomáhali, právě tak jako ve Chvaleticích kníže Václav Paar. Obdobně pomohl také František hrabě Kinský krounskému sboru, když i on poskytl prostředky na výstavbu toleranční modlitebny a každoročně slíbil přispívat sboru částkou 100 zlatých ke služnému pastora. Obdobně konal Kinský také ve Svatouchu. Valdštejn zase přispěl na stavbu kostela v Bučině. Podrobněji viz NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. s. 39 – 40. ISBN 80-86067-92-0.

¹¹² ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 120.

vykonávali křty, oddavky i pohřby chvaletických helvetských a chvaletičtí duchovní konali tyto obřady za ty trnávské. Tak například Jana Csonku, prvního duchovního v Trnávce, navrátivšího se na tento post v 90. letech 18. století, zastupoval nejspíš od prosince 1794 až do zří roku následujícího duchovní z Chvaletic.¹¹³

Konečné náklady výstavby tolerančního kostela se vyšplhaly na 1 012 zlatých 23 krejcarů. K jeho vysvěcení došlo 6. července 1783¹¹⁴. Jako památka a odkaz k dobám minulým, kdy zdejší obyvatelé i sousedé z nejbližšího okolí přilnuli k husitství, dostalo se nové chvaletické modlitebně velmi vzácného daru - kalichu. Tento kalich měl být pozůstatkem, který zde husiti zanechali a který ve svém sklepe schovával jakýsi Jakub Svoboda.¹¹⁵ Nový Chvaletický toleranční kostel byl nízkou budovou s malými okny, neměl věž ani zvony, což byl klasický model těchto modliteben, jejichž podobu toleranční patent nařizoval. Zároveň byl kolem modlitebny zřízen také hřbitov, který existuje dodnes.¹¹⁶

Nejen s církví katolickou, ale v době po vydání tolerančního patentu i s církvemi evangelickými, je spojena otázka vzdělání a školní výchovy. Největší vliv měla v této době církev na školství obecné. Náboženská výuka probíhala ještě za první světové války. Po vzniku Československa dochází i v otázce škol a školství k výrazné změně.

Škola ve Chvaleticích byla postavena v roce 1784. Šlo samozřejmě o školu evangelickou. Do této doby chodily i chvaletické děti nejspíš do staré školy při faře ve Zdechovicích. Zda existovala na přelomu 16. a 17. století škola například i při faře v Řečanech, není známo. Patronát nad zdechovickou školou držel majitel velkostatku. V roce 1782, 2 roky před stavbou školy chvaletické, byla postavena nová škola ve Zdechovicích, do ní už ale chodily jen děti katolické.

Prvním učitelem ve Chvaleticích se stává J. Bláha, který zároveň vykonával funkci kostelního hudebníka. Učitelé se zde ale střídali ve velmi rychlém sledu, Filip Boháč, zmiňovaný v roce 1801, byl už pátým zdejším kantorem. „*Jeho školní plat byl 1, 2, 3 krejcarů v šajnech. Když žák nepřišel do školy, neplatil, proto v sobotu bývala malá návštěvnost školy.*

¹¹³ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 236 – 237.

¹¹⁴ Zdeněk R. Nešpor uvádí datum vysvěcení o měsíc dříve, tj. 6. června 1783, tedy v době, kdy byla stavba dokončena. Viz NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 195. ISBN 978-80-7017-129-5.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 194 – 195. Dále SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 239 – 240.

¹¹⁶ Druhý hřbitov byl později zřízen v blízkých Kojicích. NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 195. ISBN 978-80-7017-129-5.

*Z obecních sýpek dostával ročně 4 korce žita, a od rolníků, jichž dítky učil, po 2 čtvrtcích žita. O velikonocích chodil koledovat a zpíval, začez dostával vejce a peníze. Na dříví chodil do lesa.*¹¹⁷

Joela Jessenia nahradil ve funkci reformovaného kazatele Samuel Galambossy. Ani on nevydržel ve Chvaleticích příliš dlouho, pobýval zde jen v letech 1785 – 1790.

Problémem bývali nejčastěji finanční těžkosti, jelikož v případě evangelických duchovních si je vlastně vydržovali jejich věřící, kdežto farář katolický na tom byl mnohem lépe. Například zdechovický katolický farář dostával příspěvek na svůj plat i od majitele statku.

V roce 1791 se stává farářem chvaletického reformovaného sboru Petr Molnár. Tehdy činil plat pro zdejšího duchovního 114 zlatých 15 krejcarů, na který přispívali jak chvaletičtí, tak i věřící z přifařených obcí. Ve Chvaleticích tehdy stálo 69 stavení, z nichž jich na farářův plat přispívali obyvatelé z 60.¹¹⁸ Molnár zde působil 9 let, odchází v roce 1800. Po něm následovali v letech 1800 – 1815 Ladislav Lenkey, 1816 – 1820 – Antonín Fleischer, 1820 – 1825 Jan Nešpor, 1825 – 1830 Aron Stettinus a v letech 1831 – 1861 Karel Fleischer.¹¹⁹

Nejdéle sloužícím farářem ve Chvaleticích do té doby se stal Julius Fleischer, působící zde od roku 1861 až do roku 1894, celých 33 let. Za jeho působení došlo ke zboření původní fary, namísto které byla vystavěna nová, lepší budova. Celkový náklad činil 4 500 zlatých.

V 80. letech 19. století se poté začíná také s výstavbou nového kostela, jelikož stávající modlitebna byla již nedostačující. Otázka budování nového svatostánku však byla velmi citlivá a přinášela s sebou nejednu rušnou chvíli. Základním problémem se ukázal nedostatek financí pro stavbu, protože sbor vyčerpal své prostředky na vybudování zmíněné fary a také nové budovy církevní školy, jelikož již v 50. letech předminulého století byla školní budova z roku 1784 již velmi zchátralá a nedalo se v ní učit. Provizorní výuku provozoval tehdejší učitel Chmelař na faře, jejíž stav byl však obdobný. Nová škola byla

¹¹⁷ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 197 – 198.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 240. ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 120.

¹¹⁹ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 120.

dokončena roku 1860 za 2 200 zlatých. K budově školy přináleželo rovněž hospodářské stavení. Plány na novou budovu kostela tak byly odloženy.¹²⁰

Sbor tedy v rozmezí let 1860 – 1864 vydal ze své pokladny 6 700 zlatých. Přesto se však s pracemi na nové modlitebně započalo, ačkoli později, než sbor předpokládal, hlavně díky opravdovému nadšení místních evangelíků a obětavé činnosti samotného Fleischera, který sháněl dary a příspěvky velmi horlivě. Tak byl nakonec opravdu vytvořen stavební plán, následně v listopadu 1880 předložený okresnímu hejtmanství. Stavět se začíná následujícího roku. Náklady byly odhadovány na 10 000 zlatých, vyšplhaly se samozřejmě na částku vyšší. Obec v čele se starostou Josefem Hrubešem věnovala pro stavbu své pozemky. Zůstalo otázkou, kdo bude hlavním architektem této stavby. Objevili se dva kandidáti – architekt Blecha z Karlína a stavitel Böhm ze Zábřehu na Moravě. Nakonec Blecha vypracoval plán stavby, který realizoval Böhm. Přes zdánlivý pokrok ve výstavbě se sbor stále potýkal s nedostatkem peněz a tak se presbyterstvo 15. února 1882 obrátilo na celou členskou základnu sboru, vyzdvihlo, že zatím vše hradil sbor sám a tudíž je finančně naprosto vyčerpán a navíc se ještě musí postarat o zařízení další třídy, protože jedna už nepostačuje. Výsledek byl takový, že dluh sboru, ne zrovna malý, se měl rozdělit mezi jednotlivé jeho příslušníky, což se samozřejmě některým členům nelíbilo a toto řešení skončilo nezdarem. Situace dospěla tak daleko, že hrozilo, že nemovitosti církve ve Chvaleticích budou zabaveny. Absolutní nedostatek finančních prostředků měl za následek také to, že stavitel Böhm se se sborem rozešel ve zlém kvůli vysokému dluhu za jeho činnost. Dlužil i Blechovi – 350 zlatých.¹²¹

Kostel tedy nakonec stál, částka za stavbu, ovšem bez vnitřního vybavení činila 14 272 zlatých 14 krejcarů a celkový náklad se vyšplhal na rovných 20 000 zlatých, tedy dvakrát více, než byl plánovaný rozpočet. Stavitel Böhm nakonec obdržel za svou práci 13 600 zlatých. Kolem nové kostelní budovy byl vysázen sad. K vysvěcení došlo 6. července 1882, v památný den upálení Mistra Jana Husa v Kostnici, což nás opět přivádí ke vzpomínce na dobu husitskou a její vliv na zdejší lid. Samotného aktu vysvěcení se ujal reformovaný superintendant Jan Veselý. Při této příležitosti se konala ve Chvaleticích velká slavnost, které předcházely značné přípravy. Byly opravovány cesty, kolem nich vysazovány nové lípy, obyvatelé upravovali své domovy, vyvěšovali národní prapory. K oslavě se sešlo opravdu

¹²⁰ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 120. Dále SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 198.

¹²¹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka* Trnávka: Trnávka, 1963. s. 240. Také viz 30. výročí města *Chvaletice: 1981 – 2011*. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 2011. s. 6.

velké množství lidí. U starého kostelíka poté Julius Fleischer spolu s ostatními zavzpomínal na vznik zdejšího sboru a jeho význam. V kostele pak byla vykonána slavnostní bohoslužba.¹²²

„Sídlo sboru tohoto, Chvaletice, jsou výstavná osada s 700 obyvatelů, kteráž na mírném svahu výšiny nedaleko levého břehu Labe se táhnoucí malebně jest rozložena. Krásná fara nad veskými příbytky se zdvihající a vkusným sadem obklopená, již od 15 roků zraky cestujícího po státní dráze mezi Kladruby a Labskou Týnicí z daleka poutávala, nyní k ní na místě tolerančního kostelíku důstojně se druží úhledný nový chrám Páně v tomto jubilejním roce vystavený.“¹²³ Tak popisuje Chvaletice Ludvík Bohumil Kašpar v roce 1881, tedy v jubilejním roce stoletého výročí vydání Tolerančního patentu. V tomto roce se podle Kašpara všichni obyvatelé Chvaletic, asi kromě 50 duší hlásili k reformované církvi. Celkově čítal zdejší sbor v této době v rámci 25 osad asi 1 720 členů.¹²⁴

Nová budova kostela byla velmi vychvalována jako vzorný evangelický kostel a vzorné dílo. Na stavbu přispěl částkou 400 zlatých dokonce i sám František Josef I.¹²⁵

Chvaletický evangelický sbor zůstával ke konci 18. a následně v 19. století, důležitým místem nejen pro zdejší obyvatele, ale i pro okolí. V roce 1878 se stává filiálním sborem církve ve Chvaleticích Přelouč. Do té doby fungovala jako kazatelská stanice, kterou částečně vydržovala anglická evangelická společnost. Jako kazatel zde působil i chvaletický farář Julius Fleischer, který fungoval po připojení Přelouče ke Chvaleticům i jako její duchovní správce. Spojení Chvaletic a Přelouče fungovalo v jisté míře již po vydání tolerančního patentu, když se někteří obyvatelé Přelouče přihlásili k novému reformovanému chvaletickému sboru. Ovšem někdy v roce 1870 se objevují snahy na osamostatnění Přelouče a vytvoření vlastního sboru, rovněž reformovaného, proto ještě téhož roku kupuje několik horlivých jedinců stavení čp. 86, které přetvoří na faru, v jejíž zahradě je za náklad 900

¹²² SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 241.

¹²³ KAŠPAR, Bohumil L. *Po stu letech: památník reformované církve Českomoravské obsahující popsání všech sborů H.V. v Čechách a na Moravě v jubilejním roce 1881 stávajících*. Praha: Spolek Komenského, 1881. s. 83 – 84.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ ROSŮLEK František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 121.

zlatých vystavěna modlitebna. Přeloučská evangelická církev se stává oficiální samostatnou k 1. březnu roku 1887.¹²⁶

Za Julia Fleischera dochází vedle tak významné události, jakou jistě stavba nové kostelní budovy je, také k rozšíření prostor školy. Impulsem k tomuto kroku bylo navýšení žáků v jedné třídě na 148. Takovýto počet dětí prostě vyžadoval zřízení druhé třídy. Dochází k tomu v roce 1888. Osud církevní školy ve Chvaleticích však začal být v této době nejistý. Po zrušení zemské subvence se přiškolené obce (Telčice, Bernardov a Sulovice) zalekly velkého placení a rozhodly se děti posílat do veřejných škol. Chvaletická církevní škola tak zůstala osamocena.¹²⁷

Jak ale vůbec vypadal stav duší v rámci Zdechovické farnosti v rozmezí několika desítek let 19. století? Roku 1842 bychom v rámci tohoto celku¹²⁸ napočítali 1 593 katolíků, evangelíků dohromady 1 758, z toho helvetského vyznání jich zde žilo 857, augsburského 901. Nacházejí se zde i Židé, celkem jich na Zdechovicku v tomto roce žije 63. V samotných Chvaleticích bydlilo 101 katolíků, obyvatel vyznávajících reformovanou církev 428, našli bychom zde ale také 23 osob vyznávajících augsburskou konfesi a 6 Židů. Posuneme-li se o pár let dále, do bouřlivých časů doby 1848 – 1849, počet protestantů se nijak rapidně nezměnil od stavu z roku 1842, přibýlo jen 19 osob a rozdíl mezi počtem členů reformované a augsburské církve byl v podstatě zanedbatelný, řady katolického obyvatelstva se rozšířily o 147 duší a co do počtu „dohnaly“ evangelíky a „zaostávaly“ za nimi jen o 37 věřících. Ve Chvaleticích se počet členů jednotlivých vyznání většinou mírně zvýšil, jen počet Židů zůstal stejný. Katolíků bylo tehdy 110, reformovaných 445, augsburských 29. Ke konci 50. let 19. století, v roce 1858, došlo k mírnému úbytku „na obou stranách“. Katolíky v této době bylo na Zdechovické farnosti 1 701 osob, evangelíci byli zastoupeni počtem 1 738, z toho helvetské vyznání na tom bylo o něco hůře než augsburské – 828 ku 910. Židů bychom napočítali 64. Co se Chvaletic týče, nenastaly příliš výrazné změny, reformovaných ubylo 8, což však není v daném rozmezí let věc neobvyklá, naopak příznivců augsburského vyznání, katolíků a Židů přibýlo. V roce 1866 na Zdechovicku žilo 2 041 katolíků, jejich počet tedy vzrostl od konce 50. let ztelněji, také obyvatelé augsburského vyznání zaznamenali nárůst, vyhoupli se přes tisíc duší, konkrétně na číslo 1 055, reformovaní v podstatě „drželi“ své

¹²⁶ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 323. VOREL, Petr – TETŘEV, Jan – VINCENCIOVÁ, Hana. *Dějiny města Přelouče. Díl třetí 1848 – 1918*. Přelouč: Město Přelouč, 2004. s. 78. ISBN 80-239-3499-6.

¹²⁷ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 198.

¹²⁸ Započítáváme vesnice Zdechovice, Chvaletice, Telčice, Trnávku, Řečany, Labětín, Spytovice, Horušice a Zbraněves.

pozice, v tomto roce se k nim hlásilo 882 osob, Židů napočítáme 60. Chvaletice zaznamenávají u katolíků a augsburského vyznání pokles – katolíků je zjištěno 110, osob přináležejících k augsburské církvi jen 12. Reformovaných tu žije 480, Židů 9.¹²⁹ Tato sonda do stavu duší v průběhu 19. století může posloužit jako názorný příklad náboženské situace několik desítek let po vydání Tolerančního patentu.

Jistě je dobré zde zmínit také stav v Telčicích, dnešní součásti Chvaletic. Zde do poloviny 19. století, konkrétně do roku 1848, sledujeme fakt, že počty duší všech zmíněných vyznání - kromě Židů, ti v Telčicích až do roku 1866 nežijí - jsou téměř vyrovnané. Augsburské vyznání je zde zastoupeno v největší míře, následují reformovaní, katolíků je nejméně, ale nejde tu o zdrcující rozdíly. Tak v roce 1842 je v Telčicích 83 osob augsburské církve, 71 helvetského vyznání a 64 katolíků. V roce 1843 84 „augsburských“, 72 reformovaných a 66 katolíků. A tento trend pokračuje dále, až do konce 40. let. V roce 1848 se totiž helvetské vyznání dostává na poslední místo se svými 86 členy, katolíci a augsburští mají počet duší shodný – 79. O to zajímavěji vypadá telčická situace roku 1858. Tehdy totiž dosahují největšího zastoupení katolíci s 83 členy, následují je reformovaní s 63 členy a na poslední místo se poprvé ve sledovaném období dostává augsburské vyznání zastoupené 54 osobami. Tento stav pokračuje i v roce 1866, jen samotná čísla jsou jiná, katolíků je 96, reformovaných 89, „augsburských“ 76. V této době přibývají v Telčicích také obyvatelé židovského původu, celkem 3.¹³⁰

Roku 1904 přichází do Chvaletic nový farář. Je jím Václav Baše, který zde stráví celkem 20 let. Za jeho působení měl místní sbor více než 1.808 duší, ovšem je nutné si uvědomit, že kromě Chvaletic k němu patřilo ještě 20 osad a jejich evangelíků. V roce 1909 „*evangelická církev chvaletická čítá v okrese Pardubickém 734 duší, v okr. Kolínském 215 (2 obce Kojice a Vinařice), v okr. Kutnohorském 323 a v okr. Čáslavském 340 duší, celkem 1612.*“ V této době vede sbor, respektive jeho správu, presbyterstvo čítající 16 členů. Tito členové byli voleni z 50 - ti členného zastupitelstva. Zastupitelstvo pak volil každý člen sboru, který přispíval do jeho pokladny. Samozřejmě, že i faráře a učitele si volil sbor. Volby do zastupitelstva i sestava presbyterstva se pak v této době obnovovala vždy po 3 letech.¹³¹

¹²⁹ SOKA Pardubice, Farní úřad Zdechovice, Gedenkbuch der Zdechowitzer Pffare. Anno 1843. s. 1 – 16.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis.* Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 121.

Za faráře Baše se vyvíjí i další osud Chvaletické školy. Dvoutřídní soukromá škola se od 1. ledna roku 1914 stává školou veřejnou.¹³²

Po vypuknutí první světové války ubylo ve velkém počtu mužů, kteří byli povoláváni do zbraně. A počet odchozích se i nadále zvyšoval. Například ve Zdechovicích bylo najednou odvedeno 110 mužů. Odvod se týkal i učitelů, takže všechny školy na Zdechovicku měly v roce 1915/1916 jen jednoho kantora. Zároveň bylo potřeba postarat se o dospívající mládež, která samozřejmě byla válečnými událostmi také silně ovlivněna a v důsledku toho prý velmi rychle navykala špatným zvykům. Například ve Chvaleticích, které byly stále v této době většinou protestantské, byly pořádány taneční zábavy, kterých se mládež hojně účastnila, a nejen mládež chvaletická, ale i dospívající s širokého okolí, což bylo mnohými velmi kritizováno.¹³³

Hned na počátku války přicházejí do vesnic na Zdechovicku vystěhovalci, uvádí se až na 90 nově přichozích rodin. Tak přímo ve Chvaleticích žije za války například 6 rumunských rodin, které byly velmi zbožné, pilně navštěvovaly zdejší kostel a podle mnohých tak dávaly dobrý příklad místním obyvatelům.

I samotné církvi se problémy spojené s válkou nevyhnuly, ať už šlo o církve chvaletickou reformovanou, trnávskou augsburskou nebo římskokatolickou ve Zdechovicích a Řečanech. V roce 1916 dochází k rekvírování kostelních zvonů na válečné účely. Ze Zdechovic byly odebrány 27. srpna téhož roku zvony 2, ty největší, z řečanského kostela 1. Zvony byly již na věži rozbity a následně snášeny po kusech dolů. Ač bylo slíbeno, že zvony velmi staré odebírány nebudou, ve Zdechovicích a Řečanech se tak nestalo. K druhému rekvírování zvonů dochází v roce 1918, konkrétně 9. dubna. Byly odebírány i zvonky na zvonících v Telčicích, Horušicích, Labětíně a Řečanech. Z chvaletického evangelického kostela, stejně jako z kostela v Trnávce byly vzaty kovové píšťaly z varhan.¹³⁴

V roce 1923 byl pravděpodobně rozeslán farním úřadům Českobratrské církve evangelické Statistický dotazník o výchově mládeže. Cílem tohoto dotazníku bylo zjistit informace o výuce náboženství na obecných, občanských a středních školách, o výuce v rámci nedělních škol a o různých sdruženích mládeže. Dle údajů Václava Baše v rámci celého sborového obvodu bylo náboženství vyučováno 146 dětí. Vyučoval ho ve 2 odděleních sám

¹³² SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 198.

¹³³ SOKA Pardubice, Gedenkbuch der Zdechowitzer Pfarre. Anno 1843. s. 181.

¹³⁴ Tamtéž, s. 182 – 196.

farář, a to 11 a půl hodiny týdně. Nedělní škola v celém obvodu sboru byla pouze jedna s jedním vyučujícím, děti se nedělily do žádných skupin, jelikož jich školu v neděli navštěvovalo jen 25. Střední školy se v dotazovaném místě nenacházely, sdružení v rámci sboru fungovalo jedno – pěvecké – o 12 členech. Takto vyplněnou statistiku odeslal Baš Synodnímu výboru českobratrské církve evangelické dne 15. dubna 1923.

Václav Baš odchází roku 1924 do Opatovic a administrací sboru je prozatím pověřen Gustav Adolf Molnár, toho času farář v Trnávce.¹³⁵

Po Václavu Bašovi vypisuje staršovstvo sboru konkurs na nového faráře. Přihlášky na uprázdněné místo podali: farář Josef Matějka z Nikolčic, farář Jan Bázlík z Pržna, farář Alois Trojan z Valteřic a farář Hugo Samek z Křížlic. Dodatečně se do konkursu přihlásil ještě jakýsi Vališ z Nosislavi. Zvolen je 29. června 1924 Josef Matějka, potvrzen farářem je následně 12. srpna a instalován 2. listopadu téhož roku v 9 hodin dopoledne. Přes špatné počasí byla účast na této události hojná. Dostavili se například i farář Molnár, farář Klapuš z Přelouče a farář Toul z Českých Budějovic.¹³⁶

Ve fondu synodní rady Českobratrské církve evangelické v Ústředním archivu Českobratrské církve evangelické nalezneme krátkou zprávu, že při přípravách voleb se sbor s novými kandidáty snažil smlouvat ohledně platu nového duchovního. Zároveň je zde obsaženo upozornění, že sbor ošidil faráře Baše o 4 000 korun ročně, namísto schválených 14 000 dostával jen 10 000 korun služného. Řeči o tom, že zvolený Matějka přislíbil přijmout místo za menší plat, trnávský farář Molnár ale vyloučil.

Matějka se snažil vyžádat od synodního výboru finanční pomoc na prováděnou evangelickou práci, která je dle něj nutná, protože jak říká „...aby paralyzovala vliv jiných denominací, které v obvodu zdejšího sboru konají „misijní“ práci.“ Popisuje také, jak rozsáhlá jeho činnost je. *Konají se proto pravidelná nedělní odpolední shromáždění v přespolních obcích spojená s nedělní školou a prací mezi dorůstající mládeží: Do dnešního dne byla shromáždění v následujících obcích: Sulovice (3x) vzdálenost 1 h; Kobylnice (2x) vzdálenost 1 ½ h; pro Záboř a Vinařice v Labské Týnici (1x) vzdálenost 1 ½ h; v Kojicích (3x) vzdálenost 1 h; v Morašicích na výslovnou žádost tamějších členů přifařených do Chvaletic (větší část asi je přifařena do Trnávky) vzdálenost 1 h (1x); Horušice (3x) vzdálenost ¾ h. Ostatní neděle pokud nebylo jiných funkcí (pohřbů) byly věnovány zdejší mládeži.*“ Objevily

¹³⁵ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹³⁶ Tamtéž.

se na druhé straně ale názory, že každý sbor by si měl takovouto činnost hradit z vlastních zdrojů.¹³⁷ Tato ukázka může sloužit jako nástin provádění církevní praxe ve 20. letech minulého století.

V roce 1925 se do popředí zájmu dostává opět škola, nyní již bývalá církevní, dokonce se vedou jednání o jejím prodeji. Staršovstvo chtělo budovu školy prodat chvaletické školní obci, která za ni nabízela 30 000 korun. Navíc sbor chápal další držení školy jako velké břemeno, hlavně kvůli případným nákladným opravám, vyčísleným předběžně až na 15 000 korun, které zchátralá budova vyžadovala. Tato situace by vedla chvaletický sbor k dalšímu zadlužení. Dále bylo podle staršovstva nutné předně v této době opravit zdi kolem hřbitova, kostela a fary. Kostel také ještě neměl nové zvony.

Přes tyto aspekty seniorátní výbor v Kutné Hoře žádost na prodej budovy zamítl¹³⁸ s tím, že odmítá jakékoliv zcizování evangelických škol a doporučuje používat je ke vnitrosborové činnosti. Kromě toho bylo sboru navrženo, aby církevní budovu upravil pro svou práci, jelikož výstavba nové budovy by byla velmi nákladná a v neposlední řadě by byl sbor tímto prodejem poškozen ve prospěch chvaletické obce.¹³⁹ Otázka prodeje školní budovy se ukázala jako komplikovaná a ne úplně klidná. Seniorátní výbor si dokonce vyžádal posouzení stavu budovy od bratra Vondrušky, trnavského učitele.¹⁴⁰ A tady vzniká roztrpčení sboru nad Vondruškovým „posudkem“ z druhé poloviny března 1925. Ten totiž neváhal zajít za stavitelem budovy do Řečan, aby získal i jeho názor na věc. Ten však uvedl, že viděl budovu více zvenku, ale že budova má jistě cenu alespoň 40 000 korun, ačkoli stav budovy řádně neprozkoumal. Vondruška pak uvádí ve svém dobrozdání, že budova mu nepřijde natolik zchátralá, jak uvádí staršovstvo ve Chvaleticích. Náklady vynaložené na opravy by prý nebyly veliké a sbor by v ní mohl mít místnost a ještě by se sem vešel byt pro učitele. Chvaletické staršovstvo označilo Vondruškovo dobrozdání za jednostranné a zaujaté „ve prospěch neznámých, ale většině sboru nepřiznivých živlů.“¹⁴¹ Vše dospělo až tak daleko, že v záležitosti prodeje školy byla z Chvaletic vyslána dvoučlenná deputace – bratr Polák

¹³⁷ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹³⁸ „Seniorátní výbor tamní přispisem svým z 2. března t. r. č. 83 odmítl schválit prodej církevní školní budovy sboru chvaletického... Z tohoto usnesení odvolal se sbor chvaletický přispisem z 15. března t. r. č. 23 a odvolání to nám bylo zasláno přispisem seniorského úřadu z 20. března t. r. č. 95.“ Tamtéž.

¹³⁹ Budova Chvaletické školy byla do této doby pouze pronajímána školní obci. Roční nájemné činilo 500 korun. Pokud se navíc odečetla činžovní daň ve výši 50 korun, čisté nájemné bylo 450 korun. Tamtéž.

¹⁴⁰ V dokumentech týkajících se prodeje školy není nikde uvedeno celé jméno bratra Vondrušky, někde je uváděn jako bratr V. Vondruška.

¹⁴¹ Kdo je označován za ony nepřiznivé živly, není zcela jasné. Můžeme polemizovat, že se zde opět objevuje již zmíněné neklidné soužití mezi augsburskou a helvetskou konfesí na tak malém prostoru, které se mohlo přenést i do 20. století. Jde však pouze o domněnku.

z Vinařic a bratr Procházka z Chvaletic – aby osobně vylíčila synodnímu sboru v Praze nastalou situaci. Ke konci května 1925 pak synodní výbor po zvážení okolností rozhodl o zrušení usnesení seniorátního výboru a dal chvaletickému sboru svolení k prodeji pod podmínkou, že oněch 30 000 korun bude sboru vyplaceno hotově.¹⁴²

Farář Matějka, za kterého vznikl tento nastíněný spor o prodej školní budovy, nečekaně v květnu roku 1926 zemřel na následky úrazu, který utrpěl, když ho přejel vůz na mostě v Labské Týnici (Týnec nad Labem), snad když šel z lékárny. Bylo mu pouhých 33 let.¹⁴³ Pohřeb se konal 21. května v 14:00 odpoledne. Tělo bylo převezeno z kolínského chrámu Páně na evangelický hřbitov ve Chvaleticích.¹⁴⁴

Po smrti Josefa Matějky převzal administraci sboru opět Gustav Adolf Molnár. A tehdy vyplula na povrch velmi nepříjemná věc. Ukázalo se totiž, že tragicky zesnulý Matějka nadělal velmi vysoké dluhy. Vedle čistě soukromých dluhů si bývalý farář půjčoval částky v řádu tisíců korun i od členů staršovstva i od učitele, dokonce dlužil 1 000 korun také faráři Molnárovi, ovšem nejvíce zarážejícím zjištěním bylo, že bez svolení si „vypůjčil“ také z fondu sboru a nešlo rozhodně o částku zanedbatelnou, šlo celkem o 6 600 korun. Toto zjištění vyvolalo rozruch, takže se začalo spekulovat, co Josefa Matějku k takovému chování vedlo. Je velice pravděpodobné, že již v době svého příchodu do Chvaletic byl velmi zadlužen, navíc se rok před jeho skonáním těžce rozstonala jeho manželka a i on měl zdravotní problémy epileptického rázu, což jistě pro něj znamenalo další finanční výdaje. Vedle těchto faktů, kvůli nimž by se snad dalo jeho počínání alespoň z části pochopit, se ale poukazovalo na jeho nezodpovědné hospodaření, časté a zbytečné nákupy atd. Aby došlo k vyrovnání dluhu, byl vdově po Matějkovi zadržen příjem, na který měla podle církevního zřízení půl roku po manželově smrti nárok.¹⁴⁵

Dne 12. září 1926 byl vikářem ve Chvaleticích zvolen Josef Pospíšil, toho času vikář v Borové u Poličky. Potvrzen na tomto postu byl pak 6. listopadu a instalován následovně 8. prosince téhož roku. Chvaletickým farářem, jakožto jediný kandidát, je zvolen následujícího roku, 15. května 1927, svou činnost vykonával od července. Ještě v době Pospíšilova fungování jakožto vikáře, byl požádán Gustav Adolf Molnár o posudek na něj, protože se o něm začaly šířit různé „řeči“. Vše mělo proběhnout ještě před chystanou volbou za faráře.

¹⁴² Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁴³ Výtah z parte: „Josef Matějka, českobratrský ev. farář ve Chvaleticích. Zemřel po krátké trpné nemoci po nahodilém nešťastném úrazu v pondělí dne 17. května 1926 o půl 11 hodině večerní ve stáří 33 let.“ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

Molnár však Pospíšila a hlavně jeho počínání ve Chvaleticích vylíčil v podstatě kladně, sděluje, že Pospíšil svou práci koná velmi horlivě, zřídil nedělní školu, zajímá se i o odrostlejší mládež, vyučování se rovněž věnuje poctivě a zapáleně. Poukazuje rovněž na to, že Josef Pospíšil přišel do Chvaletic v době, kdy lidé ztráceli důvěru ve sbor, takže jeho působení nebylo z počátku vůbec jednoduché, naopak práci zdejšího staršovstva označuje za liknavou a ochablou.¹⁴⁶

Vleklým problémem Chvaletického sboru byla stále hospodářská otázka, kterou Molnár považuje za prioritní. A ačkoli se jí Pospíšil, i když opatrně, snaží řešit, jeho místo ve sboru není příliš pevné. Trnávský farář na základě těchto zjištění doporučuje ustanovit nad chvaletickým sborem ve věcech hospodářských kontrolu vyššího orgánu.

Josef Pospíšil ve Chvaleticích nezůstal příliš dlouho. Jako zvolený farář nebyl doposud instalován a stále fungoval v podstatě jako administrátor Molnár. Ještě roku 1927 rezignuje na své místo, pravděpodobně kvůli stálým neshodám s místním staršovstvem, které klade do cesty jeho práci překážky. Stěžuje si, že neplní vůči jeho osobě závazky, které se smluvně zavázalo dodržovat, dostal se do sporu s novým pokladníkem Kasalem, a navíc již tři měsíce nedostal ani korunu služného. *„Poněvadž pak není naděje, že by se případy s placením služného neopakovaly, sám pak se svou ženou z něčeho žítí musí, cítí se podepsaný nucen poohlédnouti se po působení jinde.“*¹⁴⁷ Nakonec odchází v lednu 1928 do Jindřichova Hradce, v té době mu bylo 37 let.

Ke konci 20. let 20. století se opravdu potýkal chvaletický sbor s velkými problémy. Upadal nejen finančně, ale hlavně také duchovně. Slavná tradice minulých století jako by byla zapomenuta. Význam Chvaletic a náboženského smýšlení zdejších obyvatel se dávno vytratil. Sbor byl velmi slabý. Bez jakýchkoli finančních rezerv bylo jeho fungování závislé jen na církevních příspěvcích. *„...pak zvláště příslušníci z chvaletické obce samé, u nichž se projevuje nejvíce pokles (opouštění společných shromáždění, liknavost, a neochota ku placení saláru atd.), kdežto stav přespolních členů je stále ještě lepší.“*¹⁴⁸

Josefa Pospíšila nahrazuje roku 1928 Jaroslav Štulc, narozený 29. května 1888 v Soběhrdech, domovským právem příslušný do obce Letky-Libčice, jenž byl v dané době farářem ve Strakonících. O místo zdejšího faráře se měli vedle Štulce ucházet Jan Bázlík a

¹⁴⁶ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tak posuzuje situaci ve Chvaleticích konsenior Szalatnay. Tamtéž.

Vladimír Chvátal. K volbě Jaroslava Štulce dochází 15. července 1928, ačkoli Synodní výbor doporučoval zmíněného Chvátala ze Soběslavi. Sám Štulec tvrdil, že tato volba pro něj byla velkým překvapením, o tom, že vůbec proběhla, neměl zdání. Ve svém dopise adresovaném Synodnímu výboru českobratrské církve evangelické píše o tomto nečekaném zvolení, ale také o svých předešlých působištích, jak těžce se s některými loučil, ale zároveň popisuje ne právě šťastné tamní poměry.¹⁴⁹ Instalace nového faráře proběhla 16. prosince 1928 u příležitosti slavnosti odevzdání nových zvonů.¹⁵⁰

Zajímavostí určitě je, že Jaroslav Štulec před svou kariérou faráře v Československu, žil ve Spojených státech amerických, například v Minnesotě, kde se narodilo i jeho prvních pět dětí. Nejmladší z nich, dcera Jarmila Vlasta, se narodila již v Jindřichově Hradci. Jako farář působil v USA od roku 1915, v Československu od roku 1922. Kázat ve Státech však mohl již v roce 1911, od roku 1912 kázal v angličtině. Jeho manželka byla rodilou Američankou, angličtinu považoval za svůj druhý mateřský jazyk. V Americe také Štulec studoval a dosáhl titulu bakaláře svobodných umění a bakaláře bohoslovectví. Jaroslav Štulec po návratu do vlasti usiloval, aby vzdělání, kterého v cizině dosáhl, bylo uznáno rovnocenným se zdejším. Jeho diplomy však zůstaly ve Spojených státech a jejich poslání by bylo komplikované.¹⁵¹

Za Štulcova působení ve Chvaleticích, v roce 1928, již tak dost nelehkou situaci chvaletického sboru postihla další nepříjemná událost. Vichřice velmi těžce poškodila věž kostela a odkryla i další nedostatek, zpuchřelé trámy. Oprava se nedala odkládat. Cena byla odhadována až do výše 30 000 korun, proto se i sám konsenior Szalatnay za Chvaletice v této době přimlouvá, aby sboru byla poskytnuta státní dotace.¹⁵²

Je vhodné se kratičce zmínit také o dalším osudu chvaletické školy. Již nějaký čas se spekulovalo o potřebě nové školní budovy. V březnu 1928 se místní školní rada usnesla, že nová stavba bude postavena na úředně schváleném místě. Stavba byla nakonec provedena podle projektu významného architekta působícího na Pardubicku, Karla Řepy. Škola byla dokončena v létě roku 1930. Celkový náklad se vyšplhal na 480 276 korun.¹⁵³ U příležitosti jejího otevření se konala ve dnech 5. – 6. července 1930 slavnost. První den oslav, v sobotu, byla na programu vzpomínka na mrtvé, Husova oslava a slavnostní koncert. V neděli se pak

¹⁴⁹ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka: Trnávka, 1963. s. 198. Také viz *Chvaletice: pamětní publikace k výročí 850 let Telčic a 600 let Chvaletic*. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 1993. s. 24 – 25.

dopoledne konaly zkoušky na žákovskou tělocvičnou akademii, od půl 11 do půl 12 probíhal polední koncert u hostince pana Trojana. O půl 1 po obědě se seřadil průvod u hostince pana Frecha a v 13:00 se odebral směrem ke staré škole, kde došlo k rozloučení s touto budovou. Poté se průvod přesunul k budově nové, která pak byla slavnostně otevřena. Odpoledne se konala tělocvičná akademie žáků obecné školy.¹⁵⁴

I přes tuto slavnou událost, problémy sboru zůstávaly. V roce 1931 žádá chvaletický sbor opět o udělení příspěvku z dotace. Celková zadluženost chvaletické církve činila v tomto roce již 61 394 25 korun. Další léta se nesla v podstatě ve stejném duchu, tedy v duchu nedostatku finančních prostředků a celkovému ochabnutí sboru.

V roce 1933 přistoupilo k církvi ve Chvaleticích 23 osob, šlo vesměs o přestupy od římskokatolické církve. Počet duší k 31. červenci 1933 činil 1 575.¹⁵⁵

V roce 1936 byl stav fary a hřbitova žalostný. Stropové trámy byly na spadnutí, zeď u hřbitova a z části u fary se sesunula. I stropu v kostele hrozilo, že se zřítí. Chyběly ploty kolem budov. A sbor samozřejmě na tyto opravy neměl dost vlastních prostředků. Navíc zde byla léta všeobecné krize. Dluh sboru místní záložně činil v tomto roce celých 30 000 korun. Důkladná oprava všech nedostatků by se pak vyšplhala na rovných 100 000, možná i více. „*Příjmy členů sboru dnes nejsou nic proti létům dřívějším, kdy zelinářství a vývoz zeleniny za hranice znamenal blahobyť pro mnohého a kdy bylo všude práce dostatek. Dnes domkář živoří a dělník jest bez práce a bída doléhá na všechny.*“¹⁵⁶

Situace v církevním sboru ve Chvaleticích se samozřejmě z velké části odvíjela od celkové situace v zemi. V roce 1938 se sbor ohradil proti nařízení, vzešlému až z ministerstva školství, kterým musel být ve chvaletické škole vyvěšen kříž, což samozřejmě bylo proti zásadám evangelíků. Celá tato událost s vyvěšováním křížů měla však mnohem hlubší význam a byla ukázkou velmi těžké situace, která u nás rokem 1938 nastává. Celých 155 let zde kříž nevisel a lidé byli samozřejmě pobouřeni z toho, že nyní by měl být pověšen. Roztrpčení bylo o to větší, že do školy docházelo žáků římskokatolického vyznání pouze 12, ostatní děti byly vyznání evangelického. „*Jim jde jen o to, aby přesvědčili souseda, že jsme daleci bolševictví. Ale papežství se právě tak nebude u sousedů líbit, protože to právě tak jako bolševictví je otevřeným nepřítelem nacismu. Mohli by jinak přesvědčovati, že pro naši duši*

¹⁵⁴ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

bolševictví není kouzlem. Naši legionáři jsou pádnějším důkazem. Při této tísní se chce svéztí ten starý nepřítel, jenž by nás aspoň nyní, když se to dříve nedařilo, zkazit chtěl, ... Naši otcové by jistě zdvihli veliký odpor. Za protest nás nezabijí nikoho. A protestovati se musí. Jinak budeme před budoucností, před dětmi co slaboši, kteří vydávali vše s pasivitou, jež nesluší křesťanu, ba jež je u křesťana smrtelným hříchem. ...a když dnes se kde kdo bojí a jen se slabým vrčením zalézá, tam my, jimž dáno více, zalézati nesmíme jen tak jako ti druzí. Píši o všem do Ameriky. Naše vláda to nečiní ze srdce ale spíše ze spekulace a jiný se přitom sytí a chvástá vítězstvím. Konejším sbor, že se nezahálí, že se pracuje, že to jen tak nepůjde, že kde je většina našich dítek tam kříž nebude. Jak bychom vypadali před dětmi, jež učíme? Na faráře Štulce byl zajisté v této těžké době vyvíjen velký tlak. V jeho sboru byly dvě školy, v obou drtivě převažovaly evangelické děti, proto i učitelé se obraceli právě k němu o radu. Pak tu ale byla nařízení Říma, která se přijímala a respektovat je od nynějška měli i evangelíci. „Ať si tam, kde jich je víc, pověsí, co chtějí. Kde je nás více, tam ať se neznásilňuje svědomí a náboženský cit. ...máme dosud svobodu svědomí zaručenu ústavou státu a že urážení náboženského přesvědčení je dosud nepřípustné. ... Budeme-li ochotni mlčeti nyní, přijde se podruhé s věcí těžší, budou si troufati více. ... Snad kdyby synodní rada, pak třeba presbyterstva jednotlivých sborů a spolek duchovenstva našeho a s námi pak i Českoslovenští podávali své protesty a rozhodně se domáhali výjimek, muselo by se s tím počítat. Pořímšťováním se nezavděčí ani Hitlerovi ani Mussollinimu. Řím chce těžiti a těží. Je nutno, aby věděl Řím, že tu jsou Bratři a zájmy také jiných, nejen Říma.“ Chvaletický farář, píšící tento dopis před Vánoci roku 1938 pevně věřil, že Synodní rada a vysocí činitelé evangelické církve zjednájí patřičnou nápravu věci. Doba však již byla jiná...¹⁵⁷

Nemůžeme pak brát úmysly faráře Jaroslava Štulce jako slabost, když následujícího roku začíná uvažovat o návratu do Spojených států. Nakonec ale zůstává.

Na pozadí vzrušené doby a začínající války se však i nadále musely řešit věci ryze praktické. Po několika letech se začíná znovu řešit prodej budovy bývalé církevní školy místní kampeliče. Synodní rada vydala povolení, ovšem podmínkou bylo, aby si sbor současně opatřil novou parcelu za kostelem, kde by mohl vystavět nové prostory pro svou sborovou činnost. Mnohem úspěšněji ale vyhlížela varianta nástavby na stodole u fary, což nakonec rada také povolila. Budova staré školy byla kampeliče prodána za 42 000 korun.

¹⁵⁷ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

Tuto obsáhlejší citaci ze Štulcova dopisu jsem nevložitela náhodně. Myslím, že v něm se zrcadlí přesný odraz rozpoložení společnosti – a nejen té církevní, - který tehdy, roku 1938, nastával. Odraz stísněnosti, bezmoci, strachu a obav z budoucnosti.

Z této tržby pak měl sbor zřídit zvláštní školní fond k financování výuky náboženství a náboženské výchovy českobratrské evangelické mládeže. Farář Štulc nesl ovšem prodej staré školní budovy velmi těžce. „*Budova je památka a upomínka na doby první lásky sboru. Vybudována obětí a láskou, starostmi a modlitbami stala se tím, k čemu byla určena: vychovatelkou pokolení. Byla pojátkem celého sboru a to zvláště v době, kdy děti celé farnosti chodily do Chvaletic do školy. To přešlo a s tím nastává pozvolné ale stále rostoucí odcizování členů, kteří bydlí v jiných místech. Zůstávají jen vzpomínky a laskavý ohled. ...Je pravda, že není jí právě potřebí, je pravda, že práce mezi mládeží se nekoná a těžko lze předpokládati, že se mládež probudí a zatouží po pokladech otců, ale zase jest velice snadno možné, že Pán Církve může dáti rozvlažení pojednou a pak budova bude míti upotřebení.*“¹⁵⁸ Takové bylo cítění a pohled Jaroslava Štulce. Dalšími členy sboru jsou v této době také Oldřich Mráz, rolník a kurátor sboru, František Procházka, rolník a člen staršovstva. Můžeme jen odhadovat, zda i to, co se dělo v této době ve Chvaleticích, vedlo Štulce k myšlence vrátit se zpět do Ameriky. Prodej staré školní budovy viděl jako pošlapání staré toleranční tradice. Tradice skutečně v tomto čase pošlapány byly, a nejen ty církevní.¹⁵⁹

Na květen 1940 byla Synodní radou naplánována visitace Chvaletického sboru. Provedl ji 19. května náměstek synodního seniora bratr farář Bedřich Jerie. Ten shledal například velké nedostatky ve vedení matrik, zároveň bylo faráři Štulcovi doporučeno poříditi si kvalitní ohlašni knihu. Hlavní potřebou bylo ovšem dle Jerieho účinněji konat duchovní práci. Při zkoušce žactva ze základní biblických a věroučných znalostí zjistil pak údajně bratr náměstek absolutní nedostatečnost. Za tento fakt je Štulc velmi kárán. Z visitace také vyplynuly obrovské nedoplatky členů sboru. Jako velký nedostatek je poznamenána absence varhaníka, ten se zde nenachází již delší čas.

Dne 15. srpna 1940 navštívil Chvaletice neohlášeně Gustav Adolf Molnár, aby rovněž zjistil, v jakém stavu se sbor nachází. Účast na bohoslužbě označil za slušnou. Také zjistil, že od konce června se každou neděli po bohoslužbě schází evangelická mládež, a to až v počtu 30 – 50 osob. Vyzdvihuje dále osobu faráře, že o mládež dobře pečuje. S ním se o mladé evangelíky stará ještě bratr Matička, původem také z Chvaletic.¹⁶⁰

¹⁵⁸Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁵⁹Tamtéž.

¹⁶⁰Tamtéž.

Pokud srovnáme výsledky visitace konané z popudu Synodní rady a návštěvu administrátora Molnára, je jasné, že pohled na situaci sboru ve Chvaleticích se u obou značně liší. Nutno však podotknout, že Molnár znal zdejší poměry jistě daleko lépe.

A opět dochází v této době k nákladným opravám a opět se tím sbor dostává do konfliktu se Synodní radou, tentokrát hlavně proto, že ji předem neinformoval a navíc použil celou částku utrženou z prodeje staré školní budovy, která byla určena na jiné účely. A opět žádal sbor radu o poskytnutí půjčky.

Vedle ryze sborových věcí, musela církev řešit i věci nařízené „shora“ od světské moci a respektovat jisté protektorátní vyhlášky. Tak museli i evangelické farní úřady při oddavkách vyžadovat osvědčení o protektorátní příslušnosti nebo cestovní pas. Farář Štulc se prý spokojoval při těchto záležitostech pouze s potvrzením z obecního úřadu, což byl špatný postup, a tak měl být upozorněn, aby požadoval Osvědčení občanství v Protektorátu Čechy a Morava řádně. Štulc se proti tomuto nařčení ohradil, jelikož prý konal v této věci správně a snoubence, kteří přicházeli z větší dálky a tvrdili, že k osvědčení stačí občanská legitimace, k odhláškám odmítal. Následovala dlouhá výměna dopisů s požadavkem o vysvětlení a nápravu. Chvaletický farář dokonce pojal podezření, že popud k celé této věci vzešel z Trnávky, od Gustava Adolfa Molnára. Molnár se ale ohradil, že nijak na Štulce nežaloval, ale poukazoval na nejednotnost praxe v této záležitosti. Celá tato aféra se Jaroslava Štulce velmi osobně dotkla.¹⁶¹

Na konci roku 1943 došlo k novému sčítání duší chvaletické církve. Synodní kurátor předtím již několikrát upozorňoval, že počet osob v rámci sboru je patrně mnohem menší – snad až o 250 osob -, než je uváděno. Chvaletice pak chtěly těchto 250 duší prostě odepsat. Proto nařídil seniorátní výbor řádné sčítání duší ve sboru. Podle statistiky, které staršovstvo vypracovalo a která navazovala na předešlý chybný počet, čítal by sbor 1 671 duší, ve skutečnosti byl stav duší k 1. lednu 1944 celkem 1 337.¹⁶² Je tedy jasné, že členů chvaletické sboru ubylo, celkem o 334 osob.

Sborová statistika byla vedena chybně pravděpodobně již od působení faráře Bašeho. Gustav Adolf Molnár upozornil i na další nesrovnalosti v soupisu podle obcí, vypracovaného staršovstvem. V obci Sv. Mikuláš bylo chybně uváděno 18 osob namísto 14. Další 4 osoby ve

¹⁶¹ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁶² Konkrétně Chvaletice 383 duší, Telčice 103, Kojice 188, Kobylnice 104, Sulovice 80, Bernardov 73, Záboří nad Labem 72, Morašice 73, Horušice 68, Vinařice 54, Lišice 41, Sv. Kateřina 37, Borek 26, Habrkovice 17, Zbraněves 4, Sv. Mikuláš 14. Tamtéž.

Zbraněvsi, osadě obce Horušice, se objevují v soupisu dvakrát. Ani těmito odchylkami se ale celkový počet 1 337 duší nemění. Mnohem zarážející je fakt, že Zbraněves oficiálně dle nařízení z roku 1920 náležela vlastně Trnávce – tudíž také tamnímu augsburskému sboru – ovšem chvaletická církev tuto skutečnost nikdy nerespektovala. Obdobná situace existovala i v případě Morašic.¹⁶³ Snad můžeme říci, že šlo opravdu o situaci matoucí, jelikož matričně byla jedna obec přiřazena k dvěma farním úřadům.

V roce 1945 se Českobratrská církev evangelická ve Chvaleticích zúčastnila sbírky potravin pro postižené náletem na Prahu. Chvaletice patrně reagovaly na výzvu Kostnické Jednoty.¹⁶⁴

V roce 1946, 20. května, odchází Jaroslav Štulc z Chvaletic. Jeho dalším působištěm se stávají Pečky. Staršovstvo chtělo obsadit uvolněné místo co nejdříve, představovalo si faráře všestranně informovaného, neohroženého a moudrého, zkušeného a velice trpělivého. Nový farář přichází do Chvaletic až další rok, po 9 měsících, kdy sbor zůstával neobsazený. Stává se jím Bohuslav Teplý, narozený 26. ledna 1916 v Kateřinkách, doposud působící jako farář v Sázavě, zvolený do čela chvaletické církve 9. března 1947. Jak sděluje Molnár, účast při volbě byla velmi živá, volilo se v šesti ustanovených střediscích¹⁶⁵ a tato volební praxe se velmi osvědčila. Celkem bylo odevzdáno 678 hlasovacích lístků, z čehož vyplývá, že v rámci celého sboru se nezúčastnilo jen 82 voličů.¹⁶⁶ Potvrzeným duchovním ve Chvaleticích byl bratr Teplý od 1. května téhož roku, instalován byl v neděli 7. září. Tohoto uvedení Bohuslava Teplého se zúčastnilo přes 500 osob.

I po únoru 1948 sbor fungoval, řešil své záležitosti, což neznamená, že by nevnímal zásadní změny, které se v naší společnosti udály, a nemusel respektovat pravidla nové epochy. Pokud nyní sbor chtěl provést opravy na církevních budovách, musel zažádat o zařazení těchto oprav do pětiletého plánu, jako se stalo například 28. dubna 1948. Tehdy bylo velmi nutné provést opravu břidlicové střechy kostela, která byla shnilá a zvětralá, takže do samotné budovy zatékalo. Bylo nutné opatřit kostelu novou střechu, již z pálených tašek.

¹⁶³ V roce 1914 některé osoby žádaly, aby byli ponecháni u Chvaletic. Dále však bylo stanoveno, že ostatní spolu s nově přistěhovanými do Morašic, budou již náležet řádně k Trnávce. Avšak i tento fakt Chvaletice nerespektovaly. Trnávská církev však celou záležitost ponechala v klidu, čímž jistě ušetřila církvi chvaletické značnou ostudu. „*V soupisu údů chvaletických jsou počtem 73 vedeni ti, kdo se do Chvaletic hlásí a tam platí. Do celkového počtu podle dosavadních zvyklostí dlužno je nyní ponechati,...*“ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁶⁴ Kostnická jednota je občanským sdružením evangelíků, hlásících se k odkazu české reformace.

¹⁶⁵ „Volební okrsky“ byly tyto: Chvaletice, Sulovice, Kojice, Zábोří nad Labem, Kobylnice a Morašice. Tamtéž.

¹⁶⁶ Celkem se zúčastnilo voličů: ve Chvaleticích 221, v Sulovicích 117, v Kojicích 134, v Zábоří nad Labem 60, v Kobylnicích 109, v Morašicích 37. Tamtéž.

V březnu roku 1948 získala chvaletická církev od synodní rady v Praze z Jubilejního tolerančního daru bezúročnou půjčku 50 000 korun určenou na výlohy spojené s adaptací církevních budov. Roční splátka činila 12 500 korun od 1. ledna 1949.¹⁶⁷

Farář Bohuslav Teplý působil ve Chvaleticích až do 31. srpna 1969.¹⁶⁸

Po Bohuslavu Teplém nastupuje ve Chvaleticích roku 1972 Josef Francouz, vydrží tu ale jen 2 roky, protože v nedlouhém časovém úseku let 1974 – 1975 zde působí diakon Vilém Pospíšil, ten navíc krátce po svém odchodu umírá. Posledním farářem Farního sboru Českobratrské církve evangelické ve Chvaleticích byl Adolf Ženatý nastoupivší na toto místo v roce 1976. Před příchodem do místního sboru působil jako farář v Hrabové. Ve Chvaleticích zůstává až do roku 1986. Jím končí doba obsazenosti chvaletického církevního sboru a nastávají léta administrování, která bohužel trvají do dnešních dob.

Od 1. ledna 1987 administruje místní sbor Miroslav Čejka, současně farář v Opatovicích u Čáslavi, po něm pak tuto práci přebírá na krátkou dobu tehdejší diakon z Přelouče Petr Mazur.

Sbor i v těchto časech dále fungoval a žil svým životem. Ovšem díky „opravě“ z poloviny minulého století, která je zmíněna výše, a použití nevhodné střešní krytiny se bohužel nezabránilo zatékání do kostela a navíc různými neodbornými zásahy bylo způsobeno, že po roce 1989 byla budova ve velmi žalostném stavu. V podstatě až v roce 1997 se začíná s rozsáhlejšími opravami. Tehdy začínají opravy střechy, která je pokryta hliníkovými šablonami. Jako důkaz toho, jak zanedbaná budova kostela byla, svědčí nařízení stavebního úřadu z roku 1998, kterým má být objekt vyklizen a zakázán do něj vstup. Dále měly být provedeny zabezpečovací práce proti propadání střešní konstrukce, ke kterému došlo již v minulých letech několikrát.¹⁶⁹

Nutno podotknout, že v této velmi kritické fázi, se zapojuje do záchrany místního kostela samotné město. To následující rok zadalo zaměření stávajícího stavu budovy, rovněž byl proveden v kostele mykologický výzkum. Tím vznikl podklad k vypracování plánů na rozsáhlou rekonstrukci. Konečný projekt byl vypracován v roce 2000. Poté přichází na řadu

¹⁶⁷ Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

¹⁶⁸ *Evangnet, nezávislý evangelický portál: ČCE sbory, Chvaletice.* [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z <http://www.evangelnet.cz/cce/sbor/71-chvaletice>.

¹⁶⁹ *30. výročí města Chvaletice: 1981 – 2011.* Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 2011. s. 6.

hledání finančních prostředků a shánění sponzorů. Toto všechno se děje již v době, kdy byl evangelický kostel ve Chvaleticích kulturní památkou.

V roce 2003 požádal zdejší farní sbor o vydání povolení k opravě kostela, tato žádost byla vyřízena na stavebním úřadu kladně. Opravy trvaly téměř 6 let. Krokem města se tak skutečně na poslední chvíli zachránila stavba, která odkazuje k velmi bohaté místní historii.

V roce 2009 se opravy dostávají do druhé etapy, když se město rozhodlo podstatnou měrou zaplatit osvětlení a výmalby kostela tak, jak vypadaly v roce 1882, tedy v době, kdy byl vysvěcen. Zároveň došlo k restaurátorskému průzkumu, který provedl akademický malíř a restaurátor Mgr. Jan Ronovský. Tato etapa oprav byla ukončena 15. prosince roku 2009. V květnu následujícího roku se konal v kostele slavnostní koncert jako poděkování.¹⁷⁰

V současné době je Farní sbor Českobratrské církve evangelické, náležející k chrudimskému seniorátu, neobsazen a administruje tu farář z Trnávky Miloš Hübner. Tuto činnost provádí již dlouho, od 1. ledna 1989. Kurátorem sboru je Milan Středa. K 31. prosinci 2012 měl chvaletický sbor 167 členů, což je číslo značně nízké, pokud ho srovnáme například s údaji ze sčítání duší na konci roku 1943.¹⁷¹

Člověk možná s trochou nostalgie sleduje dnešní vývoj sboru, který, ač stále aktivní, má proti dřívějším dobám velmi slabou základnu a jeho historie je z velké části zapomenuta. Dnes jen málo zdejších obyvatel ví, jak významné bylo okolí Chvaletic a Chvaletice samé v dějinách, zvláště těch pojednávajících o náboženských otázkách. Jak zde lidé bojovali za své přesvědčení a nepolevovali, jak svou vlastní snahou vybudovali to, co je součástí dnešních Chvaletic a co lidé berou jako samozřejmost, aniž by se zamysleli nad tím, „jak to vlastně všechno vzniklo“. Proto je dobré to alespoň z části připomenout.

¹⁷⁰ 30. výročí města Chvaletice: 1981 – 2011. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 2011. s. 6

¹⁷¹ *Evangnet, nezávislý evangelický portál: ČCE sbory, Chvaletice.* [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z <http://www.evangelnet.cz/cce/sbor/71-chvaletice>.

4. KRAKOVANY

4. 1. Stručný vývoj obce Krakovany

Krakovany, přesněji Krakovany v Čechách¹⁷² jsou obcí ležící mezi Železnými horami a Polabskou nížinou, něco málo přes 2 kilometry od městečka Týnec nad Labem, se kterým byly v minulosti, v souvislosti s dějinnými událostmi, často spjaty, a ležící zhruba 14 kilometrů od města Kolína. Obec je součástí střeđočeského kraje.¹⁷³ S Krakovany je administrativně spojena ještě osada Božec. Počet obyvatel se v posledních letech pohybuje kolem čísla 800, data Statistického úřadu České republiky hovoří k 1. lednu 2012 přesně o 779 obyvatelích, z toho mužů je uváděno 401 a žen 378. Průměrný věk mužů je pak stanoven na 40,1 let, u žen je to více, konkrétně 41,7 let.¹⁷⁴ Dle údajů Ministerstva vnitra České republiky je v obou částech obce evidováno 356 adres.¹⁷⁵ Zde můžeme pro zajímavost porovnat stav počtu obyvatel z roku 1931: 868 obyvatel v celkem 194 domech, v Božci žilo v této době 180 obyvatel v 45 domech.¹⁷⁶

V současné době je obec z části občansky vybavená, nachází se zde mateřská škola, základní škola s prvním stupněm, pošta, 2 prodejny, zdravotní středisko a tělocvična. Zároveň zde existuje několik spolků, jako jsou hasiči, chovatelé, kynologové, sportovci či zahrádkáři. Po celý rok se zde konají nejrůznější kulturní akce, kromě tradičních zábav a plesů je to také například výstava drůbeže, králíků a holubů, vánoční šachový turnaj či třeba vozatajské závody.¹⁷⁷

Území Krakovan i Božce bývalo nejspíše v předhistorické době jedním velkým jezerem s výběžky břidlice – budoucích Železných hor, významných pro výše zmíněné Chvaletice a oblast Zdechovicka. Konkrétně jde o kopce Šibeník a Kolo, ale také o místo, na němž se dnes rozkládá Týnec nad Labem. Zdejší oblast nebyla z počátku příliš vhodná pro

¹⁷² Je nutné zdůraznit, že jde opravdu o Krakovany v Čechách, neboť častým jevem je zaměňování za obec Krakovany na Slovensku, nacházející se v okrese Piešťany. Slovenské Krakovany jsou dnes partnerskou obcí Krakovan „českých“ a obě obce pořádají pravidelně „výměnné“ zájezdy.

¹⁷³ *Oficiální stránky obce Krakovany: O obci.* [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z http://www.obec-krakovany.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=54.

¹⁷⁴ *Český statistický úřad: Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012.* [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z [http://www.czso.cz/esu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/esu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf).

¹⁷⁵ V samotných Krakovanech je to 303 adres, v Božci 53 adres. Viz *Ministerstvo vnitra České republiky: Adresy v České republice, obec Krakovany.* [online]. 2014 [cit 2014-03-05].

Dostupné z <http://aplikace.mvcr.cz/adresy/Region.aspx?regid=2590>.

¹⁷⁶ JIZBA, Jiří. *Místopis a veřejná správa politického okresu novobydžovského.* Nový Bydžov: J. Jizba, 1931. s. 110, 124.

¹⁷⁷ *Oficiální stránky obce Krakovany: O obci.* [online]. 2014 [cit 2014-05-03]. Dostupné z http://www.obec-krakovany.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=54.

osídlení, všude kolem se rozkládaly močály. Že však místní území v pozdějších dobách osídleno bylo, dokazují archeologické nálezy popelnic a obilnic v Krakovanech i Božci, jež jsou přičítány lidu lužické kultury.¹⁷⁸ Prostor obou obcí byl pro osídlení v době bronzové již vhodnější než v dřívějších epochách.

Samotný název obce Krakovany je snad odvozen od zakladatelů této vesnice – Krakovanů. Panuje velmi silně rozšířená domněnka, že šlo o osoby, které do těchto míst přišly z polského Krakova. Stejnou myšlenku podporují i obyvatelé Krakovan slovenských.¹⁷⁹

Patrně i v Krakovanech stávalo hradiště či tvrz, ovšem nelze přesně určit, zda šlo opravdu o dřevní hradiště nebo o strážný či snad signální bod. Tvrz se nejspíš nacházela v místě dnešního domu č. p. 35, na tzv. „Vrchu“. Tomuto místu dodnes lidé říkají „Hrad“. Šlo snad o dřevěný objekt, jelikož se vypráví, že „majitel odvezl odtud několik vojů popele, patrně to zbytků shořelé tvrze“.¹⁸⁰ Problémem je, že na tomto místě nikdy nebyl proveden odborný výzkum, takže se z velké části můžeme pouze domnívat, že tomu opravdu bylo tak, jak je psáno v kronikách a různých publikacích. Od krakovanské tvrze vedla pak cesta k tvrzi týnecké, stávající na tzv. Hůrkách, o níž se zmíním stručně později. Na tuto cestu se přišlo při melioraci pozemků v naplaveninách polí v místě pod „Rybníky“, v hloubce přibližně 80 centimetrů.¹⁸¹ Tento fakt je v podstatě jakýmsi jediným důkazem, že krakovanská tvrz existovala, ba co víc, že měla přímou souvislost s tvrzi v Týnci nad Labem.

Poprvé jsou Krakovany písemně zmiňovány roku 1244. Tehdy jsou sídlem vladyky Honaty z Krakovan. Dalším známým majitelem je taktéž vladyka, Vesel z Krakovan¹⁸², zmiňovaný roku 1325 v souvislosti s prodejem Krakovan klášteru sedleckému. Ves byla prodána opatovi Bedřichovi se všemi právy. Vesel si ve smlouvě vymínil bod, který říká, že v případě jeho smrti klášter vyplatí vdově po něm částku 15 kop pražských grošů a kolínským dominikánům dokonce 16 kop. Oněch 16 kop pražských grošů byl dluh Vesela právě tomuto řádu. Vesel z Krakovan umírá 15. ledna roku 1330.¹⁸³

¹⁷⁸ V době největšího rozkvětu osídlil lid této kultury oblast Jaroměřska, Hradecka, Pardubicka a Chrudimska – nálezy jsou doloženy i pro zmiňovanou oblast Zdechovicka – ale také okolí Čáslavi, Kolína a Českého Brodu a dále směrem na Prahu, a také částečně oblast Nymburska, Jičínska a Mladoboleslavská. Více viz VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 5 – 6.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 7.

¹⁸⁰ Obecní úřad Krakovany, Pamětní kniha obce Krakovan založená roku 1291. s. 5.

¹⁸¹ JIZBA, Jiří. *Místopis a veřejná správa politického okresu novobydžovského*. Nový Bydžov: J. Jizba, 1931. s. 124.

¹⁸² Setkáme se v téže době s pojmenováním Václav z Krakovan, pravděpodobně jde o jednu a tuž osobu.

¹⁸³ Obecní úřad Krakovany, Pamětní kniha obce Krakovany založená roku 1921. s. 5. VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 10 – 11.

Roku 1436, konkrétně 21. září, král Zikmund zapisuje tzv. zboží týnecké tehdejšímu majiteli pardubického panství, Vaňkovi z Miletínka.¹⁸⁴ Vedle daných vesnic získal Vaněk za 1000 kop grošů také rybníky, lesy a háje, a také různá práva s tím spojená. Zároveň musel nový majitel týneckého zboží odvádět do královské komory stejnou berni, jakou platil předtím klášter v Sedlci.¹⁸⁵ Byl to také právě Vaňek z Miletínka, který dává vystavět týneckou tvrz, a proto je někdy uváděn jako Vaněk Vyzdvíhač z Miletínka. Kdo však dostal do rukou dané statky po jeho smrti, není bohužel známo.

Další osoba spojená s týneckým zbožím, a tudíž i s Krakovany, je známa až k roku 1472, kdy král Vladislav zastavuje dané vesnice i s dalšími pozemky v sumě 2 400 kop Václavu Hružovi z Chelčic. Václavův syn, Bohuslav Hružza, držel naopak Týnec nad Labem a Kojice. Tento Bohuslav umírá kolem roku 1475, a kdo poté prodává zboží týnecké, není rovněž jasné.

Následným uváděným držitelem městečka je Mikuláš z Mezilesic. A na tomto místě je na počátku 16. století patrný malý zmatek v interpretaci, kdo a kdy prodává Týnec i celé příslušející statky významnému rodu Pernštejnů.¹⁸⁶ Je ale zřejmé, že od počátku roku 1510 bylo již ono zboží zcela v rukou tohoto slavného rodu.¹⁸⁷ Vilém z Pernštejna umírá v roce 1521, Týnec a jeho statky odkazuje svému synovi Vojtěchovi. Roku 1534 dědí po Vojtěchovi daný majetek bratr Jan, po něm se majitelem stává jeho syn Jaroslav. A dobré hospodaření nebylo právě Jaroslavovou silnou stránkou. Celé své panství zadlužil takovým způsobem, že je nemohl nadále udržet. Nakonec je v březnu roku 1560 podepsána smlouva, na jejímž základě se Týnec a jeho okolí, a samozřejmě celé ohromné statky na Pardubicku, stávají

¹⁸⁴ Zboží týnecké tehdy zahrnovalo městečko Týnec nad Labem, dále vesnice Vinařice, Bělušice, Kojice, Selmice, Chrčice, Krakovany a Lhotku.

Heslovitě o Krakovanech také viz SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. Vyd. 2. Praha: Argo, 1998. s. 454. ISBN 80-7203-099-X. PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1949. s. 359. ORTH, Jan – Sládek, František. *Topograficko-statistický slovník Čech, čili, Podrobný popis všech měst, městyň, vesnic, jakož i všech zpustlých hradů a zaniklých osad království českého*. Praha: I. L. Kober, 1870. s. 304.

¹⁸⁵ Obecní úřad Krakovany, Pamětní kniha obce Krakovan založená roku 1921. s. 6. VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 12.

¹⁸⁶ Josef Vlastník uvádí, že až do roku 1510 drží Týnec nad Labem jakýsi Mikuláš z Mezilesic, který později prodává zboží týnecké Vilémovi z Pernštejna, který již roku 1491 kupuje od syna Jiřího z Poděbrad zboží pardubické (o pardubickém panství se zmíním níže), kdežto v krakovanské kronice se uvádí, že král Vladislav „dal 27. 2. 1502 panu Vilému z Pernštejna a synům jeho výplatu na tvrzi a městečku Týnci s jejím příslušenstvím...“ Dalším listem, tentokrát datovaném k 31. 1. Roku 1510 král „...učinil mu milost, aby vše co naložil na opravu starých, nebo na dělání nových rybníků bylo mu vráceno s hlavní sumou zápisnou.“ Tamtéž.

¹⁸⁷ Zmíněným královským listem z ledna 1510 byl Týnec vyplacen a držen i s ostatním zbožím při Kunětické Hoře, ačkoli byl vždy počítán k pardubickému panství. Tamtéž.

majetkem královské komory.¹⁸⁸ Krakovany v této době náležejí k Týnecké rychtě a celkem mají 13 osedlých obyvatel.¹⁸⁹

Ves Krakovany, a tudíž celé zboží Týnecké, zůstává v rámci pardubického panství v držení české královské komory až do doby panování Ferdinanda III., který tyto majetky zastavuje markraběti Braniborskému jakožto poděkování za pomoc proti Švédům. Po několika letech se panství vrací do držení komory, kde zůstává až do roku 1863. Tehdy ho kupuje vídeňská banka, která ho následně po částech prodala na spekulaci a větší části rozprodala bohatým průmyslníkům. Krakovanské lesy například kupuje v roce 1867 Eliáš Fischer, Žid z Kolína. Od něj kupuje tyto lesy, zvané také Sváravské, v březnu 1899 Emanuel Kokeš, lesník, který poté sloužil pravděpodobně v Krakovanech jako fořt.¹⁹⁰ Tak tedy končí era na svou dobu opravdu rozlehlého panství pardubického – o kterém ještě bude řeč - a Krakovany dále prožívají svůj vývoj nezávisle na něm.

Velkou změnu v podobě krakovanské krajiny přinesla meliorace pozemků, započatá v podstatě již po prodeji pardubického panství, kdy se pomalu začínají „rušit“ zde vzniklé rybníky. Tato činnost pak dosahuje většího tempa v bouřlivém roce 1848. Krakovany touto činností získaly do svého majetku přibližně 60 hektarů půdy vhodné pro zemědělství. Průvodním jevem tohoto vývoje byl nárůst počtu obyvatel. Božec, vzhledem k malé rozloze svého katastru, tento vývoj minul. Odvodňovací práce pokračovaly v Krakovanech i po celou dobu trvání první světové války.¹⁹¹

Právě díky odvodňovacím pracím vznikla nejspíš v 90. letech 18. století v Krakovanech cihelna, jejíž výrobky se velmi dobře prodávaly. Přesto se však majitelé velmi často potýkali s finančními problémy a provoz byl ve 40. letech století následujícího zastaven. V první polovině 20. století byly v obci založeny i další „podniky“ a instituce, jako například dne 14. dubna 1901 kampelička, sušárna „*čili Rolnické družstvo pro zpracování a prodej zemědělských plodin*“ roku 1902, v roce 1904 si Krakovanští podali žádost o bezodkladné

¹⁸⁸ Obecní úřad Krakovany, Pamětní kniha obce Krakovan založená roku 1921. s. 7 – 8.

¹⁸⁹ „...náležely Krakovany k rychtě Týnecké a měly: 13 lidí osedlých, úrok 7 kop 33 g. 5 d., tolikéž o sv. Havle, 44 dní robot žens., 22 slepic, 1 krčma výsadní tu. Každý usedlá dáva po jednom syrečku aneb 4 den. jednou v rok o sv. Havlu a za pecny chleba po 2 groš. jednou při sv. Havle.“ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁰ Emanuel Kokeš již za svého fořtovství zkupoval méně kvalitní pozemky, hlavně v okolí Chrčic, kde převažoval močálovitý les. Kokeš pak v těchto místech začal s těžbou dubové a smrkové kůry, sloužící na výrobu třísla, které bylo v dané době velmi žádané. Na vyrubaných místech poté zakládal louky či pole a v letech 1899 – 1900 vystavěl hospodářské objekty i zámeček, který pojmenoval Svárava. Viz VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 67 – 70.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 72 – 73.

zřízení četnické stanice¹⁹², pošta zde vznikla roku 1909. Roku 1912 byla pak do obce zavedena elektřina (v Božci dochází k elektrifikaci až roku 1927). V roce 1919 byl v obci založen Sokol, jeho valná hromada proběhla v říjnu téhož roku.¹⁹³

Těžká léta fašistické okupace samozřejmě i ve zdejším kraji přerušila slibný vývoj a zatížila místní obyvatelstvo nejrůznějšími nařízeními a vyhláškami. Roku 1939 se do Krakovan vrací místní muži, sloužící do té doby v československé armádě. V listopadu roku 1940 vyšlo nařízení, aby všechny obecní kroniky byly odevzdány okresním úřadům. Tehdejší starosta Zubík tu krakovanskou zachránil oznámením, ve kterém sděloval, že ji nechal zaslat na poštu, ale musela se někde nedopatřením ztratit. V roce 1942 přichází nařízení týkající se legionářů. Ti musí opustit veřejné služby i samosprávy. Proto je místní Alois Tuček zbaven své funkce obecního strážníka, další občané musí opustit posty v obecním zastupitelstvu.¹⁹⁴ V květnu téhož roku se v Krakovanech objevuje gestapo. Prohledává dům č. p. 105 patřící manželům Jelínkovým a účel je jediný: nalézt jejich syna, Josefa Jelínka. Počinání gestapa je však neúspěšné, proto sepisují všechnen majetek a odjíždí. Dne 17. září jsou však Jelínkovi s druhým synem odvezeni do Kolína do sběrného tábora a poté již odděleně přesunuti do moravských Svatoňovic. Podobný osud potkal i jiné rodiny, jejichž synové působili v zahraničním odboji.¹⁹⁵ Svatoňovice byly po příchodu Rudé armády evakuovány a po 5. květnu 1945 se tak mohli Jelínkovi vydat na cestu zpět do Krakovan.

Dne 24. srpna 1944 došlo k prvnímu bombardování Kolína a Pardubic. Bylo to již v době, kdy sílil příliv vojska do Krakovan i okolních vesnic. Krakovanská škola byla vojáky zabráná, v tomto čase se jich zde pohybovalo kolem 450. Dne 18. dubna 1945 byl Kolín bombardován již počtvrté, což vzbuzovalo obavy i u Krakovanských obyvatel, jelikož kolem obce se nacházely vojenské objekty – některé z nich zde nalezneme ještě dnes. Mnohem větší strach však měli nejspíš Němci, kteří již v druhé polovině dubna začínají z Krakovan prchat.

¹⁹² K roku 1931 bylo v novobydžovském okrese, kam náležely tehdy i Krakovany, celkem 12 četnických stanic. V Krakovanech tehdy působil vrchní strážmistr Antonín Smolík, štábní strážmistr František Peterka a strážmistr Antonín Mejznar. Viz JIZBA, Jiří. *Místopis a veřejná správa politického okresu novobydžovského*. Nový Bydžov: J. Jizba, 1931. s. 46.

¹⁹³ VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 109 – 114, 161.

¹⁹⁴ Tamtéž, 153 – 155.

¹⁹⁵ Josef Jelínek sloužil v československé armádě na Slovensku u leteckého pluku. V květnu 1939 odjíždí do Německa, odkud se mu podaří s kamarádem přejít do Francie a jsou přiděleni do cizinecké legie v severní Africe, později působí opět ve Francii a nakonec se dostává do Anglie a je přijat do Royal Air Force. Následně slouží u stíhací letky 312 jako mechanik a projde výcvikem leteckého střelce. Účastní se mnoha bombardovacích akcí, prodělal další výcvik v Kanadě. Získal vyznamenání za chrabrost, československý válečný kříž, nebo Atlantskou hvězdu. Vypracoval se až na post rotmistra. V dubnu 1945 se v Anglii oženil. Bohužel manželka s dcerkou ho zpět do vlasti nenásledovaly. Josef Jelínek zemřel 28. listopadu 1966 a je pochován na hřbitově v Týnci nad Labem. Více viz Tamtéž, s. 159 – 160.

V noci ze 7. na 8. května pak Krakovanské vzbudily první výbuchy, další zazněl kolem osmé hodiny ranní. Němečtí vojáci ničili vojenské objekty a vše, co zde po dobu svého „pobytu“ vybudovali. Následujícího dne odpoledne byl před místní kempeličkou zastaven transport asi 35 německých nákladních automobilů vezoucích 800 mužů. A tehdy došlo k přestřelce. Tato přestřelka si vyžádala bohužel i několik zbytečných obětí. Jeden z německých vojáků byl zasažen přímo do hlavy, dále na místě zemřel místní Josef Mrštík, další Krakovanský – Josef Burian – skončil s těžce poraněnou nohou, která mu následně musela být amputována, a raněn lehce byl Josef Kučera. Tento incident můžeme označit za smutnou tečku za koncem druhé světové války v Krakovanech. Týž den kolem deváté hodiny večerní se ve vesnici objevily první ruské jednotky, jejichž počet se v následujících dnech stupňoval. Druhá světová válka skončila. Vývoj Krakovan byl následně ovlivněn celkovým vývojem v zemi.¹⁹⁶

V roce 1961¹⁹⁷ je administrativně s Krakovany sloučena nedaleká malá obec Božec. Původ názvu této nevelké osady není přesně znám.

Do roku 1371 drží Božec vladyka Čeněk z Kosic. Další postavou spojenou s touto vesnicí, která je známa, je jakýsi Jan Korčeh z Božce. Tento je jako držitel uváděn v letech 1406 – 1424 a je jistě zajímavé, že jeho potomci udrželi Božec ve svých rukou až do 16. století.

Počátkem tohoto století je však tato nevelká osada spolu s Lipcem a Domanovicemi připojena k Radovesnicím a jejími majiteli se tak stávají páni Slavatové z Chlumu a na Košumberku. Ovšem v bouřlivých časech let 1546 – 1547 se jeden ze Slavatů – Diviš – dostává na stranu stojící proti císaři a po potlačení povstání roku 1547 je za trest zbaven podstatné části svého majetku. Nakonec musel o 5 let později prodat i Radovesnice a „přidružené“ vesnice.

Novým pánem se stává Jan Klusák z Kostelce, člen starého českého vladyckého rodu. Po jeho smrti roku 1570 jsou stanoveni poručníci jeho syna Albrechta, kteří prodávají Radovesnický statek strýci mladého sirotka, Ondřejovi Klusákovi z Kostelce.

¹⁹⁶ VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 155 – 158.

¹⁹⁷ Na oficiálních webových stránkách obce Krakovany nalezneme jako rok přičlenění Božce ke Krakovanům rok 1961, Josef Vlastník v chronologickém přehledu v citované práci uvádí rok 1964. Viz *Oficiální stránky obce Krakovany: Historie Krakovan a Božce*. [online]. 2014 [cit 2014-03-09]. Dostupné z http://www.obec-kakovany.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=55.

VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 220.

Díky bohatství lesů radovesnického panstvíčka, navíc sousedícího s lesy panství poděbradského, si tohoto statku všimli královští komisaři, radící následně Rudolfovi II., aby česká královská komora dané panství zakoupila. A ačkoli se císař vyslovil pro koupi panství, proti se postavila Kateřina Klusáková, s prodejem nesouhlasící. K prodeji dochází nakonec až roku 1607 za Mikuláše Klusáka. Jako odměnu za to, že Mikuláš přesvědčil i své bratry, aby se vzdali dědictví, byl jmenován hejtmanem na pardubickém panství.¹⁹⁸

I v Božci stávala v minulosti zemanská tvrz. Pravděpodobně byla z okolních tvrzi¹⁹⁹ největší. Její součástí bývala i panská kovárna a dokonce krčma, kterou bylo možno si pronajmout.

A ačkoli je Božec velmi starým sídlištěm, jeho katastr zůstává velmi malým. Božci bránil v rozrůstání patrně také fakt, že pro své panství nepřinášel příliš velké užitky. Tento fakt si sebou nese Božec i do budoucnosti, zůstává tak i nadále jen malou osadou.²⁰⁰

4. 2. Pozadí vývoje Krakovan – Týnec nad Labem, pardubické panství

Ač byly městečko Týnec nad Labem i panství pardubické zmíněny již výše, je dobré, stejně jako v případě Chvaletic, říci stručně také něco o jejich samostatném vývoji, jelikož dějiny obou jsou úzce provázány s dějinami Krakovan a Božce, i s dějinami dalších okolních vesnic.

„Jedouce drahou z Kolína do Přelouče zrakem svým minouti nemůžeme městečka Týnce nad Labem (jak se správně nazývá) aneb Týnice Labské (jak se nyní říká). Na hřbetu i svahu vysoké stráně rozeseta jsou bílá stavení městečka, jež ranní záře v jasnosti utěšené pozlazuje jako domečky na jesličkách, a dávají místu tomuto tvářnost veselou.“ Takto barvitě popisuje Týnec nad Labem v třetím díle své práce Hradů, zámky a tvrze království českého August Sedláček.²⁰¹ Jiný autor popisuje Týnec takto: *„Na místě nejužším, kde se Labe značně*

¹⁹⁸ Rod Klusáků z Kostelce byl poměrně dost aktivní, co se týče množení majetku, bohužel tato činnost se jim nakonec v popisované oblasti nevyplatila. Roku 1604 kupuje Albrecht Jiří tzv. Hrad a Panský dům v Týnci nad Labem. O rok později kupuje s bratrem Mikulášem také Konárovice, které drží jejich rod až do roku 1614. V době držení konárovičského statku vystavěli na Labi mlýn a jez, ovšem proti tomuto se ohradili obyvatelé Třech Dvorů, kterým škodil, dokonce podali na Klusáky z Kostelce žalobu. Výsledkem této nepřijemnosti nakonec bylo to, že byly Konárovice prodány, a to Kryštofu Nybšicovi z Altendorfu. Více viz VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 13 – 14.

¹⁹⁹ Radovesnice, Lípec a Domanovice

²⁰⁰ Tamtéž, s. 3, 14.

²⁰¹ SEDLÁČEK, August. *Hradů, zámky a tvrze Království českého. Díl 12, Čáslavsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1900. s. 324.

*k jihozápadu zahýbá, položeny jsou dvě osady; na levém břehu ves Vinařice a na pravém břehu, na srázných výšinách, bělá se daleko viditelné královské komorní město Týnec nad Labem. Labské břehy spjaty jsou mostem, obě sídla spojujícím.*²⁰²

Týnec nad Labem se opravdu rozkládá na vrchu, pod nímž protéká řeka Labe, název městečka je proto více než příhodný. Týnec náleží do středočeského kraje a je vzdálen zhruba 12 kilometrů od města Kolín. V současné době se skládá ze tří částí – samotného Týnce, vsky Lžovice a vsi Vinařice. Počet obyvatel byl stanoven k 1. lednu 2012 na 2 037.²⁰³ V roce 2003 bylo prohlášeno historické jádro města za městskou památkovou zónu.

Zdejší oblast bývala osídlena jistě již v době předhistorické, jelikož příroda sama zde utvořila velmi příhodné podmínky. Prvními obyvateli tzv. týneckého přílabí mohli být s velkou pravděpodobností rybáři. Objevují se i domněnky, že zde existovalo obrovské oppidum. Později, již v době slovanského osídlení, náleželo toto území nejspíše východním Charvátům, ještě později rodu Slavníkovců a poté Přemyslovcům.²⁰⁴

Za první písemnou zmínku o Týnci nad Labem můžeme považovat snad rok 1110. Tehdy se právě zde sešel kníže Vladislav s olomouckým knížetem Otou. Cílem této schůzky bylo vyřešení jejich vzájemného sporu. Tomuto setkání byl snad přítomen i sám Kosmas. Olomoucký kníže byl prý pozván již na svátky velikonoční toho roku, ovšem na místo setkání se nedostavil, a tak se schůzka obou mocných mužů konala až 1. května v důsledku druhého pozvání. Vladislav s Otou rokovali v Týnci 3 dny.²⁰⁵

Z následných majitelů Týnce nad Labem jsou známi klášter johanitů Na Bojišti v Praze, Jaroslav z Týnce, připomínaný v listě knížete Jindřicha roku 1194, či Jaroslav z Choltic pobývajících zde i s manželkou a dcerou počátkem 14. století. Tento Jaroslav prodal roku 1306 břehy Labe a dva ostrovy přínaležející k Týnci jakémusi Hodkovi.

Další důležitou postavou v souvislosti s dějinami tohoto městečka je jistě Milota z Choltic, příbuzný zmíněného Jaroslava. Byl to totiž právě on, kdo jakožto velký příznivec sedleckého kláštera prodal mu nejprve roku 1306 Veletov, roku 1309 ves Pfaffendorf, a

²⁰² BOROVSÝ, František A. ed. – ŠUBERT, František A. ed. *Čechy. Díl IV.: Polabí*. Praha: J. Otto, 1900. s. 99.

²⁰³ Český statistický úřad: *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012*. [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z [http://www.czso.cz/esu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/esu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf).

²⁰⁴ *Oficiální stránky města Týnec nad Labem: Historie*. [online]. 2014 [cit 2014-03-16]. Dostupné z <http://www.tynecnadlabem.cz/default/page?pagelid=52&pageSpace=mesto&archive=0>. Dále VLASTNÍK, Josef. *Týnecké přílabí*. Týnec nad Labem: Místní národní výbor, 1977. s. 163.

²⁰⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 12, Čáslavsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1882. s. 325.

nakonec i samotný Týnec. Od roku 1330 navíc klášter drží i Kojice. Již bylo výše zmíněno, že území podél Labe bylo pro Sedlec velmi žádoucí, dnes bychom snad řekli lukrativní. Roku 1339 dostal tehdejší opat svolení od panovníka k výstavbě mlýnů kolem Týnce.²⁰⁶ Vedle toho zde byl založen také klášter pro mnichy a jeptišky.²⁰⁷ Zajímavé jistě je, že v době, kdy Týnec držel v rukou právě sedlecký klášter, ještě zde nestála žádná tvrz, ačkoli se objevily i zprávy, že ta zde existovala již v době knížecí, a dokonce, že na ní pobývali samotní Vršovci. Není to však pravda.

Další zmínka o městě pochází již z roku 1423, tedy z doby, kdy již byl cisterciácký klášter v Sedlci zničen. Tehdy byl Jan Žižka obléhán u Čáslavi a tábořský hejtman Matěj Lupák mu táhl na pomoc, ovšem narazil právě u Týnce na muže jménem Hašek z Valdštejna a byl zde zabit. Ovšem kdo tehdy drží město, není přesně jasné, objevuje se domněnka, že majitelem v této době mohl být Diviš Božek z Miletínka.

Zcela bezpečně je znám až další držitel zboží týneckého, totiž Divišův bratr Vaněk, kterému toto zboží zapsal roku 1346 král Zikmund v částce 1 000 kop grošů, jak již bylo napsáno u vývoje samotných Krakovan.²⁰⁸ Jak dlouho drželi páni z Miletínka týnecké zboží, přesně nevíme, ale byli to právě oni, kteří zde nechali vystavět onu tvrz, jak již bylo rovněž napsáno výše.

Týnecká tvrz stávala – a můžeme říci, že ještě stále stojí, ačkoli pohled na to, co z ní zbylo, je velmi žalostný – v podstatě na konci města, na skalnatém výběžku. Tento výběžek se ze tří stran prudce sklání dolů, na čtvrté straně, kde se nachází jeho hřbet, je spojen s městem. Právě na tomto místě se nacházelo jakési předhradí – dvůr s názvem Hrad, za ním pak příkop a samotná tvrz. Její dispozice se patrně nelišila od běžného „modelu“: hradby, parkán s nádvořím a samotná stavba. V pozdějších dobách, kdy již nebyla tvrz panským sídlem, sloužila obyvatelům Týnce jako sýpka. V 19. století byla v držení c. k. generála Melase.²⁰⁹

²⁰⁶ Již zmíněného roku 1306 v rámci prodeje Labských břehů Hodkovi dává k dispozici Jaroslav z Choltic také „výsadní zřízení mlýnské o 2 kolech“... Opat sedleckého kláštera Hendryk, poté, co získal roku 1339 od krále Jana povolení k výstavbě dalších mlýnů, snažil se majetky kláštera v této oblasti rozšířit. Zbudoval zde dokonce krčmu pro horníky putující z Chlumce do Kutné Hory, aby se zde zamezilo obírání kupců i horníků, k němuž tady muselo často docházet. Postupně bylo v přílabí mlýnů vybudováno více. VLASTNÍK, Josef. *Týnecké přílabí*. Týnec nad Labem: MNV v Týnci nad Labem, 1977. s. 52.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 52. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 12, Čáslavsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1900. s. 325.

²⁰⁸ VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 11 – 12.

²⁰⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1900. s. 324 – 326.

I další vývoj Týnce koresponduje z hlediska majitelů s tím, co zde již bylo napsáno o vývoji Krakovan. Jde konkrétně o prodání týneckého zboží Václavu Hružovi z Chelčic až po získání daného majetku Vilémem z Pernštejna, odkázání statků jeho potomkům a následné koupi panství Maxmiliánem.²¹⁰

V roce 1588 byla uprostřed náměstí postavena radnice. Šlo sice jen o světnici nad masnými krámy, ale postupně byla upravována v podobu klasického „radního domu“ s věží, hodinami a s podloubím. Tato stará radnice však velmi chátrala, proto byl roku 1782 zakoupen pozemek po stavbu nové budovy. Ta byla dokončena již v prosinci téhož roku.²¹¹

Roku 1600 Rudolf II. jmenuje Týnec nad Labem královským komorním městem. Město tím získalo právo konat 2 výroční trhy a týdenní dobytčí trh, dostalo také městský znak.

Na počátku 16. století, za pánů z Pernštejna, byl na náměstí založen pivovar. Pro jeho potřeby byly dokonce zřízeny i chmelnice. Pivovar funguje ještě za první republiky.

V 80. letech 17. století existovala ve městě manufaktura manželů Dobrovských. Byla zde spřádána vlna, dovážená poté až do Lince.

Roku 1769 koupil jakýsi Jan Tichý starou chmelnici a zřídil zde koželužskou dílnu, ovšem poměrně brzy zemřel. Dílnu v roce 1776 kupuje koželuh Jan Harrer. O necelých 10 let později nechává vystavět koželuhovnu novou. Někdy kolem r. 1880, již po smrti Jana, je zdejší koželužství přeměněno na lakovnu kůží. Odbyt dílny byl velký, doslova po celé říši. Zdejší výrobky byly tak kvalitní, že dokonce získaly roku 1891 na Jubilejní výstavě v Praze zlatou výstavní medaili.²¹²

Důležitým týneckým podnikem se stala také místní strojírna, založená roku 1864 bratry Ferdinandem a Janem Pernerovými. Z původní nevelké dílničky, rozšířené až později na továrnu, se dostávaly její výrobky do celého světa²¹³

Vedle rodiny Pernerových je Týnec nad Labem rodištěm dalších významných osobností. Narodil se zde pěvec a člen dvorní opery ve Vídni, člen Národního divadla a

²¹⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1900. s. 326. VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 12.

²¹¹ VLASTNÍK, Josef. *Týnecké přilabí*. Týnec nad Labem: MNV v Týnci nad Labem, 1977. s. 69 – 71.

²¹² Tamtéž, s. 156 – 162.

²¹³ Tamtéž, s. 171 – 173.

Městského divadla v Hamburku Vilém Heš, matka Petra Bezruče Marie Brožková, pedagog, skladatel a spisovatel Josef Beran a další.²¹⁴

Týnec nad Labem i okolní vesnice, Krakovany nevyjímaje, byly po značný časový úsek součástí velkého komplexu - pardubického panství.

Samotné Pardubice jsou položeny do rovinaté krajiny tzv. Pardubické kotliny²¹⁵, nad níž se tak nápadně vypíná v nadmořské výšce 295 metrů vrch Kunětické hory. „*Je-li kde v naší vlasti patrný rozdíl mezi horami a širou rovinou, jest nejzřejmějším v našem požehnaném Polabí pod zříceninou věkopamátného hradu Kunětického. U staroslavných Pardubic vytvořena nejpěknější, nejsvětější požehnaná rovina.*“²¹⁶ Dnes krajské město má velmi dlouhou a zajímavou historii, jež je podrobně popsána v několika pracích, zde bude nastíněna stručněji.

Statistický úřad České republiky uvádí k 1. lednu roku 2012 v Pardubicích 89 552 obyvatel.²¹⁷

„*Jméno Pardubice, původně Pordubice, odvozeno jest zajisté od Parduba, hlavy rodu zde osedlého, kterýž slul Pardubici (lidé Pardubovi), jako potomci Sezemovi, Dražkovi, sluli se Sezemici, Dražkovici apod.*“²¹⁸

Dějiny samotných Pardubic jsou zpracovány podrobně několika autory,²¹⁹ proto se o nich na tomto místě zmiňuji jen z části.

Značnou dobu ovlivňoval oblast Pardubicka opatovický klášter, založený Vratislavem II. v roce 1086. Ve 12. století zažívají Pardubice proces středověké kolonizace a následně

²¹⁴ *Oficiální stránky města Týnec nad Labem: Historie.* [online]. 2014 [cit 2014-03-16]. Dostupné z <http://www.tynecnadlabem.cz/default/page?pageId=52&pageSpace=mesto&archive=0>.

²¹⁵ Pardubická kotlina zahrnuje údolí řeky Labe na jedné straně ohraničené soutokem řek Úpy a Metuje, na straně druhé je to průlom Železnými horami právě u Týnce nad Labem. Více viz ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor, 1990. s. 11.

²¹⁶ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis.* Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 432.

²¹⁷ *Český statistický úřad: Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012.* [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf).

²¹⁸ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis.* Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 434.

²¹⁹ ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor, 1990. ISBN 80-900069-1-4., VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy.* Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. ISBN 978-80-87067-21-5., SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 1.* Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1920 – 1923., SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 2.* Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1924 – 1925., SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 3.* Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1926 – 1927., SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 4.* Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1928 – 1933., SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 5.* Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1935.

z přelomu 13. a 14. století již známe doklady o vesnicích v okolí. Pardubicko se stává součástí obrovských statků Opatovického kláštera, díky čemuž zde začíná převažovat církevní majetek.²²⁰

První zmínka o Pardubicích pochází z roku 1295. Někdy v této době, v prostoru dnešního zámku vystavěl tehdejší vlastník či vlastníci Pardubic dřevěnou tvrz. Panský dvorec se pak nacházel na tzv. Vystrkově.²²¹

Prvním známým držitelem Pardubic je Půta z Dubé z rodu Ronovců. Půtovi synové směňují v letech 1327 – 1330 pardubické zboží za hrad Vizmburk s Arnoštem z Hostýně. Ten je někdy označován jako praotec pánů z Pardubic. Mezi lety 1332 – 1340 také dochází k povýšení Pardubic na město. Dědici Pardubic jsou po smrti Arnošta jeho synové, jejichž poručníkem se stává nejstarší z nich, rovněž Arnošt, známý hlavně jako pražský arcibiskup. V druhé polovině 14. století získává značnou část tohoto majetku Hanuš z Milheimu, ten drží Pardubice až do roku 1405, kdy umírá.²²² V téže žije také Smil Flaška z Pardubic, který je znám hlavně kvůli svým literárním počínům. Jeho smrtí 13. srpna 1402 končí éra vlády slavných pánů z Pardubic.²²³

Další jméno spojené s Pardubicemi pochází až z roku 1420. Jde o Viktorína z Kunštátu a Poděbrad, otce Jiříka z Poděbrad. Po jeho smrti je majitelem Jan Hlaváč z Ronova a Mitrova. V roce 1435 získává pardubické zboží Diviš Bořek z Miletínka, po něm jeho bratr, již zmíněný Vaněk z Miletínka.²²⁴ Už Vaněk se zajímá o rybníkářství, ale znám soustava rybníků, například i kolem Krakovan, vzniká až za Viléma z Pernštejna. Posledním vlastníkem z rodu Miletíků je Jiřík.

Dne 10. června 1491 se do Pardubic dostává mocný moravský rod Pernštejnů. Doba Viléma z Pernštejna jakožto majitele zdejšího panství je snad dobou největšího rozkvětu. Vilém do konce svého života svůj majetek rozmnožoval. Například roku 1510 přikoupil městečko Týnec nad Labem, roku 1518 získává pro své panství také Přelouč. A byl to právě

²²⁰ ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 31 – 36. ISBN 80-900069-1-4.

²²¹ Tamtéž, s. 36. ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis.* Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 433 – 434.

²²² ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1900. s. 47 – 63. ISBN 80-900069-1-4.

²²³ Tamtéž, s. 57 – 58.

²²⁴ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis.* Pardubice: Agitační výbor 1909. s. 438 – 439.

Vaněk drží pardubické panství od 21. září 1436, kdy mu je zapisuje císař Zikmund. Viz VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti.* Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 11 – 12.

Vilém z Pernštejna, kdo velmi rád investoval do nových podniků. Jedním takovým podnikem bylo také zmiňované rybníkářství. Vilém nechal na pardubickém panství vybudovat celou síť rybníků, celkem jich bylo více jak 500, na konci doby vlády Pernštejnů jich zůstávalo ještě 230. Tímto rozsahem šlo o třetí největší soustavu rybníků, hned po oblasti Jindřichohradecka a Třeboňska.²²⁵

Vedle budování rybníků se Vilém soustředil také na vybudování sídla, které by bylo hodno jeho postavení. Tak jsou položeny první základy pro vybudování pardubického zámku. V této době začíná do Pardubic proudit více a více obyvatel, mění se jeho skladba a mění se celková podoba města. Pardubice se tak stávají tím, co z nich chtěl Vilém z Pernštejna mít – prosperujícím hospodářským vyspělým centrem. Vilém z Pernštejna umírá 8. dubna roku 1521.²²⁶

Dle Vilémovy závěti připadlo tehdy již obrovské panství pardubické jeho mladšímu synovi Vojtěchovi. Také on rozšiřuje dále rodový majetek.²²⁷ Po Vilémovi pokračoval Vojtěch rovněž v budování rybníkářství. I za jeho vlády se dále buduje, jak v městě samotném, tak i na zámku. Rodový majetek odkazuje bratru Janovi. Proto odkázal rodový majetek svému bratru Janovi.²²⁸ Jan se však za svého života potýká s mnoha problémy, stojí proti Ferdinandovi I., hrozí další turecká expanze, jeho zdravotní stav se zhoršuje a nevyhnou se mu ani problémy finanční.²²⁹ Jan z Pernštejna umírá 8. září 1548. Pardubické zboží dostává jeho nejstarší syn Jaroslav, ale svěřuje ho do rukou svého bratra Vojtěcha. Dluhy narůstají, až je panství roku 1558 nabídnuto právě císaři Ferdinandovi I. Habsburskému. Ten ho kupuje

²²⁵ Více viz VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 71 – 73. V kraji kolem Krakovan byl vybudován celý půlkruh rybníků, od týneckého Mravníku přes území Krakovan, až do Sváravy. Roku 1688 se na katastru krakovanském nacházelo ještě 8 rybníků.

O éře Viléma z Pernštejna v Pardubicích, o jeho budování rybníkářské soustavy a vhodného sídla hovoří také Petr Vorel ve čtvrté kapitole „Na vrcholu moci“ ve své práci o Pernštejnech. Viz VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. s. 93 – 139. ISBN 978-80-87067-21-5.

²²⁶ ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1*. Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 102 – 114. ISBN 80-900069-1-4.

²²⁷ Získal panství Chlumec nad Cidlinou, Žampach a v zástavě dokonce držel Kolín, ač jen krátce. Zastavil mu ho sám Ferdinand I. za zapůjčené peníze, které od Vojtěcha dostal roku 1532 na válku v Uhrách. Více viz. VÁVRA, J. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Kolín 1888, s. 131. Roku 1526 kupuje statek Bašnice, roku 1527 dokonce Nové město nad Metují. Roku 1533 je to pak Náchod. Tamtéž, s. 113.

²²⁸ VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. s. 144, 152. ISBN 978-80-87067-21-5. ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1*. Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 114 – 119. ISBN 80-900069-1-4.

²²⁹ Tamtéž, s. 120 – 129.

pro svého syna Maxmiliána za 400 000 kop grošů míšeňských. Jan umírá 27. července 1560 ve věku 32. Tak končí slavná éra Pernštejnů v Pardubicích.²³⁰

Tím, že Pardubice koupil sám panovník, stalo se královské město roku 1560 městem komorním. Poté dochází k obnově úřednického aparátu a k opravám poničených rybníků v rámci místní soustavy. Nikdy však již rybníkářství nepřekonalo éru Viléma z Pernštejna. Toto odvětví spíše postupně začalo na Pardubicku upadat. „*Situaci komplikoval fakt, že výnos pardubického panství zapsal roku 1586 Maxmilián II. na úhradu půjčky augsburské bankéřské rodině Fuggerů. Ti hospodářský vývoj panství podrobně sledovali.*“²³¹

Fakt, že Pardubice patřily přímo císaři, přitahoval bohaté měšťanstvo, a to i ze vzdálenějších oblastí, takže šlechta je postupně vytlačována z výsadních postavení, postupně dokonce snad i s plývá právě s měšťanským živlem.²³²

Přes všechny události, které přinesla doba v rozmezí let 1560 - 1620, byla to zároveň doba, kdy se v Pardubicích stabilizovaly alespoň hospodářské poměry.²³³

Ve 30. letech ve městě pobýval dokonce proslulý Albrecht z Valdštejna. Až do konce třicetileté války bylo město nuceno snášet „pobyty“ vojáků a jejich nevybíravé způsoby. Celé Pardubicko zaznamenalo po válce značné ztráty. „*Škody způsobené Pardubicům od 1. 1639 – 1644 odhadnuty na 108.627 zl. 5 d.*“²³⁴

Po třicetileté válce zastavil Ferdinand III. pardubické panství Bedřichu Vilémovi, markraběti braniborskému, jak je napsáno už výše.

Panství „fungovalo“ v podstatě až do poloviny 19. století, předtím se mu nevyhnula tzv. raabizace neboli parcelace dvorů. Tehdy docházelo k vysoušení rybníků, šetřilo se lesy, byly podporovány živnosti, které se rozrůstaly, hlavně v oblasti textilního průmyslu. „*Část pardubického zámku se pronajala na filiálku a skladiště tkaného díla c. k. fabriky v Linci. Roku 1787 propaguje a smlouvává zvláštní komise na pardubickém zámku s pardubickými poddanými tkalcovské práce. Nabízejí svobodu těm, kdo by chtěli tkáti pro státní tkalcovnu*

²³⁰ ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 130 – 137. ISBN 80-900069-1-4.

²³¹ Tamtéž, s. 140.

²³² Tamtéž, s. 139 – 152.

²³³ Tamtéž, s. 153 – 156.

²³⁴ ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz III, Místopis.* Pardubice: Agitační výbor, 1909. s. 467 – 470.

určitý počet let.“²³⁵ Zájem projeví i poddaní z Týnce nad Labem, naopak nejméně zájemců bylo mezi Přeloučskými a Pardubickými. Tkalcovství se poté rozšířilo i do Krakovan.

Konec pardubického panství nastává kolem roku 1848 v souvislosti se zrušením roboty. Správní úkoly byly převzaty do kompetence okresních úřadů, soudní otázky do rukou okresních soudů. V roce 1855 byly odprodány některé objekty panství, až došlo k prodeji i toho, co ještě v císařských rukou zbylo. Stalo se tak 25. června 1863. Tehdy je panství pardubické koupeno v dražbě u Národní banky ve Vídni privilegovaným rakouským úvěrním ústavem pro obchod a průmysl, který byl ve spolku s židovským velkoobchodníkem z Prahy, Leopoldem Lümelem. Cena činila 4 151 000 zlatých v rakouské měně.²³⁶

Tak končí dlouhá éra pardubického panství, které zažilo rychlý rozmach i velké pády a v 19. století vyšly jeho bývalé součásti vstříc modernizujícímu se světu.

²³⁵ VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 69.

²³⁶ Tamtéž, s. 69 – 70.

5. DĚJINY FARNÍHO SBORU ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ V KRAKOVANECH

5. 1. Vývoj před vydáním tolerančního patentu

I Krakovany byly, stejně tak jako Chvaletice, značnou dobu v držení cisterciáckého kláštera v Sedlci.²³⁷ A patrně i zdejší obyvatelé přilnuli k husitskému hnutí. Do jaké míry se tak však stalo, můžeme jen odhadovat. Nejspíš ale Krakovanští za husitských válek stáli věrně na straně Jana Žižky a později i na straně Prokopa Holého. Z nedalekých Sán nad Labem, vzdálených zhruba 15 kilometrů od Krakovan, pocházel vůdce spanilé jízdy, kterou podnikli sirotci k Baltskému moři. Šlo o Jana Čapka ze Sán. Byl to také právě Čapek, který se spolu s vůdcem tábořské jízdy, Ondřejem Keřským, jako jediný dostal po bitvě u Lipan do Kolína.²³⁸

Je dost možné, že i v tomto případě se náboženská orientace odvíjela od náboženského směřování jednotlivých majitelů jak samotných Krakovan, tak i celého panství. A ti v tomto případě často přestupovali od jedné víry k jiné.

Jaký byl tedy postoj Vaňka z Miletínka, osoby získávající týnecké zboží kolem roku 1436 od krále Zikmunda, v otázkách náboženských? Jsme již v době, kdy probíhá husitská revoluce, v době po vydání manifestu hlásajícího boj se Zikmundem, v době, kdy již existuje, ač krátce, město Tábor a kdy se ve východních Čechách utváří tzv. bratrstvo orebské neboli orebité. A jistě nemůžeme nechat bez povšimnutí informaci, že mezi vůdci těchto orebitů nalezneme také jméno Diviše Bořka z Miletínka. Ten se pak stává důležitou osobou celých východních Čech, bojoval i po boku Jana Žižky.²³⁹ Na Pardubicku a v celých východních Čechách se odehrávaly důležité události v rámci husitské revoluce, ale popisovat zde celé

²³⁷ A na tomto místě může být zmíněna událost, kterou si zapsal do svého deníku jakýsi pan Knížek ve 30. letech 19. století poté, co se mu do rukou náhodně dostala stará kniha popisující dějiny Týnce nad Labem. V tomto městě, jak bylo zmíněno, v místě, kde později Vaněk z Miletínka nechává postavit tvrz, pobývaly jeptišky ze sedleckého kláštera. A tyto jeptišky měli právě husité povraždit. Viz VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 10 – 11.

²³⁸ BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 11.

²³⁹ Diviš Bořek se hned po událostech roku 1415 jasně postavil na stranu pod obojí. Roku 1420 se účastnil shromáždění lidu na hoře Oreb, s orebským bratrstvem táhl ku Hradci Králové, který dobyl a stal se jeho hejtmánem., roku 1421 pochodoval s husity do východních Čech, u Kutné Hory se oddělil, vypálil opatovický klášter a usadil se u Kunětické hory. Posléze vystoupil proti Žižkovi, přidal se k Pražanům, ale i ty si znepřátelil. Vyjednával se Zikmundem, bojoval na straně panské jednoty u Lipan. Po této bitvě byl povýšen na purkrabího pražského hradu. Získal některé statky katovického kláštera, koupil i Pardubice. Diviš Bořek z Miletínka umírá 8. ledna 1438. Více viz LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 83 – 87.

zapojení této oblasti a Pardubic samých, by zabralo mnoho času. Je ale jisté, že tyto události musely mít na zdejší obyvatele vliv, co se jejich smýšlení týče.

Vaněk z Miletínka byl Divišovým bratrem. Spolu s Jetřichem z Miletínka byl Vaněk jedním z hlavních představitelů protihabsburské strany, tedy těch, kteří byli proti volbě Albrechta II. Habsburského českým králem a působil také v hejtmanské radě Chrudimského kraje. Miletínkové se objevují i v řadách vojska Jiřího z Poděbrad. Je tedy zcela jasné, v jakém táboře členové tohoto rodu za svého života stáli.²⁴⁰

V 15. století musíme také ještě jednou připomenout jméno Václava Hrůzy, jenž získal týnecké zboží. Hrůza nejprve „drží s katolíky“, ovšem v roce 1449 se přidává na stranu poděbradskou. Co přesně ho k této změně mínění vedlo, nevíme.²⁴¹

A tak se dostáváme opět až k pánům z Pernštejna.²⁴² Je jasné, že za Viléma z Pernštejna převažovali na Pardubicku protestanti nad katolíky. V samotných Pardubicích byla převaha kališníků zcela jasná. Vilém z Pernštejna se ukázal jako tolerantní majitel panství, ač sám byl vyznání katolického.²⁴³ A v této toleranci se jistě neomezoval jen na město Pardubice, ačkoli jeho pozornost se soustředila hlavně na ně.²⁴⁴ Vilémova manželka, Johanka z Libic, byla navíc velkou zastánkyní a podporovatelkou Jednoty bratrské, a snad právě pod jejím vlivem do jisté míry Vilém chránil její stoupence. Přesto však katolíky potřeboval, proto zakládá v Pardubicích v roce 1514 minoritský klášter.²⁴⁵

V době smrti Viléma z Pernštejna se již ve velké míře šíří v českých zemích myšlenky a učení německého reformátora Martina Luthera. Ve 30. letech 16. století se toto náboženské

²⁴⁰ ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 75 – 79. ISBN 80-900069-1-4.

²⁴¹ VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti.* Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 10 – 11.

²⁴² Vynechávám záměrně 2 majitele Krakovan, respektive týneckého zboží, jednak proto, že jsou zmíněni u dějin Krakovan, jednak proto, že o jejich náboženské smýšlení nemáme dostatek informací.

²⁴³ V době, kdy Vilém získává Pardubické panství je již katolíkem. Nebylo tomu tak ale vždy. Ještě v podstatné části 15. století představují právě Pernštejnové na Moravě jedni z hlavních stoupenců husitství. V roce 1415 byli účastníky diplomatických jednání se samotným Zikmundem, jejichž cílem bylo Husovo osvobození. Dokonce Vilém jako druhý podepsal již zmiňovaný stížný list zasílaný do Kostnice. K jeho konverzi dochází podle plzeňských františkánů na Zelený čtvrtek roku 1490. Více viz VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy.* Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. s. 46 – 47, 94 – 95. ISBN 978-80-87067-21-5.

²⁴⁴ V Pardubicích se rozhodl upravit celou církevní správu. V roce 1512 zrušil fary v Pardubičkách a v Rosicích nad Labem a tato místa se stala tzv. filiálkami. Upravil také podmínky pro obsazování kněžských úřadů. Kališníci mohli dle své vůle dosazovat kněze na faru i na špitální kostel sv. Jana Křtitele. Přestavuje kostel sv. Bartoloměje, kde nechává vybudovat i rodovou hrobku. Více viz ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 105 – 106. ISBN 80-900069-1-4.

²⁴⁵ Za důkaz Vilémovi tolerance můžeme považovat i to, že jedním z vychovatelů jeho synů byl utrakvista Jan Češka. Tamtéž, s. 106, 113.

hnutí velmi intenzivně šíří v oblasti Kolína, odkud zasahuje i do Týnce nad Labem a jeho okolí. A tehdy Kolín získává Vojtěch z Pernštejna, který se ukazuje být rovněž nakloněn novému náboženskému směru. Z jeho iniciativy dokonce kázal v Kolíně jakýsi Jan Lahvička, velmi přizpůsobivý novým náboženským proudům.²⁴⁶ Lze tedy usoudit, že pozdější rozmach augsburské konfese právě v této oblasti, má své kořeny v této době.

Jak Vojtěch, tak i jeho bratr Jan přestoupili od katolictví k vyznávání pod obojí, což mělo za následek i to, že minoritský klášter založený Vilémem byl nejprve přesunut a stále více izolován, až ve 40. letech 16. století zanikl úplně. Katolického řádu nebylo zapotřebí. Ovšem jak hluboká byla „nová“ víra obou bratrů, není zcela jasné, stejně tak nám jsou bohužel utajeny i ucelenější osobní postoje samotného Vojtěcha, přistupujícího nakonec na stranu krále Ferdinanda.²⁴⁷

Jan z Pernštejna bratrovu náklonnost k novému panovníkovi nesdílel. Stal se dokonce jedním z čelních představitelů stavovské opozice proti králi. „*Pan Jan své stoupence nazýval ... „svou jednotou“ ...*“²⁴⁸ Je považován rovněž za autora otevřeného dopisu zasláního panovníkovi roku 1539. Je v něm vyřčena nespokojenost stavů s Ferdinandovou vládou a prim zde hraje právě náboženská otázka, hlavně útisk nekatolíků.²⁴⁹ Ve víru událostí se Jan z Pernštejna stává aktivním luteránem a angažuje se i v otázce reformy kališnictví na podkladech luterského učení. Důkazem o jeho smýšlení v otázkách víry je i obraz v prvním patře zámku v Pardubicích, jde o tzv. „Alegorii Starého a Nového zákona“, vyjadřující jedno ze základních dogmat, v která luteráni věřili, totiž „Ospravedlnění vírou“.²⁵⁰

Do náboženských rozporů zasáhla hrozba zvenčí – turecká hrozba. A jelikož Ferdinand předpokládal Janovu podporu a Jan byl zároveň stále členem stavovské opozice, pokusily se stavové prosadit na králi své požadavky. V dubnu roku 1543, kdy se konečně

²⁴⁶ VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Kolín: J. L. Bayer, 1888. s. 131 – 132.

²⁴⁷ ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1*. Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 115. ISBN 80-900069-1-4. VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. s. 144. ISBN 978-80-87067-21-5.

Možná proto působí trochu rozporuplně fakt, že Vojtěch podpořil volbu Ferdinanda I. Habsburského za českého krále. Tehdy se mezi kandidáty na trůn objevilo i Vojtěchovo jméno, jeho ambice ovšem po královské moci neprahly. Po svém zvolení ho sám Ferdinand jmenoval do úřadu nejvyššího hofmistra. Obecně známo však zůstává, že Habsburkové byli silnými podporovateli římskokatolické církve. ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1*. Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 119. ISBN 80-900069-1-4.

²⁴⁸ VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. s. 162. ISBN 978-80-87067-21-5.

²⁴⁹ Jan z Pernštejna opouští katolickou církev už v roce 1523, jak zde bylo již naznačeno. Tento krok chápe patrně jako jakýsi druh demonstrace proti poměrům, které tehdy v zemi panují. Od roku 1528 je předním členem konsistoře pod obojí. ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1*. Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 126. ISBN 80-900069-1-4.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 126 – 127.

sjednotily v názorech na jednotlivé články, králi předložili své návrhy, ten je však odmítl a učinil tak i podruhé, když mu je stavové předložily upravené znovu. Pro Pernštejna znamenala nevydařená reforma náboženských poměrů i osobní prohru či snad dokonce selhání.

V Pardubicích téhož roku Jan zakládá latinskou kolej pod vedením mistra Jana Netorýna, který sem přišel přímo z Wittenbergu. Tento Janův počín neměl bohužel dlouhého trvání, kolej zanikla v době, kdy panství kupuje sám panovník. A pak přišlo stavovské povstání a šmalkaldská válka. Potrestání stavovské odbojné strany dolehlo i na Pardubice. Jan z Pernštejna se snažil získat některé zkonfiskované majetky zpět.²⁵¹ A ve vypjaté situaci obnovuje na svých panstvích Jan mandáty vydané již Vladislavem II. roku 1508 namířené proti Jednotě bratrské. Přesto se pardubický sbor drží ještě i v době Jaroslava z Pernštejna.²⁵² Jaroslav spolu s bratrem Vojtěchem, na rozdíl od jejich otce, silně přilnuli ke královskému dvoru, čímž v podstatě souhlasili s Ferdinandovou politikou, a to i tou náboženskou.

Je jasné, že poté, co se pardubické panství ocitlo v rukou samotných Habsburků, končí i období jakékoliv tolerance vůči jiným náboženstvím. Habsburkové byli vyhraněnými katolíky, a také to dávali stále zřetelněji najevo.

Opozice vůči vládě Habsburků se v řadách protestantských stavů stále více vyčleňuje a rozrůstá. Jinak tomu není ani na pardubickém panství. Z hlediska předešlého vývoje to není nic neobvyklého. Jen v Pardubicích nalezneme mezi nekatolíky, stále ještě převažujícími, osoby, které se výrazněji zapojily do dalšího stavovského povstání v letech 1618 – 1620.²⁵³ Pardubické panství také úspěšně v této době čelí snaze dosazovat na fary katolické faráře, kteří se měli stát jedním z prostředků rekatolizace. Zdejší nekatolíci si až do Bílé hory udržují víceméně své postavení. Situace se ale výrazněji mění poté, kdy dochází k rekatolizaci pardubické fary a královská komora připravuje výměnu důležitých úředníků – samozřejmě za

²⁵¹ Jak moc stěžejní roli ale hrál sám Jan z Pernštejna v onom stavovském povstání, není zcela jasné. Po neúspěchu z roku 1543 byl jeho postoj v době povstání poměrně rozporuplný a odsuzoval nečinnost české šlechty. Po porážce povstání a po bitvě u Mühlberka se ale Jan objevuje na straně vítězů, patrně poté, co s Ferdinandem uzavřel dohodu. Viz VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. s. 166, 172. ISBN 978-80-87067-21-5.

²⁵² ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1*. Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor, 1990. s. 131 – 132. ISBN 80-900069-1-4.

²⁵³ Je to například pardubický hejtman z let 1601 – 1606 Albrecht Pfeferkon z Ottopachu, který se stal v roce 1618 jedním ze stanovených členů direktorské vlády, nebo pardubický foštmistr a blízký přítel hraběte Thurna Ehrenfrid Berbirsdorf z Berbirsdorfu. Tamtéž, s. 155.

katolíky. Na post hejtmana nastupuje věrný katolík Šebestián Rejšviský z Freifeldu. Přes snahy „shora“, převažují na Pardubicku i nadále nekatolíci.²⁵⁴

Až do Bílé hory, která znamenala obrovský převrat v náboženských poměrech, byly i Krakovany obcí zcela jednoznačně nekatolickou, a stejně tak Božec. Z této doby je v Božci známa jen jedna rodina, která zcela jasně vyznávala katolickou víru. Proto můžeme hovořit o předbělohorské nekatolické tradici v tomto místě, která vycházela jak od husitství, tak i od následného rozšíření myšlenek luterských.²⁵⁵

Po Bílé hoře však nastává celkový obrat. Rekatolizačními postupy, „proslulé“ dragonády nevyjímaje, velmi povážlivě postihly oblast Chlumecka, včetně Krakovan. Pod tíhou trestů tak začínají zdejší obyvatelé přestupovat ke katolictví, ač často tajně dál vykonávali své vlastní bohoslužby. Mnoho obyvatel oblastí kolem Chlumecka a Bydžovska se rozhodlo pro emigraci. Proto se také tyto kraje staly po Bílé hoře nejvíce vyliďněnými kraji v zemi.²⁵⁶

O důkazu strachu a obav z krutých postihů v případě, že lidé přiznají své pravé náboženské přesvědčení, může do jisté míry vypovědět Soupis poddaných podle víry z roku 1651 vyhotovený na panství pardubickém. Majitelem panství v době sepsání tohoto dokumentu je sám císař Ferdinand III. Soupis zpracoval tehdejší hejtman panství Havel Gotthelf z Fraydenbergu.

Podívejme se pro zajímavost nejprve na 3 města – Pardubice, Přelouč a Týnec nad Labem. Bylo řečeno, že v Pardubicích existovala po řadu let protestantská většina, která se snažila ze všech sil bojovat proti rekatolizačním snahám. A Přelouč, rovněž po určitý čas spojená se slavnými Pernštejnky, byla dokonce v 15. století sídlem táboritů. Ovšem nahlédnutím do Soupisu poddaných podle víry, jako by vše o nekatolících v těchto místech bylo zapomenuto. Havel Gotthelf uvádí v Pardubicích celkem 806 osob, z toho 66 žijících při zámku. Všichni do jednoho jsou uvedeni jako jasní katolíci. Nakonec ještě zdejší hejtman uvádí: *„Item jest také kostel založení svatého Bartoloměje a děkanství, na kterém vždycky děkan bydlí, a nyní zůstává tu velebný kněz Šimon Vozničovský, pobožný a příkladný. Více jest na Předměstí kostel filiální, kdež se těla mrtvá pochovávají, založení sv. Jana Křtitele, kdež*

²⁵⁴ ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1.* Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor Pardubice, 1990. s. 156. ISBN 80-900069-1-4.

²⁵⁵ BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan.* Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 12.

²⁵⁶ Tamtéž.

*podobně nadjmenovaný pan děkan služby Boží nábožně vykonává.*²⁵⁷ V případě Přelouče je situace zcela totožná. Uvedeno je 329 obyvatel, všichni taktéž katolíci. Působí zde duchovní původem z Polska, Silverius Mazurkowicz, který sloužil bohoslužby i na jiných místech panství. Prý uměl velmi dobře česky.²⁵⁸ Týnec, nebo, jak v soupisu hejtman Gothelff píše, městys Tejnice, byla oproti oběma zmíněným městům v minulosti v podstatě z velké části katolická, ač se zde objevily vlivy spojené například s šířením myšlenek německé reformace. Ve městě žilo podle Soupisu v roce 1651 celkem 175 osob²⁵⁹, všichni jsou katolického vyznání. Také zde se nachází fara a kostel sv. Jana stětí. Na pevně dosazeného duchovního zde není, proto tu přísluhuje novokolínský děkan.²⁶⁰

A jak to vypadalo v samotných Krakovanech? Krakovany jakožto vesnice spadaly pod Týneckou rychtu, jednu z rycht na pardubickém panství. Celkem zde hejtman zapsal 35 osob, z toho 21 žen a 14 mužů.²⁶¹ Pro zajímavost jsem ještě příslušníky obou pohlaví rozdělila do skupin podle věku tak, že žen mezi 12 – 20 rokem života bylo evidováno 9, muži v této věkové kategorii nalézají se 4. V rozmezí 21 – 30 let je zde zapsáno žen 6, muž pouze 1, v další věkové kategorii, tentokrát 31 – 40 let máme pro Krakovany 2 ženy a 4 muže. Následně v rozsahu 41 – 50 roků žijí tu ženy v počtu 4 a muži v počtu 2. Předposledním rozmezím věku života je rozmezí 51 – 60 let, kdy ženu takto starou v Krakovanech nenajdeme, muži v tomto věku zde žijí 3. Přes hranici 60 let se zde v daném roce nedostal nikdo z obyvatel. Ty můžeme rozdělit vedle věku ještě podle jejich postavení. Tak zde žije 8 sedláků, s tím, že jeden je zároveň označován ještě jako krejčí, dále je tu po 1 chalupníkovi a 1 zahradníkovi. Podruhů, podruhyň a děvek bylo celkem 5. A co se manželských páru týče, těch je ve vesnici celkem 10.

Co nás však nejvíce zajímá, je jejich náboženské vyznání. A možná nepřekvapí, vzhledem k tomu, co zde bylo napsáno u Pardubic, Přelouče a Týnce, že i tady, v obci, která podporovala husitství a ještě před Bílou horou byla jasně nekatolická, přihlásili se všichni její obyvatelé při sestavování Soupisu k víře katolické. Stejná situace pak panuje i ve zbylých

²⁵⁷ MATUŠÍKOVÁ, Lenka – PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 2001, sv. 2. s. 690. ISBN 80-85475-74-X.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 691.

²⁵⁹ Samozřejmě je nutné uvědomit si, že děti do určitého roku života uváděny v Soupisu poddaných podle víry nebyly.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 697 – 701.

²⁶¹ Poměrně značný rozdíl mezi počtem mužů a žen mohly způsobit útrapy a ztráty třicetileté války. Jde ale pouze o domněnku.

místech Týnecké rychty.²⁶² Celkem, včetně Krakovan, jde o 200 osob. V rámci rychty jsou ještě uváděny 2 filiální kostely, jeden v Kojicích – kostel sv. Petra a Pavla, spadající pod faru v Týnci, kde příslužuje v dané době rovněž novokolínský děkan, stejně jako v druhém kostele – kostele sv. Vavřince v Selmicích.²⁶³

Rycht je celkově na pardubickém panství, té týnecké včetně, 24. A pouze na jedné se v rámci celého obrovského statku setkáváme s malým ostrůvkem nekatolického obyvatelstva. Konkrétně jde o ves Bělečko náležící k rychtě Bělečské. Tato víska má podle Soupisu 62 obyvatel, z čehož celkem 57 se jich hlásí k jiné víře nežli ke katolické a jen zbytek, pouhých 5 je uvedeno jako katolických.²⁶⁴ Tito nekatolíci jsou ale v rámci obrovského územního celku opravdu jediní. Ještě kontrastněji působí jejich počet ve srovnání s celkovým stavem obyvatel na celém panství, jehož jsou součástí a který činí 8 353 osob.²⁶⁵

Na první pohled se tak můžeme divit, jak je možné, že na tak velkém panství našlo se jen tak málo nekatolíků. Ovšem je nutné znovu připomenout, že v této době již panství patří přímo císaři, je tedy panstvím komorním a tím více pod drobnohledem těch „shora“. A Habsburské smýšlení bylo zcela jasně a striktně katolické. Náhled do Soupisu poddaných podle víry ale ještě neznamená, že by se v této době na panství jiní nekatolíci, než ti, kteří se ke svému přesvědčení i nadále hlásili veřejně, nenacházeli. Stejně tak samotné Krakovany zajisté nebyly čistě katolické. Ale strach z tvrdých rekatolizačních postupů zde byl patrně značně velký.

Situace v Božci byla oproti Krakovanům přeci jen zčásti odlišná. V době pořizování Soupisu náleží Božec k poděbradskému panství. Soupis poddaných podle víry zde provedl hejtman poděbradského a kolínského panství Václav Albrecht Vltavský z Manschwertu a

²⁶² K Týnecké rychtě v této době přináležejí: Chřčice s 12 obyvateli – všichni katolíci, Selmice s 36 obyvateli – všichni katolíci, Vinařice s 19 obyvateli – všichni katolíci, Kojice s 62 obyvateli – všichni katolíci, Uhlířská Lhota s 36 obyvateli – všichni katolíci a samozřejmě Krakovany se svými 35 katolickými obyvateli. Viz MATUŠÍKOVÁ, Lenka – PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 2001, sv. 3. s. 860 – 865. ISBN 80-85475-74-X.

²⁶³ Tamtéž, s. 860 – 865.

²⁶⁴ Nutno upozornit na určité nesrovnalosti u této obce. V Soupisu je totiž sumárně uvedeno rovněž 62 obyvatel celkem, ale katolíci jsou uvedeni jen 4 a tím pádem nekatolíků by mělo být 58. Ale dle značení (k, n) odpovídá spíše stav uvedený výše. 4 katolíci jsou uvedeni v rámci vesnice, 1 pak v rámci obecní chalupy, ale sumární součet je celkový, tedy vesnice i chalupa obecní dohromady. U jednoho z katolíků – u sedláka Mikuláše Mostera je uvedeno, že je katolíkem, ale zároveň je u jeho jména otazník. Odtud možná pochází nesrovnalost v nastíněných počtech. Tamtéž, s. 790 – 791.

Celkem u 12 osob pak není uvedeno, zda jde o katolíky či nekatolíky, ale tito jsou posléze započítáni mezi katolické obyvatele. Další 4 osoby jsou pak označeny jako „nestateční“.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 873.

Helfenburgku. Z 60 osob²⁶⁶, které jsou zde pro Božec uvedeny, jich je za zjevné katolíky označeno jen 8.²⁶⁷ Ostatní obyvatelé jsou uváděni jako nekatolíci, ovšem jako nekatolíci s nadějí na přestup. Manželských párů napočítáme v Božci celkem 13, z nichž se 10 shoduje ve víře (8 párů ve víře nekatolické, 2 páry ve víře katolické). Jen u 3 párů je každý z manželů jiného vyznání. U těchto párů jsou vždy katolíky muži.²⁶⁸ Zarážejícím se ale může zdát, že i Božec v rámci poděbradského panství patřil císaři Ferdinandovi III. Jak ale Soupis ukazuje, musely zde panovat mírnější poměry než na panství pardubickém. Z jakého důvodu tomu tak bylo, se můžeme dohadovat. Mohlo jít o to, že pardubické panství bylo svou rozlohou jasně větší, proto zde tedy panoval přísnější postup vůči nekatolickému obyvatelstvu. Zároveň mohlo být pardubické panství bráno jako to důležitější. Svou roli mohli také sehrát samotní hejtmani a jejich osobní postup vůči nekatolíkům. Zdá se tedy, že hejtman pardubického panství si vedl v této otázce daleko přísněji a tvrději.

Situace, která zde panovala v 50. letech 17. století, nejspíš trvala bez velkých změn až do vydání tolerančního patentu. Zprávy o tom, co se do té doby v Krakovanech a okolí odehrávalo, nejsou bohužel tak bohaté, jako ty, které jsou k dispozici o situaci na Chvaleticku.

5. 2. Toleranční patent, reakce na něj a vývoj po jeho vydání v Krakovanech a na pardubickém panství

Na Pardubicko se dostávají první zprávy o vydání patentu snad až v listopadu 1781. Problém s publikováním nebyl jen otázkou pardubického panství, nevoli vyvolával pomalý postup vrchností i jinde v zemi. Doposud tajní nekatolíci se začínají bouřit stále více, pořádají tajné schůzky, za velkého halasu navštěvují vrchnostenskou kancelář, provozují buřičství a podobně. A stejně tomu tak bylo patrně i v celých východních Čechách. Matěj Kašpar, vůdce místních tzv. deistů vystihuje problémy spojené s šířením patentu takto: „*Co jsme dostali patent psaný do vsi, víry vyjmenované nebyly; tisknutý patent jsme nedostali a lidé mluvili, že Císař Pán povoluje víry, jaké kdo chce věřit, jak si ustele, že tak bude mít, že má každý dvě*

²⁶⁶ Musíme podotknout, že u Božce jsou zaznamenány i děti mladší 10 let, které jsou zahrnuty do celkového počtu obyvatel. Jako nejmladší je zde uváděn teprve půlroční chlapec Jan, syn podruhně Doroty N. U těchto dětí také není do 10 let (u některých dětí až do 12 let) uváděna náboženská příslušnost. MATUŠÍKOVÁ, Lenka – KUKÁNKOVÁ, Zlataše – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Hradecko-Bydžovsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 2000, sv. 3. s. 958 – 959. ISBN 80-85475-63-4.

²⁶⁷ Jde o chalupníky Pavla Ladra, Jiříka Čiňovského, Jana Bernarta a Jana Bezděčceje. Dále je jako zjevná katolička uvedena Alena, manželka Jana Bernarta a katolíky jsou také Daniel N., podruh, se svou manželkou Marjánou. Tamtéž.

²⁶⁸ Jde opět o výše zmíněné chalupníky, kromě Jana Bernarta, ten je katolík jako jeho manželka. Tamtéž.

*cesty. Tak jsme sobě vyvolili tu, co jsme měli na srdci, to jsme vyznali. V tom tisknutém že byly 3 sekty povoleny, to jsme slyšeli při examinech v Pardubicích a my jsme se odevzdali na milost císařskou.*²⁶⁹ Takové bylo podhoubí pro zrod hnutí tzv. východočeských sektářů, někdy také zvaných deisté, kteří nakonec odmítli všechna 3 tolerovaná vyznání a zvolili si víru jinou, tu, kterou oni považovali za tu opravdovou.

Z počátku, na podzim a v zimě 1781 ještě nejde na Pardubicku o zcela vyhraněné hnutí těchto sektářů, ale prostě o hnutí nekatolického obyvatelstva, pro něž bylo vydání Tolerančního patentu alespoň nějakou nadějí. Jen někteří zcela jasně nevěděli, v čem povolená vyznání spočívají. První setkání s vyznáním reformovaným zprostředkoval patrně jakýsi Jan Cibulka, šestadvacetiletý mladík ze Zminného. On stál v čele zdejších nekatolíků žádajících zřízení helvetských obcí, far i škol. V prosinci téhož roku nekatolíci, respektive ti, kteří přilnuli k helvetskému vyznání, posílají tyto požadavky samotnému císaři. Ovšem realizovány jsou až poté, co podnikli další 4 východočeští nekatolíci cestu až do Vídně. Těmito „čtyřmi statečnými“ byli již jmenovaní Jan Cibulka, Antonín Sodomek z Krouny, Václav Hrubeš ze Zdechovic a Jakub Hrubeš z Chvaletic. Jimi vezená žádost se týkala kromě samotného pardubického panství také panství poličského, nasavrckého a chroustovického. Ve Vídni se jejich „tlumočitelem“ stal Jan Drozdík, který byl ovšem vyznání augsburského, ale měl umět velmi dobře česky.²⁷⁰

Díky této Vídeňské „misi“ si můžeme udělat alespoň částečnou představu o tom, jaký byl stav nekatolíků, kteří se přihlásili k reformovaným. Jde o jakousi statistiku těchto lidí, která měla sloužit jako podklad k oné žádosti, ovšem její věrohodnost musíme brát s rezervou. Tato statistika říká, že k helvetské konfesi se přihlásilo v rámci východních Čech celkem 9 panství, čítajících dohromady 7 305 osob žijících v 1 628 rodinách. Na pardubickém panství se mělo jednat o 280 rodin, vyčísleno v osobách – 1 375. Nalezneme zde i rozdělení podle obcí, které říká, že v Krakovanech se přihlásilo 125 osob, rodin pak 25.²⁷¹ A ačkoli jsou zde uváděny Krakovany mezi obcemi, které se přihlásily vlastně bezprostředně po vydání patentu k reformované konfesi, jsou zároveň v této době označovány jakožto jedno z center ortodoxního luterství. Jsou totiž v rámci pardubického panství zařazovány jakožto krajní bod

²⁶⁹ ŽÁČEK, Václav. *Prvá léta náboženské tolerance na panství pardubickém*. In *Časopis pro dějiny venkova* 27, 1940. s. 101.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 102.

²⁷¹ Tamtéž.

jedné z 5 oblastí, kdy v každé z nich se lidé hlásili k jistému vyznání.²⁷² Zdeněk Nešpor tento jev odůvodňuje takto: „*O diferenciaci různých pojetí nekatolictví můžeme tedy uvažovat až do přelomu let 1782 – 1783, zatímco ke konsolidaci tolerovaných sborů obou konfesí docházelo až v roce 1784 nebo ještě později.*“²⁷³ Je pravda, že převaha luterství před vydáním patentu a rozšíření helvetského vyznání po jeho vydání, je jev známý, přináležitost k luterství i těsně po 13. říjnu 1781 mohla být vyvolána jevem, že luterství mělo již tradici a bylo považováno za symbol protestantství.

Zmíněná žádost ovšem ve Vídni projednávána nebyla, ke konci prosince byla přeposlána českému guberniu. Nekatolická delegace se zpět domů vracela přes území Moravy, kde se dostala do styku s tamními nekatolíky, kteří byli již ohledně „svých záležitostí“ mnohem zkušenější. Po návratu tak začínají oni 4 zmínění propagovat v plné míře helvetskou konfesi.

Toleranční patent byl na pardubickém panství vydán v českém jazyce až kolem 17. února roku 1782. Již předtím byla pro Chrudimský kraj jmenována první duchovní komise, jelikož právě tento kraj považoval arcibiskup Příchovský ve své správě za nejohroženější. Pardubické panství patřící v této době k bohdanečskému vikariátu dostalo tyto komisaře: vikáře P. Ignáce Ročka, faráře z Heřmanova Městce P. Antonína Meltzera, faráře v Sezemicích P. Josefa Kauckého a faráře v Týnci nad Labem P. Antonína Heritese. V čele komise pak stanul Jan Josef Kvis.²⁷⁴

Tato komise si, jak se říká, „*užila s nekatolíky své*“. Většina z nich totiž rázně odmítala výslech, navíc, když byl přítomen i katolický duchovní. Hlavními vzdorujícími byli nekatolíci z vesnic Bukovka, Dolany, Kasalice, Kříčeň, Neratov, Osice, Osíčky, Pravy, Rohožnice, Sopřech, Trávník, Voleč, Vyšehněvice, Žaravice a Živanice. Nekatolíci z ostatních vesnic na Pardubicku se k duchovní komisi řádně dostavili. Ve sledu následujících událostí a

²⁷² První oblastí byly vesnice Roveň a Litětiny spolu s jejich okolím. Věřící zde stále udržovali odkaz husitství. Další oblastí je zmíněný pruh táhnoucí se od Pardubic právě ke Krakovanům, zahrnující obce Kojice, Krakovany, Chřčice, Uherskou Lhotu, Selmice, Vinařice a Ždánice. Tato oblast byla označována za ortodoxně luterskou. Třetí oblastí byly obce Habřina, Neratov, Osice, Kříčeň, Osíčky, Přelovice, Rohožnice, Sopřech, Vyšehořovice. Tito obyvatelé se hlásili ke kalvinismu. Další oblastí jsou vlastně obce Bukovka, Dolany, Kasalice, Bělá a Voleč, kde se mísila různá vyznání. Poslední oblastí, která se vyznačovala výskytem tzv. deistů, kteří se prostě nedokázali přizpůsobit žádnému nově povolenému náboženství, byly obce Chvojenc, Rokytno, Býšň a Vysoké Chvojno. NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis International, 2004. s. 51. ISBN 80-86067-92-0.

²⁷³ Tamtéž, s. 52.

²⁷⁴ ŽÁČEK, Václav. *Prvá léta náboženské tolerance na panství pardubickém*. In *Časopis pro dějiny venkova* 27, 1940. s. 104 – 105.

zarputilého odmítání nekatolíků dostavit se před komisi, bylo dokonce její fungování na určitou dobu pozastaveno.²⁷⁵

Na jaře roku 1782 dochází ke změně na postu krajského hejtmana. Dosavadní hejtman Jan Rašín byl nahrazen Josefem Duchetem. Rašínův vyhazov byl odůvodněn tím, že si počíná příliš liknavě vůči nekatolíkům a je v postupech proti nim moc slabý. Josef Duchet byl považován za Rašínův pravý opak. Jeho hlavním úkolem se stalo ukončení činnosti pardubické duchovní komise a vyšetřování výše zmíněné akce propagování a rozšiřování helvetské konfese, za níž stál onen Jan Cibulka. Poprvé byl vyslechnut 19. března a díky tomu došlo k poznání dalších osob, které měly s rozšiřováním informací o reformovaném vyznání co dočinění. Navíc byla vyražena i některá místa, kde konali nekatolíci svá tajná shromáždění. Jan Cibulka byl uvězněn u hrdelního soudu v Chrudimi. Předmětem jeho obžaloby bylo navádění k přestupu od katolictví. Byl potrestán 3 dny nucených prací na panském, ale trest mu byl nakonec zmírněn na 1 den.²⁷⁶

Je zajímavé, že ač se helvetská konfese rozšiřovala mezi obyvatele českých zemí velmi rychle, stav nekatolíků v samotných Krakovanech tomu ještě v létě roku 1782 neodpovídá. K 8. červenci toho roku jsou zde uváděny jen 2 osoby náležející k reformovaným, 1 muž a 1 žena. Další 1 muž se přihlásil k odkazu husitů, ale podstatná většina se ještě v této době hlásí k augsburské konfesi. Konkrétně jde o 27 mužů a 39 žen.²⁷⁷ Oblast Pardubicka byla vlastně jediným místem, kde v daném čase zvítězil v podobě augsburského vyznání odkaz luterství. Na jiných panstvích se rozšířila hned z počátku tolerance konfese helvetská.²⁷⁸

Dne 6. července 1782 vydává sám císař nařízení, podle kterého museli krajští hejtmani každý měsíc podávat informace o nárůstu či úbytku nekatolíků na jimi spravovaném území. Díky této podrobné evidenci je známo, že v červenci došlo na území chrudimského kraje k nárůstu osob hlásících se jak k helvetské, tak k augsburské konfesi, ale i k husitství, respektive k odkazu Jednoty bratrské. Ke konci srpna byl tak vzhledem k popsáním zdrojům stav nekatolíků na Pardubicku tento: osob hlásících se k reformovaným je uvedeno celkem

²⁷⁵ ŽÁČEK, Václav. *Prvá léta náboženské tolerance na panství pardubickém*. In *Časopis pro dějiny venkova* 27, 1940. s. 107 – 109.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 110 – 112.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 111.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 113.

6 305, osob, které přilnuly k augsburské konfesi, bylo evidováno asi 359, k odkazu Jednoty bratrské se stále odvolávalo asi 3 015 lidí.²⁷⁹

Další přehled o počtech nekatolického obyvatelstva nám dává zpráva vypracovaná královéhradeckým biskupem Leopoldem Hayem. A v jeho zprávě se můžeme podívat konkrétněji na oblast Krakovan a okolí.

Do správy Bohdanečského vikariátu tehdy spadá také Týnec nad Labem, pod nějž zase náleží Krakovany spolu s dalšími okolními vesnicemi. Leopold Hay přichází na Pardubicko na konci srpna 1782. Týneckým farářem je v tomto čase Antonín Herites. Hay ho ve své zprávě označuje za člověka, který dokáže žít s místními nekatolíky v pokoji, za člověka, který si dokáže získat jejich důvěru a vše činí takovým způsobem, který nechává v klidu i jeho katolické ovečky. Přifařených obcí k Týnci uvádí biskup 7.²⁸⁰ V Krakovanech, Božci, Lžovicích a Chrčicích napočítal dohromady 476 katolíků, nekatolíků pak 206. Celkový počet se v rámci týnecké farnosti nakonec vyšplhal na 1 809 katolíků a 463 nekatolíků.²⁸¹

Václav Žáček ve svém příspěvku v Časopise pro dějiny venkova rozvádí úvahu, proč augsburská konfese, která měla v počáteční době tolerance tak ohromné zastoupení, náhle kolem let 1783 – 1784 ustupuje razantně do pozadí a je „nahrazena“ konfesí helvetskou. A případ Krakovan, a v podstatě celého Pardubicka, jeví se jako příklady vystřižené z učebnice. Augsburgskému vyznání byly nakloněny často i vrchnostenské úřady a mezi nekatolickými vyznáními byla tato konfese jednoduše upřednostňována. A na tomto místě se Žáček přiklání k názoru historiků zabývajících se touto problematikou, a to že augsburská konfese byla prostě jakýmsi východiskem v prvních letech náboženské tolerance a důkazem určité nevědomosti českých nekatolíků. A navíc duchovní této konfese mohli přicházet na naše území ze Slovenska, takže byla podstatně odbourána jazyková bariéra, která někdy komplikovala chod sborů v případě maďarských reformovaných duchovních. Dalším

²⁷⁹ Žáček, Václav. *Prvá léta náboženské tolerance na panství pardubickém*. In Časopis pro dějiny venkova 27, 1940. s. 129.

²⁸⁰ Vesnice Krakovany, Božec, Lžovice a Chrčice, které jsou vzdáleny od týneckého kostela asi 15 minut, dále vesnice Lípec, Kojice a Uhlířská Lhota, vzdáleny asi 30 minut a ves Selmice, nejvzdálenější od Týnce, asi 45 minut. HAY, Jan L. *Zpráva o visitaci far kraje Chrudimského, již jako královský komisař roku 1782 k rozkazu císaře Josefa II. vykonal Jan Leopold Hay*. Hradec Králové: V. Rezníček. s. 79 – 80.

²⁸¹ Pro doplnění, ve vesnicích Lípec, Kojice a Uhlířská Lhota bylo napočítáno 279 katolíků a 209 nekatolíků, z celé farnosti jde o nejméně výrazný rozdíl mezi vyznáními, a v Selmicích to bylo 85 katolíků a 36 nekatolíků. Tamtéž, s. 80.

problémem byla příliš velká obřadnost augsburských bohoslužeb, kvůli které lidé nakonec zvolili právě helvetské vyznání.²⁸²

Výše popsaný sbor chvaletický byl jedním z prvních sborů, kam, jak bylo napsáno, přišel první, původem maďarský, duchovní velice brzy a navíc uměl i výborně česky. A tak se mohlo vyznání reformovaných šířit do okolních oblastí. A šířilo se hlavně do vesnic na západě pardubického panství, tedy i do Krakovan.²⁸³

Mnoho tzv. polabských nekatolíků, včetně těch krakovanských, se po vydání patentu nejprve scházelo v Chrčicích, v domě č. p. 11 u bratra Suchého. Zde se také konaly první bohoslužby, které se brzy poté přesunuly přímo do Krakovan do č. p. 4 k Josefu Nedobitému. Samotný toleranční sbor byl založen až roku 1784. Jednalo se o sbor reformovaný, do jehož obvodu bylo přidruženo dalších 31 vesnic, se samotnými Krakovany tedy 32.²⁸⁴

První duchovní přichází do Krakovan někdy v září roku 1784. Byl jím jakýsi Jan Mikláš. Brzy poté, co ke krakovanskému sboru přichází, začíná se se stavbou modlitebny, která zde doposud členům chyběla. Nacházela se u starého hřbitova a byla ještě dřevěná. Navíc šlo patrně o stavbu ne příliš velkou, charakterem snad spíše připomínající kapličku. Ke svému účelu sloužila patrně 25 let²⁸⁵, jistě však do doby, kdy byl postaven nový svatostánek, tentokrát již z kamene. Místo jak pro stavbu, tak také pro založení nového hřbitova poskytl sboru jako dar místní Jan Bulíček, který se stal zároveň prvním kurátorem sboru a byl považován za jeho velmi horlivého člena. Nová budova modlitebny byla posvěcena a předána k používání sboru dne 20. října 1805. Posvěcení provedl superintendent Jiří Fazckáš. V téže

²⁸² ŽÁČEK, Václav. *Prvá léta náboženské tolerance na panství pardubickém*. In *Časopis pro dějiny venkova* 27, 1940. 136 – 138.

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ Šlo o vesnice Krakovany, Božec, Uhlířská Lhota, Hlavečnick, Radovesnice, Rasochy, Vchynice, Tetov, Kolesa, Komárov, Chlumec nad Cidlinou, Žiželice, Selmice, Labská Chrčice, Polní Chrčice, Domanovice, Končice, Skalka, Čertovka, Libenice, Dolany, Ovčáry, Lžovice, Bělušice, Němčice, Býchory, Ohaře, Veletov, Tři Dvory, Hradištko a Týnec nad Labem, kde se, ač byl ze značné části katolický, vyskytovali i nekatolíci. Viz. VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 94 – 95.

²⁸⁵ Zdeněk R. Nešpor uvádí, že původní dřevěná modlitebna stojí ještě roku 1812, nalezneme ale většinou informace, že ta – i s původním starým hřbitovem, nacházejícím se na poli směrem k Božci – zaniká někdy v roce 1804. Viz NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 238. ISBN 978-80-7017-129-5. BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924. s. 291. VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 95. KAŠPAR, Bohumil L. *Po stu letech: památník reformované církve Českomoravské obsahující popsání všech sborů H.V. v Čechách a na Moravě v jubilejním roce 1881 stávajících*. Praha: Spolek Komenského, 1881. s. 99.

době je postavena také první fara. U této příležitosti se konala velká oslava, na které kázal semtěšský Jan Kazay.²⁸⁶

Nový chrám byl postaven v době, kdy se již na místě krakovanského duchovního vystřídal několik osob. Nástupci Jana Miklóše, který odchází na konci roku 1788 do Velimi, kde také umírá,²⁸⁷ byli z počátku všichni maďarského původu. Téměř celý rok po odchodu Miklóše je sbor v Krakovanech neobsazený, a tak zde administruje duchovní z Chvaletic, kterým je v této době Samuel Galambossy. Někdy v listopadu roku 1792 pak přichází do Krakovan Ondřej Szegö. Ondřeje Szegö střídá Szent Martony, který působí v Krakovanech 7 let. Poté, co opouští místní sbor, zde krátce administruje Petr Molnár z Chvaletic, kterého na podzim 1800 střídá Martin Kövér z Bučiny²⁸⁸, krakovanský farář do roku 1802.²⁸⁹ Následně v letech 1802 – 1805, kdy přichází nový duchovní, administruje zdejší sbor farář z Bukovky, Jan Pail.²⁹⁰

V době administrování Jana Paila je ke krakovanskému sboru připojen toleranční sbor v Bukovce. Důvodem připojení je finanční slabost bukovského sboru.²⁹¹ Pail bydlel

²⁸⁶ BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 16. VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 95.

²⁸⁷ Vdova po Janu Miklóšovi se po jeho smrti vdává za duchovního správce ve Svratouchu, Štěpána Czakó. V květnu 1792 je oddával tehdejší chvaletický farář Petr Molnár, dědeček pozdějšího faráře krakovanského Karla Molnára. BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovany*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 16 – 17.

²⁸⁸ Manželkou Martina Kövera byla dcera bývalého krakovanského faráře Szent Martonyho. I tento pár oddával Petr Molnár, na jaře roku 1796. Tamtéž, s. 17.

²⁸⁹ Tamtéž. KAŠPAR, Bohumil L. *Po stu letech: památník reformované církve Českomoravské obsahující popsání všech sborů H.V. v Čechách a na Moravě v jubilejním roce 1881 stávajících*. Praha: Spolek Komenského, 1881. s. 100 – 101.

²⁹⁰ O Janu Pailovi vypráví v jedné ze tří kapitol svého díla Bedřich Bašus. Jan Pail se narodil ve Svratouchu, ovšem datum narození není znám. Díky okolnostem se dostal na studia v Miskolci, ovšem místní církev neměla dostatek prostředků na jeho vydržování, ale Pailův profesor ho ještě s 2 dalšími studenty doporučil české reformované církvi. Bohosloví vystudoval Jan Pail v Sárospataku. Roku 1800 působí v Černilově, ovšem již v této době má značné problémy s alkoholem, proto musí Černilov opustit. Od roku 1802 je pastorem v Krakovanech a každou druhou neděli a každý druhý svátek káže v Bukovce. I zde se ale dostává do problémů kvůli pití, a ačkoli podepisuje revers, že s alkoholem skončí, je po zásahu vídeňské konzistoře poslán do Bučiny. Odchází tam v květnu 1805. Následující 2 roky administruje také v Proseči. Místní si na něj stěžují, takže Pail nakonec v květnu 1807 odchází. Následujícího roku v březnu přichází do Růžďky. Zde se i oženil a roku 1811 se mu narodila první dcera, o 2 roky později druhá. I z Růžďky ale musí kvůli své neřesti odejít, vrací se na nějaký čas do svého rodiště. Dne 12. dubna 1821 se stává administrátorem sboru v Krakovanech, kam byl opět dosazen na revers, ovšem ani tehdy se pití nedokázal zřít, proto o svou funkci zde již v srpnu přichází. Poté se opět vrací do Svratouchu, kde nakonec 30. srpna roku 1833 umírá. Ač Jan Pail nedokázal ovládnout svou závislost, nebyl špatným člověkem a velmi se snažil s alkoholem skončit. Patrně se na něm podepsalo i ne zcela šťastné dětství. Celý jeho život popisuje v podobě zajímavého vyprávění právě Bašus. Viz BAŠUS, Bedřich B. *Ztroskotání-události-stavba: příspěvky k historii církve*. Praha: Kalich, 1987. s. 11 – 81.

²⁹¹ Nešpor uvádí připojení Bukovky ke Krakovanům k roku 1800, farář Barthel ve své práci sepsané ke 150. výročí založení sboru v Krakovanech k roku 1802. NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 91.

v Krakovanech a konal bohoslužby na obou místech. V Krakovanech dostával plat 200 zlatých ročně, v Bukovce to bylo o 40 zlatých méně.²⁹² Pojďme se tedy na tomto místě krátce zmínit o osudech bukovského sboru.

Bukovka je vzdálena asi 5 kilometrů od lázeňského městečka Bohdanče u Pardubic. Jde opravdu o vísku malou, v roce 2006 byl počet jejích obyvatel 381. Poté, co byl vyhlášen Toleranční patent, se zde objevují známky tzv. tolerančního sektářství, ale v poměrně rychlém čase – roku 1783 – je zde založen toleranční sbor, hlásící se k helvetské konfesi. Dne 3. srpna 1783 se konaly ještě bohoslužby ve stodole místního Jana Salavce, který daroval sboru pozemek pro stavbu „důstojné“ modlitebny. Materiál pro stavbu poskytl dokonce i sám Josef II. První, dřevěná modlitebna byla dokončena 2 roky po založení samotného sboru, k posvěcení došlo poslední červencový den roku 1785. Z materiálu, který po stavbě zbyl, došlo ještě k vystavění budovy fary.²⁹³

Roku 1823,²⁹⁴ se bukovský sbor opět osamostatňuje a o rok později je započato se stavbou nové fary, tentokrát již zděné. Bukovka se ale i nadále potýkala s nedostatkem finančních prostředků, což se projevilo i v případě oné nové farní budovy, která byla nakonec dokončena až roku 1848.

Ve 30. letech 19. století dochází k rozporu mezi jednotlivými členy sboru, kteří se rozdělili na 2 skupiny. Jedna z nich požadovala přesunutí sborového sídla do Bohdanče, druhá ho chtěla samozřejmě ponechat přímo v Bukovce.

ISBN 978-80-7017-129-5. BARTHEL, Jan V. 1784 – 1934: 150 let Krakovan. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 17.

²⁹² Tamtéž.

Situaci panující v Bukovce vystihuje Bedřich Bašus poměrně výstižně. „*Ani ve Svratouchu, ani v Černilově, ani tady v Bukovce. Všude to bylo stejné, všude přišel do ničeho, do sboru, který neměl nic než předepsaný počet rodin a kus dobré vůle, stejně nadšené jako bezradné... Naposledy přišel sem, do Bukovky. Ach, té Bukovky! Bylo-li jinde zle, tady bylo tak zle, jako na všech ostatních místech dohromady. Tady snad i ta počáteční dobrá vůle chyběla. Vrchnost jim poskytla na stavbu dříví, postavili z něho modlitebnu, škaredou budovu beze stropu, ... A ještě muselo zbýt dřeva na faru, na to, čemu zde říkají fara. Barák sbitý z odřezů prken, ke všemu jej postavili zrovna doprostřed močálu. Žabárna se zve tenhle kout návsi... A jaká hlava, takové i údy. Dítě ke křtu přinese bába sama, teprve shání po vsi kmotry a přivede třeba katolíky, každého, kdo se dá. Při oddávkách musí nevěsta opilého ženicha podpírat, po pohřbu táhne průvod rovnou ze hřbitova do hospody. Katechizace je zbytečnost, ... A těmto lidem má Jan Pail kázat. Každých čtrnáct dní sem přichází z Krakovan. Nikdo už neměl odvahu se obětovat neblahé Bukovce, připadla proto jako filiálka ke Krakovanům. Ostatně, dvě bídy, rozdílné jen ve stupni, a mezi nimi kolik hodin únavně pěší chůze.“ BAŠUS, Bedřich B. *Ztroskotání-události-stavba: příspěvky k historii církve*. Praha: Kalich, 1987. s. 54 – 57.*

²⁹³ NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 91. ISBN 978-80-7017-129-5.

²⁹⁴ Zde se údaje Nešpora a Barthela opět liší. Nešpor uvádí osamostatnění sboru v Bukovce roku 1823, Barthel roku 1820. Tamtéž. Dále BARTHELL, Jan V. 1784 – 1934: 150 let Krakovan. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 17.

Roku 1860 je položen základní kámen nového kostela. Značný dar na jeho stavbu poskytlo město Basilej z iniciativy tamního duchovního Viléma Le Granda. V prosinci 1893 byly v novém kostele posvěceny varhany, samotná budova byla pak ve 20. století několikrát opravována.

Dne 13. července 1924 dochází k otevření nové sborové místnosti pro nedělní školu. Dnes slouží jako modlitebna v zimních měsících. Bukovští žádali i o zřízení vlastní školy, ovšem sbor byl finančně natolik slabý, že založení školy mu nebylo povoleno. Sbor neměl tedy ani kazatelské stanice.²⁹⁵

Administrování Jana Paila ukončuje příchod nového duchovního, kterým se roku 1805 stává Štěpán Gaal. Gaal byl prvním krakovanským farářem, který zde zůstal podstatně déle, než všichni jeho předchůdci, působil zde celých 15 let. Jeho snahou bylo, aby uvedl sbor co nejdříve do pořádku, jelikož se patrně již v této době potýká i on se značnými finančními problémy. Štěpán Gaal opouští Krakovany v roce 1820, kdy odchází do Uher.²⁹⁶ Následně je v Krakovanech opět pouze administrátor, tentokrát jde znovu o faráře z Chvaletic, Jana Nešpora.

Dalším v pořadí se stal krakovanským duchovním Jan Svoboda. Ten zde ale bohužel vydrží jen 3 roky a nakonec odchází do vsi Dvakačovice. Za Svobodova působení, roku 1823 „dávala se nová hradba kolem staré fary...“²⁹⁷

Farář Svoboda odešel v listopadu 1825, po 3 následující měsíce byl pak sbor znovu neobsazen, až přichází rodák z Černilova Jan Košuth. Janem Košuthem začíná teprve v Krakovanech éra nepřerušované duchovní správy.²⁹⁸

Za jeho působení je v letech 1833 – 1835 vystavěna budova nové fary, fara stará byla prodána Václavu Panchártkovi a panu Václavu Šafaříkovi a následně rozdělena na 2 samostatné domy. Roku 1840 je upravena prodloužením modlitebna do takové podoby, jakou má až do současnosti. „*Jde o jednodílnou podélnou stavbu původně s půlkruhovým závěrem, uvnitř plochostropou, jejíž současná podoba odpovídá přestavbě před polovinou 19.*

²⁹⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 91. ISBN 978-80-7017-129-5.

²⁹⁶ BARTLHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 17 – 18.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 18.

²⁹⁸ Tamtéž. Dále BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924. s. 291.

století.²⁹⁹ K prodloužení došlo směrem do hřbitova. Následně, roku 1854 zde sám farář Košuth vysazuje 2 lípy, které jakoby symbolizovaly kostelní věže.³⁰⁰

K důležitému mezníku v dějinách krakovanského sboru dochází roku 1863, kdy je zde založena evangelická škola. Úvahy zaobírající se jejím založením se objevují už od 40. let 19. století, ale jak je patrné, k samotnému činu dochází později. Prostor pro stavbu poskytla obec. Náklady budování nové církevní školy se vyšplhaly na 2 529 zlatých 97 krejcarů. Dokončena je roku 1864. Členové se do této stavby sami zapojili, hlavně tím, že dováželi potřebný materiál. Jistě je zajímavé, že část zmíněných nákladů uhradil pruský král Vilém a tzv. Gustav-Adolfská jednota.³⁰¹

Nová krakovanská církevní škola byla určena pro děti ze všech vesnic, které přináležely k místnímu sboru. Šlo ale spíše o „formální krok“ kvůli dostatečnému počtu žáků. Jinak by totiž škola fungovat nemohla. Praxe ovšem byla složitější. Pro některé děti byla církevní škola v Krakovanech příliš vzdálena, ale v bližších školách, po většinou veřejných, učili katoličtí učitelé bez ohledu na děti evangelické. Jen díky tomu byla krakovanská škola církevní udržována, ač to nebylo jednoduché. Hlavním problémem byl samozřejmě nedostatek finančních prostředků. Počet jejích žáků se pohyboval mezi 40 – 50 a na rozdíl od zdejší veřejné trojtřídní školy, sem chodily děti různých vyznání – evangelíci, katolíci a dokonce i židé, kdežto veřejná škola vyučovala pouze katolické děti.³⁰²

Udržování vlastní školy bylo pro sbor opravdu velmi nákladné a později se ukázalo jako nemožné. Sbor vyplácel zdejšímu vyučujícímu částku 300 zlatých, dále učiteli náleželo

²⁹⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 238. ISBN 978-80-7017-129-5.

³⁰⁰ BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 19 – 20. Dále KAŠPAR, Bohumil L. *Po stu letech: památník reformované církve Českomoravské obsahující popsání všech sborů H.V. v Čechách a na Moravě v jubilejním roce 1881 stávajících*. Praha: Spolek Komenského, 1881. s. 101.

³⁰¹ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Praha: Nákladem Dědictví Komenského, 1910. s. 77.

³⁰² Tamtéž.

Veřejná škola v Krakovanech byla pravděpodobně založena v roce 1790. V době vzniku byla jednotřídní. Do roku 1881 byla budova školy – původně dřevěná – majetkem pardubického panství. V daném roce ji koupily samotné Krakovany, které ji poté prodaly dalším majitelům. První příznání příjmů (tzv. fase) jsou krakovanské škole stvrzeny v roce 1795. Dle nich činil plat zdejšího učitele 135 zlatých 68 a půl krejcaru a 7 sáhů dříví. Z tohoto dříví musel učitel ještě vytápět třídu. Božec, náležející k poděbradskému panství, odváděl z každého svého dítěte do Krakovanské školy 1 větel obilí. Prvním učitelem byl Václav Vorel, rodák z Týnce nad Labem, další učitelé se poměrně často střídali. V roce 1868 přechází pravomoc vyučování a výchovy od církve do rukou státu. Na začátku roku 1879 je otevřena druhá třída v Krakovanech. Roku 1880 dochází ke stavbě nové budovy a o tři roky později je prodána budova stará. Dne 20. února 1943 je škola s okamžitou platností zrušena. Ve škole se „ubytovala“ německá posádka. Vyučování zde začíná znovu 14. května roku 1945. Více viz VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 75 – 93.

stipendium, knížecí Schönburské stipendium ve výši 96 zlatých a 60 zlatých v podobě podpory od státu.³⁰³ Místní učitelé se zde tak velmi často střídali. Prvním z nich byl Eduard Svoboda, pocházející z Proseče. Prozatímně je zvolen v roce 1863, definitivně 13. října 1867. Nakonec však Svoboda odchází 26. května roku 1882 na ruskou Volyň, kde poté vyučoval české kolonisty. Jeho nástupcem se stává Čeněk Fidrmuc z Libenic. Jeho snad můžeme označit za jednoho ze stěžejních učitelů na zdejší škole, jelikož byl ve svém působení velmi laskavý a obětavý. I on však nakonec odchází učit jinam. Odchází krátce po nástupu nového duchovního Řepy, který přichází koncem července roku 1885. Po dalším vyučujícím, Bohumilu Nešporovi zůstala jakási památka v podobě písní pro bohoslužby a pro nedělní školu. Bohumil Nešpor ale taktéž odchází učit na jiné místo, stejně tak i další v pořadí krakovanských učitelů, příjmením Petráček. Ten odchází do Velenic.³⁰⁴ Kvůli častému střídání učitelů musel po Petráčkově odchodu v Krakovanech rok vést výuku učitel výpomocný, který neprošel ani přezkoušením.

Příkladem tísnivé situace zdejší školy může být udělování státní subvence. Krakovanská škola dostávala od státu ve srovnání se školami jinými skutečně málo, šlo o částku 300 korun, zatímco jinde dostávali subvenci 600 – 1000 korun. Iniciativou zdejšího faráře i učitele se sice podařilo zvýšit státní subvenci pro Krakovany nejprve o 200, později dokonce o 250 korun, ale škola se i tak oproti jiným školám velmi opozdila, neměla knihovnu a učitelův plat zůstal nepřiměřeně nízký.³⁰⁵

Jan Košuth působí v Krakovanech celých 40 let, až do doby, kdy dne 12. dubna 1866 umírá. Ač pochován na krakovanském hřbitově, není dnes přesné místo známo.³⁰⁶ Krátce pak vede sbor jakožto administrátor Julius Fleischer, ale velmi rychle je jednohlasně zvolen duchovní Karel Molnár, pocházející z obce Hořátve.³⁰⁷ Molnár přichází do krakovanského sboru dne 11. května 1867, instalován je následně 2. července téhož roku. Je právě jeho zásluhou, že se evangelický sbor v Krakovanech částečně pozvedl ze svých problémů.

³⁰³ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Praha: Nákladem Dědictví Komenského, 1910. s. 78.

³⁰⁴ Tamtéž. Dále BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924. s. 291 – 292. BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934, s. 20 – 31.

³⁰⁵ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Praha: Nákladem Dědictví Komenského, 1910. s. 78.

³⁰⁶ BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 18.

³⁰⁷ Karel Molnár se narodil 24. července 1842, studoval gymnázium v Těšíně, následovala studia teologické fakulty ve Vídni a poté v Basileji. Ve Švýcarsku studia dokončuje roku 1866. Práci duchovního započíná v Klášteře u Třebechovic. Praktickou zkoušku skládá v lednu 1867. Tamtéž, s. 22.

V počátcích svého působení se totiž musel i on potýkat se značným nedostatkem financí, se zanedbaností zdejších církevních budov a s velkým dluhem. Nový krakovanský duchovní byl ale mladý a nadšený pro práci ve sboru a hlavně z jeho popudu probíhají v letech 1867 – 1876 nejrůznější úpravy. Je opravena budova modlitebny, zdi kolem hřbitova a daří se postupně splatit téměř všechny existující dluhy. Tím nezaplaceným zůstávala částka 1 216 zlatých. Molnár si počíná velmi aktivně, pravidelně jezdí i do okolních přifařených vsí a osad, kde koná náboženská cvičení.³⁰⁸

„Krakovanský sbor hostil pak ve svém středu seniorátní konvent obvodu poděbradského, 1. června 1869. ...Dne 24. června 1879 byla v Krakovanech visitace, které se zúčastnil superintendent Jan Veselý a senior Jan Janata z Chleb.“³⁰⁹

Co se školy týče, stále má ještě charakter školy církevní. Dne 6. října roku 1874 má právo veřejnosti.

Roku 1880 je u hřbitova vystavěna márnice. To je již v době, kdy se blížilo výročí 100 let od vydání tolerančního patentu. A v onom jubilejním roce 1881 se krakovanský sbor jeví být v dobrém rozpoložení, dokonce v jakémsi rozkvětu, bez dluhů, silný finančně i po duchovní stránce. V této době je zahrnut do majetku sboru kostel se hřbitovem, fara, k níž náleží ještě 2 malé zahrádky a pastvina a budova školy, rovněž se zahrádkou a pastvinou. I členská základna je dobrá – v roce 1881 má evangelický sbor v Krakovanech 1 320 duší.³¹⁰

A krakovanský sbor neslavil jen jubileum vzniku tolerance, ale o 3 roky později slavil i sté jubileum svého vlastního založení. Tyto oslavy se konají ještě za přítomnosti duchovního Molnára 9. března 1884 za hojně účasti.

Farář Karel Molnár opouští Krakovany v roce 1884 a odchází do Kšel. Děje se tak 2 dny po konání oné velké slávy. Strávil zde 17 let a zasloužil se o rozkvět zdejšího sboru v opravdu velké míře. Toto poznamenal na konec svého popsání březnové slavnosti: *„Pán Bůh dej církvi krakovanské i v tomto novém věku svého hojného požehnání. Amen.“³¹¹*

³⁰⁸ BARTHELL, Jan V. 1784 – 1934: 150 let Krakovan. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 22 – 23.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 23.

³¹⁰ Tamtéž. Dále také KAŠPAR, Bohumil L. *Po stu letech: památník reformované církve Českomoravské obsahující pospání všech sborů H.V. v Čechách a na Moravě v jubilejním roce 1881 stávajících*. Praha: Spolek Komenského. s. 101.

³¹¹ BARTHELL, Jan. V. 1784 – 1934: 150 let Krakovan. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 26 – 27.

Od března 1884 do července 1885 administruje zdejší sbor velenický farář Vilém Košuth. V srpnu roku 1885 sem pak přichází mladík „*s ranečkem navlečeným na holi*“.³¹² Jde o Jana Emanuela Řepu, narozeného v Lozicích 16. srpna 1858 do rodiny tamního faráře. A tento mladík se v Krakovanech „zdrží“ dlouhých 47 let. Instalován byl na podzim 1885. Této události se zúčastnil jeho dědeček – senior Jan Janata, byl zde přítomen také Karel Molnár a Julius Fleischer z Chvaletic.³¹³

Emanuel Řepa je popisován jako tichý a nenápadný člověk. V budoucnu se i on musel potýkat se znovu se vyskytujícími problémy sboru, ale vydržel zde i přesto až do své smrti.

Jedním z prvních problémů, které musel řešit, byl odchod zmíněného učitele Fidrmuce. O jeho nástupcích bylo napsáno rovněž výše. Posledním učitelem krakovanské církevní školy byl Bohumil Karafiát z Božina. Ještě v roce 1901 a následně roku 1902 je škola opravována. „*Štěrbiny na stropě, jež svým černým vzezřením celou třídu znešvarovaly a svým obsahem – dlouholetým prachem a mnohým hmyzem – vzduch a místnost znečišťovaly, učitel vlastnoručně zahladil.*“³¹⁴ Přesto je její osud pravděpodobně již zpečetěn. Bohumil Karafiát odchází z Krakovan někdy v roce 1906 a jeho odchod zároveň znamená konec vyučování.³¹⁵

Finanční situace sboru se do konce první světové války stále více zhoršuje a sám farář se často ocitá v hmotné nouzi. Kvůli nedostatku topiva se mu v chladných prostorách kamenné fary zhoršil i jeho zdravotní stav. Přes problémy s financemi dochází roku 1920 k výraznější opravě kostela, který byl nejspíš v této době opět poměrně dost zchátralý. „*Náklad se hladce sešel, ač byl hrazen 580% přírůžkou.*“³¹⁶

³¹² VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 95.

³¹³ Tamtéž. Dále BARTHEL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 28 – 29.

³¹⁴ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Praha: Nákladem Dědictví Komenského, 1910. s. 78. Cituje také NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich 2009. s. 238. ISBN 978-80-7017-129-5. Havelka uvádí zmíněnou opravu k roku 1901, Nešpor k roku 1902.

³¹⁵ BARTHEL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 30. A zde se opět určení roku zániku krakovanské školy liší. Barthel klade zánik do souvislosti s odchodem Karafiáta roku 1906, což je velmi pravděpodobné, navíc, když se sbor opět v této době začíná utápět ve finančních problémech – měl problém s vyplácením služného pro učitele. Nešpor uvádí údaj Emanuela Havelky, který klade zánik školy k roku 1904 a upozorňuje na chybné označení roku 1914 jako rok konce školy v některých pramenech – tento chybný údaj nalezneme u Františka Bednáře.

³¹⁶ Tamtéž, s. 31. Dále také NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 238. ISBN 978-80-7017-129-5. BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924. s. 292.

Přes všechny problémy, byli členové sboru velmi obětaví, nadále se účastnili bohoslužeb a navštěvovali nedělní školu. V roce 1924 čítá sbor celkem 1 014 osob. Zdravotní stav faráře Řepy se v 2. polovině 20. století i nadále zhoršuje. Roku 1925 tomu bylo 40 let, co do Krakovan přišel. Krakovanští mu projevíli úctu a lásku tím, že na toto výročí uspořádali svému duchovnímu slavnost.

Jan Emanuel Řepa, člověk tolik obětavý a skromný, nakonec umírá 5. října roku 1931. Pochován je na krakovanském hřbitově o 3 dny později. Pohřeb probíhal za hojně účasti, nechyběly ani důležité osoby z církevního života. Byl zde kutnohorský senior Viktor Szalatnay, farář z Přelouče a Čáslavi, trnávský farář Gustav Adolf Molnár, dále farář z Opolan, Kolína, Velimi, Peček, a také farář Štulc z Chvaletic, který se na rok stal administrátorem zdejšího sboru.³¹⁷ Tehdy je opravena fara, hlavně díky přičinění samotných členů, kteří poskytli finance často ze svých vlastních zdrojů.

V listopadu 1932 nastupuje na místo zdejšího faráře Jan Vilém Barthell, původně vikář ve Strakonících.³¹⁸ O rok později se přistupuje k dalším úpravám, souvisejícím hlavně s blížícím se výročím 150 let od založení sboru. Tehdy dochází k opravám hlavně uvnitř kostela, kdy byly pořízeny nové lavice a vytvořeny malby s biblickými nápisy.³¹⁹

Sám farář Barthell označil stav sboru ve 30. letech 20. století za dobrý a finančně schopný, chtěl ještě zapracovat na sborové místnosti pro zpěv a na nedělní škole. Roku 1934, v době onoho 150 ti letého výročí fungování sboru, bylo v něm evidováno 1 100 členů v 275 rodinách, z podstatné části rolnických. Navíc v rozmezí let 1932 – 1934 získal sbor 60 nových duší. Nedělní školu navštěvuje v této době asi 15 – 60 dětí.³²⁰

³¹⁷ BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 31 – 32. BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924. s. 292.

³¹⁸ Barthell se narodil v Třeboni 29. července 1903, následně studoval v Písku, bohosloví nejprve v Praze, poté v Paříži a Montpellieru. „V praxi“ začal působit od prosince 1928 ve Strakonících. Viz BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934. s. 32.

³¹⁹ VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 95.

³²⁰ BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934, s. 33.

Jan Vilém Barthell působí v Krakovanech do roku 1937. Jeho místo poté obsazuje na 10 let Karel Balcar z Hustopeče. Instalován byl 8. prosince 1937.³²¹

K 19. srpnu 1937 měl sbor v Krakovanech patrně kolem 310 – 360 dospělých členů. Krakovany jich měli 49, pokud připočítáme i tehdejšího administrátora Gustava Adolfa Molnára z Trnávky, bylo jich tedy 50.³²² Přesný počet v tomto případě nelze dobře určit, jde totiž pouze o počet přibližný. Údaj je převzat ze seznamu, který vypracoval patrně sám duchovní a který je v podstatě v první řadě seznamem tzv. hlasovných údů, tedy těch, kteří řádně platí salár a mohou tak v rámci sboru volit. Ačkoli jsou zde uvedeni i „neplatiči“, záznam je v některých částech poměrně zmatený. Nejde tedy o klasický seznam všech členů sboru.

Roku 1939 čítá evangelický sbor v Krakovanech, náležející v této době k čáslavskému seniorátu, celkem 1 152 duší, o rok později je to 1 155 duší a tento stav se shoduje i se stavem z roku 1942³²³ V těchto letech patří Krakovany – myšleno v rámci seniorátu – ke sborům s nejnižšími příspěvky do chrámových sbírek. Je označován stále jako sbor rolnický.³²⁴

Zajímavý je také přehled z roku 1942, který zpracovává informace o tom, kolik litrů vína k bohoslužebným účelům dostaly na druhé pololetí onoho roku jednotlivé evangelické sbory. O množství litrů vína rozhodl českomoravský svaz ovocno-vinařský dne 27. srpna 1942. Krakovanům bylo přiděleno pro dané období celkem 5 litrů vína.³²⁵

Celkový příjem krakovanského sboru v tomto roce - k 31. prosinci - činil 102 272 korun.³²⁶ Ovšem poté, co dochází roku 1948 k parcelaci velkostatku v Radovesnicích,

³²¹ Spíše pro zajímavost, program samotné instalace byl rozvržen takto: 1) první společná píseň, 2) druhá společná píseň 3) úvodní služba, 4) společná píseň, 5) modlitba a čtení písma svatého, 6) společná píseň, 7) samotný instalační akt, 8) „Posílám vás“ – smíšený sbor od Biermana, 9) proslovy farářů a hostů, 10) společná píseň, 11) kázání faráře Balcara, 12) společná píseň, 13) modlitba, ohlášky a požehnání, 14) společná píseň. Viz Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C1/1-7 kazatelé.

³²² Nejvíce členů z celkem 15 vesnic spadajících pod sbor v Krakovanech měl v této době Hlavečnick, celkem 84 členů. Následovaly Bělušice s 68 členy, naopak nejméně jich měl Božec, a to pouhou 1 duší. Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-3/4-21 sbor.

³²³ Celkový stav duší v celém čáslavském seniorátu činil roku 1939 20 847 duší a roku 1940 21 177 duší. Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, I/2a hospodářské oběžníky.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Pro srovnání, například Bukovka získala litrů stejně, Chvaleticům bylo přiděleno 8 litrů vína, Přelouč rovněž 5 litrů a Kolín, stejně jako Chvaletice 8 litrů. Viz Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, I/3a oběžníky.

³²⁶ Pokladní hotovost činila 15 725 korun a 50 haléřů, salár neboli členské příspěvky 34 525, chrámová sbírka pro sbor 4 203 korun a 50 haléřů, chrámová sbírka mimo sbor 891 korun, podomní sbírka pro Jeronýmovu jednotu 1800 korun, dary členů pro vlastní účely se dostaly až na částku 3 216 korun, dary členů na Jubilejní toleranční dar činily 3 000 korun, z nájemného z domu získal sbor 2 850 korun, příjem ze hřbitova činil 600 korun, příjem z běžného účtu byl 16 277 korun a z vládní dotace získal sbor 19 184 korun. Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-3/1-3 matriční doklady.

přichází Krakovany o největšího poplatníka, co se saláru týče, jelikož majitelé tohoto velkostatku byli rovněž členy sboru. Podíl Radovesnických nebyl rozhodně zanedbatelný, činil celých 40 % všech příspěvků. To ale padlo spolu s vykonanou parcelací. Krakovanští tak žádali jako náhradu přiděl 15 hektarů lesů nebo zemědělské půdy z rozděleného velkostatku. Z výtěžků z těchto pozemků chtěl sbor hradit udržování církevních budov. A vzhledem k tomu, že vláda vycházela v těchto případech náboženským obcím, kterých se parcelace dotkla, vstříc, nebyly patrně ani Krakovany výjimkou.³²⁷

Následně, po odchodu bratra faráře Barthella, zde do počátku roku 1949 zastupuje duchovní pozici výpomocný kazatel Jaroslav Hána.

V únoru 1949 přichází do Krakovan na uvolněné místo faráře František Matula, který tuto činnost vykonává až do roku 1982, kdy odchází do důchodu. A právě roku 1949 zaznamenáváme poměrně značný úbytek v počtu duší oproti stavu před 7 lety. Tak je uváděn počet 931.³²⁸

Následujícího roku (1950) jsou pro budovu kostela vyhotovena nová kovová okna. Zároveň je sboru vrácen sborový dům, který působil 50 let jako stanice četnictva, posléze SNB. Následují úpravy, které umožňují od konce 50. let minulého století používat prostory pro účely konání zimních bohoslužeb, přednášek, konfirmačních cvičení, pěveckého kroužku, schůzek staršovstva a podobně.³²⁹

Ke dni 14. ledna roku 1951 čítal sbor kolem 484 členů, v samotných Krakovanech jich bylo celkem 89. Pro tento datum známe i počet členů Božce, ke krakovanské helvetské církvi náleželi 4 jeho obyvatelé.³³⁰

Sbor měl samozřejmě vždy také své „pracovníky“. Tak například v lednu 1955 jsou při kostele v Krakovanech uváděni tito pracovníci: varhaník Václav Valenta, kostelník Miloslav Sodoma a uklízečka Anna Sodomová.³³¹

³²⁷ Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-4/1-11 majetek.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ VLASTNÍK, Josef *Krakovany a Božec: od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV v Krakovanech, 1984. s. 95 – 96.

³³⁰ Tento údaj o počtu členů sboru nesmíme brát jako přesný. Jde rovněž o výtah ze seznamu tzv. hlasovných údů, stejně jako v případě roku 1937. Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-3/4-21 sbor.

K obcím – které patřily ke krakovanskému sboru – s velkým počtem členů patřily Týnec nad Labem s 82 členy a Bělušice s 68 členy. Dalších 5 obcí se pohybovalo v rozmezí 20 – 30 členů. V Uhlířské Lhotě bylo evidováno 33 členů. Zbylé obce se pohybovaly pod počtem 20, 3 z nich – pokud nepočítáme zmíněný Božec – dokonce pod hranicí 10 členů. Celkem patřilo ke Krakovanům 17 vesnic, i s Krakovany pak 18.

Roku 1959 došlo k závažné události. Budova krakovanského kostela byla zasažena kulovým bleskem, který ji samozřejmě značně poškodil. Na 3 místech byla rozbita střešní krytina a strop. Tato událost si vyžádala další opravy.

Budova fary byla znovu opravována v roce 1962. Plán oprav vypracoval architekt B. Bareš. Tehdy bylo také zabudováno do jejího interiéru ústřední topení.³³²

Odradem doby, která panovala v první polovině 60. let minulého století, tedy ještě v době před „uvolněním“ celkové atmosféry a nástupem tzv. Pražského jara, je dopis, který zaslal krakovanský farář Matula tehdejšímu církevnímu oddělení na Okresním národním výboru v Kolíně. V lednu roku 1963 odcházel Matula z pohřbu v Konárovicích, když ho vyzval tajemník tamního Národního výboru, aby se dostavil do kanceláře. A problém byl jasný - tajemníkovi se nelíbila řeč, kterou duchovní z Krakovan pronesl. *„Nelíbila se mu řeč na hřbitově, že jsem mluvil o práci a bídě, jež se nehodí do naší společnosti, že je to politická řeč. Odmítl jsem. Tam nebyla žádná taková politika. Vytahuji text a vzal mi jej. Na to nemáte právo, řekl jsem. Chtěl jsem mu vysvětlit, co jsem mluvil... Ukazoval mi legitimaci strážce bezpečnosti... Je to poprvé v mém životě, že se mi něco podobného stalo. Byl jsem osm let na studiích v cizině. Hledalo mne gestapo. Vrátil jsem se z ciziny, abych budoval v úsilí Husově a Komenského svou vlast. Byl jsem odrazován vrátit se zpět. Touha po vlasti překonala vše...“*³³³ Farář František Matula byl tímto aktem velmi pobouřen a žádal Národní výbor v Kolíně o přezkoumání celé záležitosti.

Bylo zmíněno přispívání do chrámové sbírky. Každý sbor měl přispívat každý rok hned na několik sbírek najednou, což znamenalo samozřejmě často značné potíže vzhledem k tomu, v jaké finanční situaci se sbory velmi pravidelně nacházely. Pro představu tak uvádím, jaký stav panoval v této oblasti k 31. srpnu 1961, respektive jde o sbírky za rok 1960. Tehdy měly sbory přispívat na celkem 6 sbírek – na Kamerun, na křesťanskou mírovou konferenci, tradičně na Jubilejní toleranční dar, příspěvek na křesťanskou službu, na bohoslovce a na hlavní dar lásky Jeronýmovy jednoty. Krakovany, patřící tehdy již do královéhradeckého seniorátu, přispěly na dané sbírky takto: Kamerun 146,50; křesťanská mírová konference 50; jubilejní toleranční dar 97,80; křesťanská služba 69; bohoslovci 231 a

³³¹ Plat varhaníka Valenty činil ročně 700 korun, měsíčně tedy 58,30 korun, kostelník ročně pobíral 500 korun, měsíčně tedy 41,66 korun a mzda Sodomové ročně činila 200 korun, měsíčně 16,66 korun. Jak varhaník, tak kostelník měli své hlavní zaměstnání jinde, manželka Miloslava Sodomy měla v uklízení kostela jediný příjem. Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-2/1-2 zaměstnanci.

³³² Tamtéž. Také NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. s. 238. ISBN 978-807017-129-5.

³³³ Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-1/1-7 kazatelé.

hlavní dar lásky 166,25 korun. Celkem tedy roku 1960 sbor přispěl na různé sbírky celkem 760,55 korunami.³³⁴ Pro srovnání, za rok 1966 odvedl sbor v Krakovanech na sbírky, v podstatě totožné s těmi v první polovině 60. let (jen sbírku na hlavní dar lásky Jeronýmovy jednoty střídá sbírka na Indii, Kamerun „nahradila“ sbírka na celou Afriku) celkem 851 korun, tedy o 90,45 korun více než za rok 1960.³³⁵

V roce 1970 se přispívalo celkem na 5 sbírek. A Krakovany, stále náležející ke královéhradeckému seniorátu, přispěly následovně: na Afriku to bylo 100; Jubilejní toleranční dar 157; křesťanská služba 120; bohoslovci 300; na poslední sbírku, na Rumunsko Krakovany příspěvek neodvedly. Celkem tedy za rok 1970 „sebraly“ 677 korun.³³⁶

Dne 11. března 1971 silný vítr poškodil budovu kostela, fary i sborového domu. Na kostele došlo ke zdemolování plechů, bylo zničeno 250 tašek, na faře 300 tašek, na sborovém domě 250 tašek. Jen práce pokrývače byla odhadnuta na 700 korun.³³⁷

Staršovstvo krakovanského sboru žádá následně počátkem ledna 1975 synodní radu o půjčku ve výši 25 000 korun určenou k opravě nového domu ve Vinařicích, kde má duchovní Matula pobývat po odchodu ze zdejší duchovní služby. Splátky byly stanoveny na 3 000 korun.³³⁸

Ani po odchodu do důchodu nemá František Matula zcela klid. Poté, co byl v 60. letech obviňován z postoje proti tehdejší oficiální politice, v letech 70. řešil různé spory v osobním životě, je následně roku 1983 nařčen, že koná neoprávněné pohřební pobožnosti. Celá událost vznikla tak, že Matulu oslovil jeho starý známý, který byl členem sboru v Krakovanech, aby mu pohřbil jeho matku. Přes prvotní odmítnutí nakonec svolil s tím, že se pohřbu účastnil jakožto civilní řečník. Hájí se tím, že zaslal svou žádost o možnost vykonat alespoň řeč bez taláru, bratru vikáři Pospíšilovi.³³⁹ Seniorátní úřad v Libici rozhodl v této záležitosti tak, že bývalému krakovanskému faráři bylo zastaveno vyplácení mimořádné podpory v důchodu. Navíc byl ještě kárán, že po svém odchodu do Vinařic zanechal v obrovském nepořádku archiv sboru, ač slíbil, že vše urovná a navíc si měl nechat vrátit

³³⁴ Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, I/2a hospodářské oběžníky.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-4/1-11 majetek.

Zahraniční sbírky se často týkaly pomoci zemím postiženým válečnými konflikty, ale také šlo často o příspěvek místům, kde se začínaly formovat nové evangelické sbory.

³³⁸ Tamtéž.

³³⁹ Tamtéž.

přeplatek synodní radě, který měl ve skutečnosti patřit Krakovanům. Samotné staršovstvo zdejšího sboru bylo celou touto nešťastnou záležitostí velmi znechuceno.³⁴⁰

Františka Matulu střídá roku 1982 na postu duchovního krakovského sboru již zmíněný Emil Pospíšil. V době svého zvolení byl již v pokročilém věku. Bratr Pospíšil se narodil dne 25. listopadu roku 1915 v Zelově v Polsku. Tady vykonával později výpomocnou duchovní službu předtím, než odtud odchází do Československa.³⁴¹ Emil Pospíšil nastupuje svou duchovní cestu v Krakovanech 1. srpna 1982. Již o pár měsíců později však podává svou rezignaci, ve které sděluje úmysl ukončit svou činnost v Krakovanech k 31. prosinci 1982. A důvod zde byl již vyřčen. Nebylo jím nic jiného, než případ Františka Matuly, který v souvislosti s obviněním z neoprávněného konání pobožností na pohřbech obvinil právě Pospíšila, že o všem věděl a přesto ho z této věci nařkl. Podaná rezignace ale v danou dobu nebyla platná. Farář Pospíšil tak působí v Krakovanech až do roku 1984.³⁴²

Následující 3 roky (1985 – 1988) působí ve zdejším sboru laická kazatelka Eva Medková, vykonávající zde pomocnou duchovenskou činnost.³⁴³

A zde si můžeme pro srovnání uvést ještě jednou, na jaké sbírky měly evangelické sbory roku 1985 odvézt peněžité dary. Tentokrát jich bylo dokonce 7. Krakovany náležejí v 80. letech znovu k poděbradskému seniorátu a přispívají následovně: na Třetí svět nevyhrazují žádnou částku, na křesťanskou službu přispívají členové 40 korun, na jubilejní toleranční dar je to 150 korun, na bohoslovce dokonce 330 korun, na novější položku zahrnující tisk poskytují 70 korun, na Etiopii taktéž nepřispívá sbor nic a na Mexiko je to 230 korun. Celkem odvádějí Krakovany v tomto roce 820 korun.³⁴⁴

Laická kazatelka Eva Medková působí ve sboru ještě roku 1989, administruje pak farář Jaroslav Fér z Kutné Hory. V této době náleží ke sboru celkem 16 vesnic, ovšem špatné dopravní spojení, hlavně tedy autobusové, neumožňuje, aby se členové dostavovali do kostela ve větších počtech. Na bohoslužby se, včetně svátků, dostavovalo kolem 10 – 30 osob. Od května do listopadu se bohoslužby konaly přímo v kostele, v zimě pak ve sborovém domě.

³⁴⁰ Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C-4/1-11 majetek.

³⁴¹ Od října 1943 vstupuje do služby v Českobratrské církvi evangelické jako diakon v Černošíně (okres Tachov), 10 let – od 1. 12. 1950 do 30. 4. 1960 – působí v Tachově. Posléze dalších asi 10 let nepůsobil v duchovní službě, znovu až od října roku 1970. Od 15. května 1977 pak působí na postu vikáře v obci Vysoká (okres Mělník). Z Vysoké odchází Pospíšil do důchodu, byl ale reaktivován a dostává nabídku z Krakovan. Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany, III-C1/1-7 kazatelé.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ Tamtéž.

V zimě se také na faře konaly tzv. biblické hodiny. Od začátku školního roku 1990/1991 se začíná vyučovat náboženství místo na faře v jednotlivých školách, konkrétně na základní škole v Krakovanech a v Týnci nad Labem. V krakovanské škole vyučovala evangelickému náboženství Eva Medková. Na její hodiny docházely ovšem v daném roce jen 3 děti.³⁴⁵ „Nízké počty přihlášených dětí svědčí nejen o malém zájmu, především rodičů, ale zvláště o hloubce odklonu společnosti jako celku, jak od humanitního, tak křesťanského životního postoje.“³⁴⁶

Na přelomu 80. a 90. let se začíná s rozsáhlejšími opravami zdejších církevních budov. Nejprve jsou v létě roku 1989 vyměněny na všech budovách žlaby a svody, o rok později, na podzim je opravena fasáda u kostela, zasklena okna, která byla poté spolu se žlaby nově natřena. Z jara roku 1991 se připravovaly úpravy fasád i na ostatních budovách.³⁴⁷

Roku 1991 bylo z trvale 800 osob žijících v Krakovanech 250 obyvatel bez vyznání, římskokatolické náboženství vyznávalo dokonce 359 osob, k husitské církvi se hlásilo 10 osob a evangelíků zde žilo 62. U 119 obyvatel nebyla náboženská příslušnost zjištěna.³⁴⁸

V témže roce, 13. září se z fary stěhuje Eva Medková s manželem a dětmi do Nového Bydžova a zdejší byt se tak uvolňuje. Tím končí její dlouhá výpomocná kazatelská činnost v Krakovanech. Administrátorem zůstává kutnohorský Jaroslav Fér.

Dochází k další úpravě fasády na kostele a také na sborovém domě, náklady těchto úprav se nakonec vyšplhaly až na 35 000 korun.

Kurátorem sboru je v této době Josef Olexa pocházející z Bělušic. Krakovanští se na počátku 90. let ale snaží získat pro svůj sbor stálého duchovního. Po 35 letech opouští místo kostelnice Zdeňka Bočková. Na podzim téhož roku, tedy roku 1993 nastupuje na toto místo Ing. Dan Valenta, ten zde zůstává ale jen asi 2 roky, protože v roce 1995 se kostelnicí stává Anna Zelinková.

Od podzimu roku 1994 sbor vydával vlastní periodikum, tzv. Krakovanský evangelický list. Nadále však chybí vlastní farář.³⁴⁹

³⁴⁵ Ve škole v Krakovanech se samozřejmě vyučovalo také římskokatolickému náboženství, jehož výuku řídil týnecký farář Cveček. Na tyto hodiny docházelo celkem 9 dětí. V Týnci nad Labem vyučuje farář Fér roku 1991 náboženství celkem pro 6 dětí. Obecní úřad Krakovany, Kronika psaná od roku 1989.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ Tamtéž.

Roku 1998 je kurátorem sboru bělušický Ladislav Podubský, jeho náměstkem pak Jaroslav Černohlávek pocházející z Býchor. Dne 1. března téhož roku se konala v Trnávce společná beseda sborů trnávského, krakovanského a chvaletického. Tato beseda byla pořádána v rámci udržování styků okolních sborů. A členové těchto sborů se scházejí znovu 21. června, tentokrát v krakovanském kostele, kde při této příležitosti káže trnávecký farář Miloš Hübner, zpíval trnávecký sbor a krakovanský kurátor pověděl něco o dějinách samotné budovy kostela.³⁵⁰

V dubnu 1999 prodává sbor manželům Folarechtovým budovu bývalé církevní školy i s přilehlou zahradou. I v této době probíhají různé opravy kostela, tentokrát jde o střechu a štít. Tyto práce provádělo klempířství rodiny Koláčných z Týnce nad Labem. A i v tomto roce krakovanští „besedují“ v Trnávce spolu s místními a chvaletickými evangelíky.

Se vstupem do nového tisíciletí se musí krakovanský sbor potýkat se škodami, které způsobila obrovská vichřice doprovázená kroupami, která obec postihla v noci na 22. srpna 2000. Tato náhlá smršť značně poškodila kostelní střechu, vyvrátila památnou lípu před kostelem, která při svém pádu zničila vrata vedoucí na hřbitov i spolu s částí obvodové hřbitovní zdi.³⁵¹

Na podzim téhož roku se objevuje zájemce o místo faráře v Krakovanech. Tímto zájemcem je Miroslav Německý, který v té době absolvuje studium na Vyšší odborné škole Biblické v Hradci Králové. Nakonec je zvolen jako kazatel – důchodce a svou činnost zde začíná od 1. prosince. U příležitosti zvolení nového kazatele se konala 7. ledna 2001 sborová slavnost, při jejíž bohoslužbách byl Německý definitivně uveden do práce. Na této události se shromáždilo 70 věřících, nejen z Krakovan, ale i z radotínského sboru, kde působil Miroslav Německý jako presbyter. Přišli však i lidé z jiných míst. Slavnosti se účastnil i krakovanský starosta Josef Polák.³⁵²

Dne 14. října 2001 si sbor v Krakovanech, Trnávce a Chvaleticích společně připomněl 220. výročí vydání Tolerančního patentu. Roku 2003 tomu bylo 170 let od postavení budovy fary. A při této příležitosti je připomínána i budova kostela, která si jako jediná v kolínském

³⁴⁹ Obecní úřad Krakovany, Kronika obce psaná od roku 1989.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² Tamtéž.

okrese zachovala v podstatě všechny prvky, které byly předepsané právě pro toleranční modlitebny, díky čemuž je stavební památkou.³⁵³

V roce 2009 se krakovanský sbor schází celkem 55 krát s tím, že průměrná účast na bohoslužbách se pohybuje kolem 7 členů. Na výuku náboženství na zdejší škole dochází celkem 5 dětí. Miroslav Německý působí v Krakovanech do 31. července 2010, kdy odchází do sboru v Chlebech. Jeho nástupcem se stává Jaroslav Kučera, působící v Krakovanech, a zároveň v Novém Bydžově, i v současnosti. K 31. prosinci 2012 měl zdejší sbor 161 členů a bohoslužby jsou konány pravidelně. Na místní základní škole je vyučováno náboženství, každý pátek od 12:30 pro děti, od 14:00 pak pro dorost a každé úterý v 16:00 probíhá výuka biblická.³⁵⁴

Tak tedy vypadá fungování farního sboru Českobratrské církve evangelické v Krakovanech dnes. Přes své pozdější založení a řadu problému v minulosti místní sbor stále dobře funguje, má svého duchovního a vychovává další generaci svých členů. A ačkoli se členská základna ve srovnání s léty minulými ztenčila, je stále živá.

³⁵³ Obecní úřad Krakovany, Kronika obce psaná od roku 1989.

³⁵⁴ Tamtéž. Dále viz *Evangnet, nezávislý portál: ČCE sbor, Krakovany*. [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z http://www.evangnet.cz/cce/sbor/95-krakovany_v_cechach.

ZÁVĚR

Na tomto místě se pokusím nastínit jakousi sondu týkající se porovnání vývoje obou výše popsaných sborů, společných rysů i aspektů, které obě místa svým způsobem odlišovaly.

Jak Chvaletice, tak Krakovany byly ve středověku spojeny s cisterciáckým klášterem v Sedlci, který měl o dané oblasti velký zájem – v případě Chvaletic to byla jejich výhodná poloha u řeky Labe, stejně jako v případě Týnce nad Labem, nacházejícím se nedaleko Krakovan.

I přes tento aspekt společný pro obě místa, se tu rozšiřuje příklon k husitství, což můžeme do jisté míry považovat za počátek pozdější „nekatolické tradice“ v těchto místech. Ovšem ve kterém z těchto míst byla přínáležitost k české reformaci silnější, nelze úplně s určitostí říci, z pramenů a prací, které zde byly použity je toto určení nasnadě: přes území Chvaletic a Zdechovicka procházeli jak husité, tak i králova vojska proti nim, stížný list zasláný do Kostnice obsahuje i jméno obyvatele přílehlých Telčic, v Přelouči dochází roku 1421 k popsanému střetu s kutnohorskými havíři a po válkách husitských zde pobývají čeští bratři. Na Zdechovicku působí také husitští duchovní. Je jasné, že obyvatelé Chvaletic stojí na straně husitů. I Krakovany snad stály v bouřlivých válečných časech na straně Žižky a Holého a z nedalekých Sán pocházel vůdce spanilé jízdy. V Týnci nad Labem došlo k napadení zdejšího kláštera jeptišek. Ovšem zda i zde působili husitští kazatelé, nevíme.

Z tohoto shrnutí by se tedy mohlo zdát, že více zasažena byla oblast Zdechovicka, ale skutečně nelze dělat přesné závěry. Můžeme však říci, že jistý vliv se projevil v obou místech, který zdejší obyvatele určitým způsobem „nasměroval“.

Část práce byla věnována majitelům panství, na kterých se obě obce nacházejí. Pozornost se zaměřila hlavně na jejich příslušnost k tomu či onomu náboženství. Právě jejich postoj totiž ovlivňoval i přístup k nekatolickým poddaným. Z tohoto hlediska je situace dobře srovnatelná, ani jedno z míst se v této otázce nevyznačuje něčím více specifických. Ve Chvaleticích i Krakovanech se setkáváme s majiteli tolerantními vůči nekatolíkům, s majiteli, kteří sami přestoupili od katolictví k přijímání podobojí způsobou, ale i s těmi, kteří jasně stojí v katolickém táboře a pro vyznavače jiné víry nemají „pochopení“. Nejvíce asi vynikají Pernštejnové coby majitelé pardubického panství, povětšinou ochotní tolerovat nekatolíky.

Je jisté, že do Bílé hory byli obyvatelé na obou místech zjevnými nekatolíky, stále se dovolávající oné tradice české reformace. Od 30. let 16. století se navíc z oblasti kolem

Kolína šíří do okolí luterské myšlenky a je možné, že se z Týnce dostaly i dál směrem na Zdechovicko. Tato teze je vyslovena s přihlédnutím k faktu, že na Zdechovicku působí právě v době 16. století také luterští duchovní. Okolí Týnce nad Labem je tedy luterskými myšlenkami jistě zasaženo, ovšem jestli zde a pokud ano, tak do jaké míry, působí rovněž luterští kazatelé, není opět jasné. Ovšem toto výraznější setkání s německou reformací můžeme označit za další „krok“ k prohloubení nekatolické tradice v těchto oblastech.

Tak by se měly tyto myšlenky, respektive nekatolické obyvatelstvo projevit v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. V Soupisu pro panství zdechovické tomu tak je, pro panství pardubické nikoli. Obyvatelé Krakovan se v něm totiž bez výjimky přihlašují ke katolictví. Mohlo by se tedy na první pohled zdát, že rekatolizace tu proběhla úspěšně, ale ve skutečnosti tomu tak jistě nebylo. Krakovany totiž spadají v době pořízení Soupisu pod královskou komoru, jejich majitelem je sám panovník. A je obecně známo, že Habsburkové jsou katolíky, a to většinou zcela oddanými. Takže zde jistě i v roce 1651 nekatolíci žili, ale postihy za jejich víru by byly v tomto případě jistě daleko tvrdší, než na zdechovickém panstvíčku – panstvíčku ve srovnání s rozlehlostí panství pardubického – kde byl rovněž tehdejší majitel katolíkem, ovšem obyvatelstvu nekatolickému se zde přeci jen „dýchalo lépe“, ačkoli i oni riskovali zatčení, vyslýchání a potrestání. Na tomto místě se můžeme opět vrátit k výše zmíněné tradici a říci, že možná skutečně byla silnější právě na Zdechovicku, ale je to jen domněnka, primárním důvodem přiznání či nepřiznání ke své pravé víře byl opravdu nejspíš aspekt majitele. Alespoň ve srovnání Zdechovicka a Pardubicka. Pokud ale přidáme do srovnání na základně Soupisu poddaných podle víry také Božec, celá situace možná již tak jasná není. Taktéž poděbradské panství – jehož součástí Božec býval – patřilo přímo Ferdinandu III. Habsburskému, ovšem zde se lidé, na rozdíl od obyvatel na panství pardubickém, k nekatolictví přihlašovali. Nejinak tomu je i v samotném Božci, ačkoli místní nekatolíci jsou považováni za nadějně k získání pro katolickou víru. Je tedy možné, že vedle samotného majitele také velmi záleželo na správci a hejtmanovi daného celku, na jeho postoji vůči nekatolickému obyvatelstvu a snad i na jeho důslednosti při postupu proti němu. Můžeme tak říci, že podmínky, které panovaly na Poděbradsku, byly pravděpodobně mnohem mírnější než v rámci pardubického panství.

Chvaletice jsou jedním z prvních míst, kde je po vydání tolerančního patentu založen evangelický sbor (1782). Ten krakovanský vzniká až o 2 roky později. Ačkoli Chvaletice byly těsně po vydání patentu součástí jednolitě oblasti luterské, vzniká zde nakonec sbor helvetský. O příčinách je pojednáno výše. Sbor se stihl velmi rychle „přetvořit“ na helvetský, čemuž

napomohla i dostatečná členská základna a stejně rychle dokázal získat svého duchovního. A Chvaletičtí se přičinili svou horlivostí. Krakovany jsou naproti tomu i po vydání patentu ještě poměrně dlouho považovány za oblast čistě luterskou, snad i z tohoto důvodu zde vzniká helvetský sbor až ve „2. vlně“ zakládání a snad až vlivem šíření reformovaných myšlenek právě z Chvaletic. Je také možné, že zpráva o výslovném přihlášení se k helvetské konfesi sem dorazila také později. V obou případech však museli evangelíci čelit blízkosti římskokatolických far, v případě Chvaletic to byla fara ve Zdechovicích, v případě Krakovan fara v Týnci nad Labem.

Náskok Chvaletic je patrný i z údajů zprávy o visitaci chrudimského kraje Leopolda Haje z roku roku 1782: Chvaletice (spolu s dalšími 3 vesnicemi) čítaly 755 nekatolíků, Krakovany (rovněž spolu s 3 vesnicemi) jich měly „pouze“ 206. Příčinou je ale nejspíš to, že ve Chvaleticích již sbor funguje.

V době vzniku toho krakovanského (1784) již tedy chvaletický sbor žije svým životem a zakládá svou první církevní školu. Ta krakovanská vzniká až v 60. letech 19. století. Škola ve Chvaleticích je roku 1914 prohlášena za veřejnou a ve 30. letech 20. století je pro její účel postavena nová moderní funkcionalistická budova. Tak alespoň ve „veřejné podobě“ pokračuje škola ve svém fungování. Osud školy krakovanské není tolik pozitivní, protože roku 1906 zaniká zcela. I tady ještě můžeme pozorovat větší „vyspělost“ evangelického sboru ve Chvaleticích, ovšem za situaci týkající se školy sbor krakovanský zcela nemůže. Na obou dvou místech často sbory zápasily s problémem financování chodu školy, ale zatímco katolické děti docházely na Zdechovicku přímo do Zdechovic, jelikož ve Chvaleticích „obyčejná“ škola nebyla, v Krakovanech již veřejná škola existovala a ta církevní tak musí fungovat vedle ní.

V 19. století jsou k oběma sborům přiřazeny sbory jiné, již na jeho počátku je ke Krakovanům připojen sbor v Bukovce kvůli své finanční slabosti a zůstává filiálkou až do roku 1823. Ke sboru chvaletickému je zase v letech 1878 – 1887 připojen sbor v Přelouči.

Zároveň v 19. století dochází na obou místech k úpravám svatostánků. Roku 1805 je postavena nová budova modlitebny v Krakovanech, následně roku 1840 upravena do podoby, ve které se dochovala dodnes. V 80. letech je postavena nová kostelní budova také ve Chvaleticích.

Tyto dva posledně zmíněné společné aspekty mohou být považovány za počátek doby, kdy se sbor krakovanský začíná „dotahovat“ na sbor chvaletický.

Společným rysem obou evangelických sborů – a jistě ne jen těchto – byl také velmi častý nedostatek finančních prostředků, kvůli kterým se nejednou dostaly do vážných potíží. Typické rovněž bylo poměrně časté střídání duchovních, hlavně co se prvních let existence sborů týče.

V neposlední řadě se musela ne příliš velká vzdálenost těchto míst projevit v jejich vzájemné spolupráci. Oba sbory pořádaly společné besedy, „přibíraly“ k sobě při těchto příležitostech ještě augsburský sbor v Trnávce. Tak spolu tyto sbory oslavily i 220. výročí vydání tolerančního patentu, bez něhož by ani jeden z nich pravděpodobně nevznikl. Často také chvaletičtí duchovní administrovali v Krakovanech v době, kdy tamní sbor neměl stálého duchovního, tak zde působí Samuel Galambossy, Petr Molnár či Julius Fleischer. Opačný postup, tedy takový, kdy by zastupoval ve Chvaleticích farář z Krakovan, není doložen. Společným se v jistém slova smyslu stal pro obě místa i trnávský farář Gustav Adolf Molnár, administrující v obou sborech. Vedle spolupráce docházelo někdy také ke střetům, jako v případě krakovanského faráře Františka Matuly a chvaletického Josefa Pospíšila.

Ve 30. letech 20. století se relativně vyrovnává počet členů obou oblastí. Roku 1933 čítají Chvaletice, samozřejmě celkem – i s přifařenými obcemi – 1 575 duší, v Krakovanech je to o 6 let později 1 152 duší, ovšem v letech 40. už tomu tak opět není, Chvaletice mají k roku 1944 dohromady 1 337 členů, kdežto v krakovanském sboru zaznamenáváme značný úbytek, až na 931. Přesto i krakovanský sbor v této době funguje a žije svým životem.

Přes rychlejší založení a vývoj sboru ve Chvaleticích, jeho jasný příklon k helvetskému vyznání, přes dlouhou tradici tajného nekatolictví, dnešní stav tomuto faktu bohužel neodpovídá. Posledním farářem zde byl Adolf Ženatý v letech 1976 – 1986, od té doby je zdejší sbor trvale neobsazený, členská základna značně odpadla, náboženství se již dlouho nevyučuje a ani bohoslužby se nekonají pravidelně, kdežto sbor v Krakovanech, ač vznikl později a „tradiční nekatolictví“ zde patrně mělo slabší odezvu, lidé si vybrali reformovanou církev jakoby až „dodatečně“, stále funguje. A ačkoli má dokonce o 6 členů méně než sbor chvaletický, má stálého duchovního, který koná pravidelně bohoslužby – v zimě na faře, v létě přímo v kostele, a který i v dnešní době vyučuje děti na základní škole náboženství.

Můžeme s nadsázkou říci, že se karty obrátily. Přes mírně „opozděný“ vývoj Krakovan oproti Chvaleticím, se dokázal zdejší sbor vypořádat s mnoha problémy a udržet své fungování v patřičné míře. Naopak ten z prvních, ten významný a horlivý sbor chvaletický zažívá v dnešní době jasný úpadek.

Mou bakalářskou práci bych označila jako pokus o exkurz do života dvou tolerančních sborů. Jsou totiž součástí obecnějších dějin, ač by se tak na první pohled nemuselo zdát. Již v době husitských válek zasahovaly obě obce svým způsobem do „velkých dějin“, které jsou obecně známé. A jsou také detailnější ukázkou toho, jak lidé vnímali právě ony velké události, které na ně samozřejmě měly vliv, jak později bojovali za svou víru. Dějiny těchto sborů jsou pevnou součástí událostí toleranční doby.

Oba sbory vznikly ze stejné situace, jejich hlavní vývojová linie byla totožná, odchylky vznikaly v souvislosti s oblastí, kde se nacházely, s počtem vlastních členů, s ochotou okolních katolíků tolerovat své nekatolické sousedy, důležitost sehrál i přístup jednotlivých duchovních apod.

Pokračováním této práce může být hlubší prozkoumání vývoje specifické oblasti, která vznikla v době tolerance, kdy se na velmi malém území v současnosti vyskytují 2 sbory a 1 farnost 3 různých konfesí. Jde o osu Trnávka – Chvaletice – Zdechovice neboli augsburská konfese – helvetská konfese – římská katolice. Tento „trojúhelník“ je důkazem pestrosti, kterou s sebou rovněž přineslo vydání tolerančního patentu.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

SOkA Pardubice, Farní úřad Zdechovice, Alphabetischer Index der Religion übertretenene Individuen von Jahre 1834.

SOkA Pardubice, Farní úřad Zdechovice, Gedenkbuch der Zdechowitzer Pfarre. Anno 1843.

Ústřední archiv ČCE Praha, Archivní fond synodní rady ČCE, Chvaletice 1919 – 1949.

Farní sbor ČCE Krakovany, Archivní fond farního sboru ČCE Krakovany:

I/2a hospodářské oběžníky

I/2b hospodářské oběžníky

I/3a oběžníky

III-C-1/1-7 kazatelé

III-C-2/1-2 zaměstnanci

III-C-3/1-3 matriční doklady

III-C-3/4-21 sbor

III-C-4/1-11 majetek

Obecní úřad Krakovany, Pamětní kniha obce Krakovan založená roku 1921.

Obecní úřad Krakovany, Kronika obce psaná od roku 1989.

Edice:

HAY, Jan L. *Zpráva o visitaci far kraje Chrudimského, již jako královský komisař roku 1782 k rozkazu císaře Josefa II. vykonal Jan Leopold Hay*. Hradec Králové: V. Řezníček, 1904.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka – PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 2001, sv. 2. ISBN 80-85475-74-X.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka – PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 2001, sv. 3. ISBN 80-85475-74-X.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka – KUKÁNOVÁ, Zlataše, ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Hradecko-Bydžovsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 2000, sv. 3. ISBN 80-85475-63-4.

ŠIMÁK, Josef V. *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671 – 1725. Díl 1, Chrudimsko, Čáslavsko*. Praha: Historický spolek, 1918, sv. 2.

Literatura:

30. výročí města Chvaletice: 1981 – 2011. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 2011.

BARTHELL, Jan V. *1784 – 1934: 150 let Krakovan*. Krakovany: Nákladem Českobratrského sboru evangelického v Krakovanech, 1934.

BAŠUS, Bedřich B. *Ztroskotání-události-stavba: příspěvky k historii církve*. Praha: Kalich, 1987.

BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924.

BĚLINA, Pavel et al. *Vělké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha-Litomyšl: Paseka, 2001, sv. 9. ISBN 978-80-7432-105-4.

BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha-Litomyšl: Paseka, 2001, sv. 10. ISBN 80-7185-384-4.

BOROVSKÝ, František A. ed. – ŠUBERT, František A. ed. *Čechy. Díl IV, Polabí*. Praha: J. Otto.

HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Praha: Nákladem Dědictví Komenského, 1910.

Chvaletice: pamětní publikace k výročí 850 let Telčic a 600 let Chvaletic. Chvaletice: Městský úřad Chvaletice, 1993.

- JANATA, Jan – ŠUBERT, Václav – Z TARDY, Heřman. *Památka roku slavnostního 1863, tisícileté památky obrácení národu českého na Moravě, Slovensku a v Čechách skrze Cyrila a Metoděje na křesťanství*. Praha: J. Janata, 1864.
- JIRÁSEK, Alois. *Temno*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.
- JIZBA, Jiří. *Místopis a veřejná správa politického okresu novobydžovského*. Nový Bydžov: J. Jizba, 1931.
- HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká*. Praha: Praha, 1819.
- KAŠPAR, Bohumil L. *Po stu letech: památník reformované církve Českomoravské obsahující popsání všech sborů H.V. v Čechách a na Moravě v jubilejním roce 1881 stávajících*. Praha: Spolek Komenského, 1881.
- LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926.
- MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 1982.
- MELMUK, Petr. *Kdo byli deisté a izraelité rané toleranční doby*. In. MACEK, Ondřej. *Po vzoru Berojských: život i víra českých a moravských evangelíků v předtoleranční a toleranční době*. Praha: Kalich, 2008. ISBN 978-80-7017-088-5.
- MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 2. Neratovice: Verbum publishing s. r. o., 2013. ISBN 978-80-903920-4-5.
- NEŠPOR, Zdeněk R. – ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-129-5.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. ISBN 80-86971-06-6.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. ISBN 80-86067-92-0.

ORTH, Jan. – SLÁDEK, František. *Topograficko-statistický slovník Čech, čili, Podrobný popis všech měst, městyň, vesnic, jakož i všech zpustlých hradů a zaniklých osad království českého*. Praha: I. L. Kober, 1870.

PELCL, František M. *Paměti*. Překlad Jan Pán. Praha: F. Borový, 1931.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1949, sv. 2.

ROSŮLEK, František K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: dějinný a místopisný obraz. III, Místopis*. Pardubice: Agitační výbor, 1909.

ROUBÍK, František. *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959.

ŘEZNÍČEK, Václav. *Jan Leopold Hay: vypsání jeho života a působení*. Praha: A. Neubert, 1915.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 1*. Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1920 – 1923.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 2*. Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1924 – 1925.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 3*. Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1926 – 1927.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 4*. Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1928 – 1933.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl 5*. Pardubice: Nákladem města Pardubic, 1935.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 1, Chrudimsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1882.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 12, Čáslavsko*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1900.

SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. Vyd. 2. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-099-X.

SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1964.

ŠEBEK, František et al. *Dějiny Pardubic. Díl 1*. Vyd. 1. Pardubice, Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech, Akademie J. A. Komenského, 1990.

VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Kolín: J. L. Bayer, 1888.

VLASTNÍK, Josef. *Krakovany a Božec. Od starodávna do současnosti*. Krakovany: MNV, 1984.

VLASTNÍK, Josef. *Týnecké přílabí*. Týnec nad Labem: MNV, 1977.

VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. Díl první 1086 – 1618*. Vyd. 1. Přelouč: Městský úřad v Přelouči, 1999. ISBN 80-238-4119-X.

VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. Díl druhý 1618 – 1848*. Vyd. 1. Přelouč: Město Přelouč, 2002. ISBN 80-238-8800-5.

VOREL, Petr – TETŘEV, Jan – VINCENCIOVÁ, Hana. *Dějiny města Přelouče. Díl třetí 1848 – 1918*. Vyd. 1. Přelouč: Město Přelouč, 2004. ISBN 80-239-3499-6.

VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Vyd. 2. Praha: Rybka, 2002. ISBN 978-80-87067-21-5.

ŽÁČEK, Václav. *Prvá léta náboženské tolerance na panství pardubickém*. In *Časopis pro dějiny venkova* 27, 1940.

Internetové zdroje:

Český statistický úřad: *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012*. [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z

[http://www.czso.cz/csu/2012ediciplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012ediciplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf).

Oficiální stránky obce Krakovany: Historie Krakovan a Božce. [online]. 2014 [cit. 2014-03-09]. Dostupné z

http://www.obec-krakovany.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=55.

Oficiální stránky obce Krakovany: O obci. [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z

http://www.obec-krakovany.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=54.

Oficiální stránky města Týnec nad Labem: Historie. [online]. 2014 [cit 2014-03-16]. Dostupné z

<http://www.tynecnadlabem.cz/default/page?pageId=52&pageSpace=mesto&archive=0>.

Oficiální stránky obce Zdechovice: Zdechovický zámek. [online]. 2014 [cit 2014-03-09]. Dostupné z

<http://www.zdechovice.cz/cs/navstevnik/z-historie-obce-zdechovice/zdechovicky-zamek/>.

Ministerstvo vnitra České republiky: Adresy v České republice, obec Krakovany. [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z

<http://aplikace.mvcr.cz/adresy/Region.aspx?regid=2590>.

Evangnet, nezávislý evangelický portál: ČCE sbory, Chvaletice. [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z

<http://www.evangnet.cz/cce/sbor/71-chvaletice>.

Evangnet, nezávislý evangelický portál: ČCE sbory, Krakovany. [online]. 2014 [cit 2014-03-05]. Dostupné z

http://www.evangnet.cz/cce/sbor/95-krakovany_v_zechach.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. 1: Letecký snímek Hornické čtvrti (původních Chvaletic) i s evangelickým kostelem.

Obr. 2: Znak města Chvaletice.

Obr. 3: Evangelický kostel Chvaletice. Pohled na vchod a věž s hodinami.

Obr. 4: Evangelický kostel Chvaletice. Pohled od hřbitova.

Obr. 5: Evangelický kostel Chvaletice. Detail zadní strany kostela.

Obr. 6: Evangelický kostel Chvaletice. Pohled od oltáře na varhany. Stav po rekonstrukci.

Obr. 7: Evangelický kostel Chvaletice. Pohled na oltář.

Obr. 8: Obec Krakovany v Čechách. Příjezd do obce směrem od Týnce nad Labem.

Obr. 9: Znak obce Krakovany.

Obr. 10: Evangelický kostel Krakovany. Pohled od hlavní silnice.

Obr. 11: Evangelický kostel Krakovany. Pohled na přední stranu budovy a štít.

Obr. 12: Evangelický kostel Krakovany. Pohled na přední stranu budovy a vchod.

Obr. 13: Evangelický kostel Krakovany. Pohled ze hřbitova na zadní stranu budovy.

Obr. 14: Pohled na budovu fary v Krakovanech směrem od kostela.

Obr. 15: Pohled na budovu fary v Krakovanech směrem od hlavní silnice.

Obr. 16: Ukázka z Abecedního indexu podle vyznání na farnosti zdechovické roku 1834.

Obr. 17: Ukázka z Pamětní knihy zdechovické farnosti. Stav duší jednotlivých vyznání.

Obr. 18: Krakovanská fara, kostel a škola v 19. století.

Obr. 19: Ukázka parte tragicky zemřelého chvaletického faráře Josefa Matějky.

Obr. 20: Ukázka dopisu, ve kterém se ohrazuje farář František Matula vůči nařčení
z projevů namířených proti státní politice.

Obr. 21 a, b: Dopis faráře Štulce reagující na nařízení vyvěšování křížů ve školách.

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

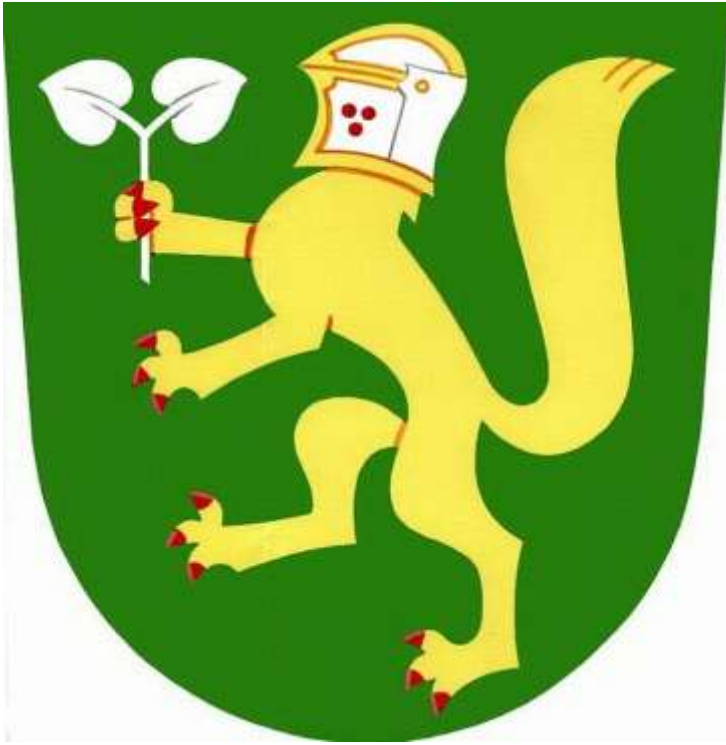
Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

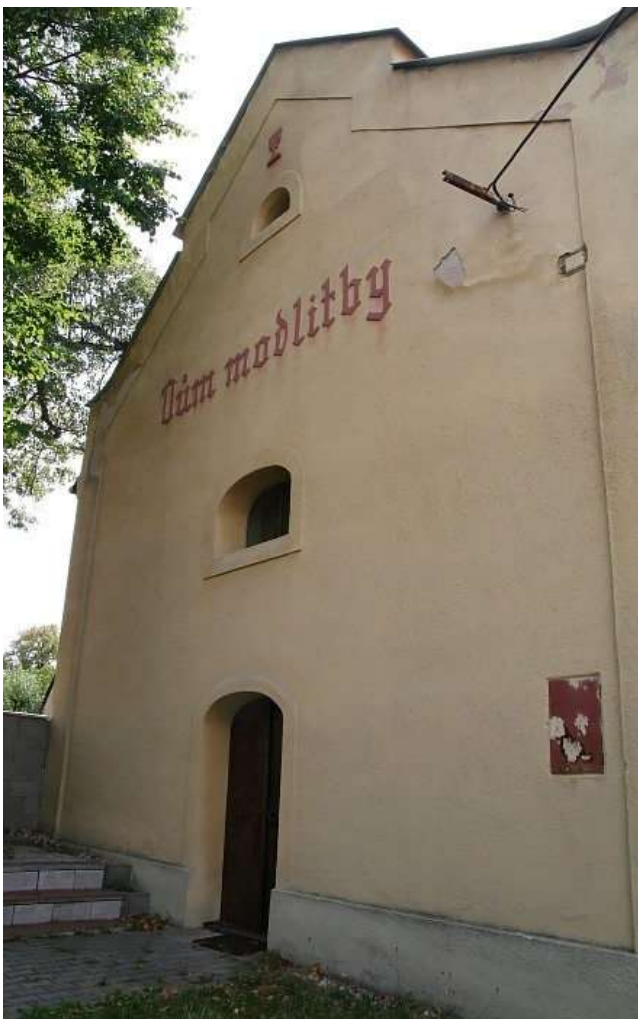
Obr. 9

Obr. 10

Obr. 11

Obr. 12

Obr. 13

Obr. 14

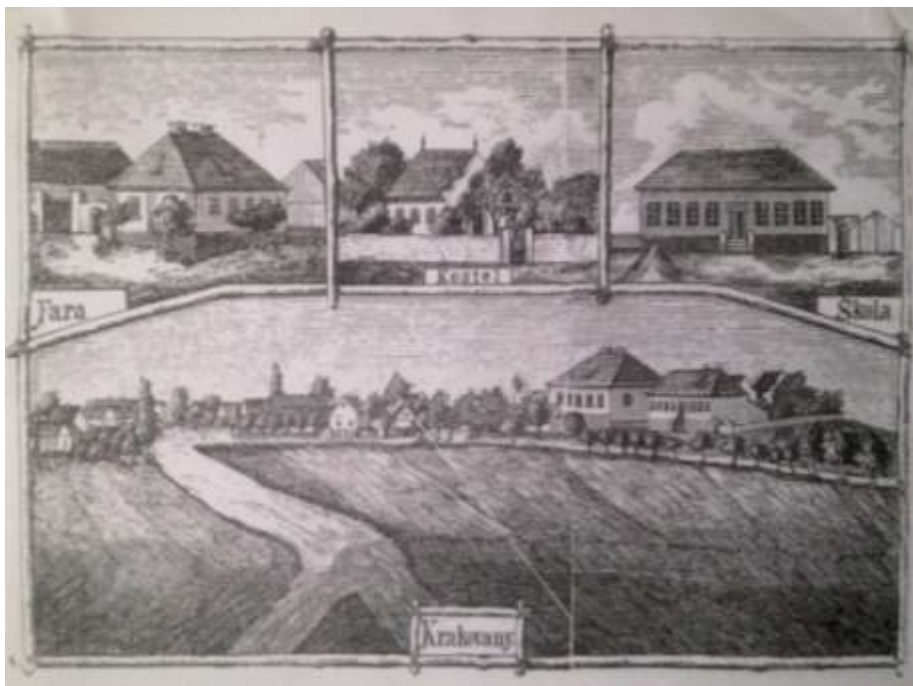
6

Die Schifffahrt der Provinzgericht und Hofgericht
 zu Potsdam und der Hofgericht zu Berlin
 ist alle 30 Jahre einmal zu erneuern und zu
 erneuern und mit der folgenden Tabelle anzugeben

Name des Schiffes	Schiffen				No. des Schiffes	Länge in Faden	Bauart
	1778	1788	1798	1808			
Zwickau	92	653	524	64	52	10	Fänlein
Chrobitz	85	617	524	56	437	10	Fänlein
Teltow	32	200	83	54	62	2	Fänlein
Tornow	64	484	134	240	53	2	Fänlein
Kiecan	60	431	110	270	45	6	Fänlein
Sabota	40	311	94	68	45	7	Fänlein
Sintow	45	290	100	70	43	11	Fänlein
Morawitz	50	203	100	42	50	10	Euphu
Horsitz	30	348	200	8	25	5	Euphu
Stranow	4	23	27	1	.	.	Euphu
		314	2565	1771	910	528	64
	1808	3671			1738		

Gegeben bei der königlichen Verordneten am 10. Juni 1807
 Louis von Arnim
 v. Arnim

Obr. 17

Obr. 18

Obr. 19

Kaukovany v Č. dne 17. ledna 63.
Titl.
Oblastní národní výbor
církevní odd.
K o l í n

Je mou povinností, podat Vám následující zprávu. Měl jsem dnes pohřeb na telefonické navolání pro Stanislavu Šatlovou v Konárovicech v 1 hod. odpoledne. Byla duchovní - dělnicí v Kolíně v Česle. / Rakovina/ Očekávala s pohřbu. Pan tajemník s NTV v Konárovicech přišel za mnou, abych se dostavil do kanceláře NTV. V kanceláři byli snad tři starší muži a starší žena. Byl na pohřbu. Hlíběla se na řeč na hřbitově, že jsem mluvil o práci a bídě, že se nehodí do naší společnosti, že je to politická řeč. Osmítl jsem. Tam nebyla žádná taková politika. Vytahují text a vnal mi jej. Na to namíte právo, řekl jsem. Chtěl jsem mu vysvětlit, co jsem mluvil. Že namíte právo? Telefonoval k p. Miškovskému do Kolína. Nebyl tam. Ukazoval mi legitimaci strážní bezpečnosti. Jsem rád, že mám text. Můžete odejít.

Je to poprvé v mém životě, že se mi něco podobného stalo. Byl jsem osm let na studiích v cizině. Hledalo mě gestapo. Vrátil jsem se z ciziny, abych bojoval v úsilí Masově a Kozanického svou vlast. Byl jsem odrazován vrátit se zpět. Touha po vládě překonala vše. Nemilo se mi dotklo toto výhrudné kritizování od p. tajemníka.

Vyšleďte mi, prosím, text pohřební řeči. Ujistíte mne, že to nebyla pobuřující, politická řeč, ale hladař a stíšená sděvatelka pomístalých a posluchačů na základě jmenovaného textu pro jejich dobro a pro dobro společnosti.

Slovo, které kritizoval p. tajemník, je citace z pohřebního kázna verš 10: i to, což nejsladnějšího v nich jest práce a bída, a když to poznáš tož ihned rychle zaletíš. Kdo si přeče mě, právě vidí, že nejde o práci a bídu, ale že jde o lásku, kterou osudná měla k svým dětem a vnukům, k svým služebnícům a spolupráncům a vedoucím. Je to právě opak toho, v čem jsem byl kritizován. Nad mým životem, který se ohlíží k aurci, ano i nebe i země pominou, vládně ten Nejvyšší. Ty pak jsi tentýž a létatvá nikdy nepřestanou ty jdeš k lidu svou pomocí a svou láskou. Tato lásku pochopila naše osudná a předávala ji ostatním. Milujte i Vy své děti.

K podobnému mravnímu životu vyzýval i pan prezident v novoroční řeči.
Váš

Vážený pane záměstku vynodního meniora,

především radíš Pán Cirkve dáti Vám i celému domu Vasemu radosti, poselství a síly vánoční i novoroční i celému sboru, jehož Jste pastýřem i Církvi naší v zemi navštívené.

Píši dnes dříve nežli bychom co jiného zažítí chtěli o natřzení naš. školství Kyprese. Jde o pověšení kříže ve škole obvaletické. 155 let zde nevisel kříž a nyní viset má. Lid se bouří. Škola byla naše a zase jde o týž lid i dnes. Náklady více než půl milionu postavila obec obvaletická budovu novou. Jest zde jen 12 žáků římských, ostatní naše. Kvalita, že není třeba polykat vae bez odporu. Proto je lhůta tak dlouhá, až do konce února, že se čeká odpor, námitky. Jím jde jen o to, aby přesvědčili souseda, že jsme daleci bolševictví. Ale papešství se právě tak nebude u sousedů líbit, protože to právě, tak jako bolševictví je otevřeným nepřitelem náciismu. Mohli by jinak přesvědčovat, že pro naši duši bolševictví není kouzlem. Naši legionáři jsou pánajším důkanem. Pro této říši se chce svěditi tem starý nepřítel, jenž by nás aspoň nyní, když se to dříve nedarilo, aspoň chtěl, moč i mnohá let atd dnes jako vědyky, wiout erat in principio etc. etc..

Naši otcové by jistě zdvihli veliký odpor. Za protest nás nezabíjí nikoho. A protestovatí se musí. Jinak budeme před budoucností, před dětmi co slabostí, kteří vydávají vae s pasivitou, jež nesluší křesťanu, ba jež je u křesťana smrtelným hříchem. Kdo nás vyská před lidmi a když dnes se kde kdo bojí a jen se slabým vróekim zaléhá, tam vy, jímž dáno více, nalézati nesmíme jen tak jako ti druzí. Píši o všem do Ameriky. Naše vláda to nečiní se exco ale spíše se spekulace a jiny se při tom aytí a ohváštá vítězství.

Konejšim sbor, že se nezahálí, že se pracuje, že to jen tak nepójde, že kde je většina našich dítek tam kříž nebude. Jak bychom vypadali před dětmi, jež učíme?

V nám sboru jsou dvě školy kde je veliká většina šbratr. dítek. Učitelé se utíkají ke mně, prosí o pomoc. Prosí i starší. Nelze trpěti nechat, aby se dalo, co si poručil Řím u nás. Ať si tam, kde jich je víc, poveší co chtějí. Kde je nás více tam ať se nezahálí je svědomí a náboženaký cit. Pro nás je to modla a hřích. Ať to od nás slyší liberáři nevěrec, jehož jméno

Obr. 21 a

z jakýchkoli příčin zůstalo věrno matrikám a, nebo fanatic církve r.kat. Je přesvědčí, že naše dosud svobodu svědomí zaručenou ústavou státu a že úzkost náboženského přesvědčení je dosud nepřipustná.

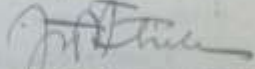
Mám zato, že by Synodní rada byla jediná oprávněná instituce, která by za všechny nás a jménem všech u ministra v této věci intervenovala a rozhodně se domáhala ohledu pro naše oitěři. Budeme-li ochotni mlčeti ať si přijde se podruhé a věci těšší, budou si troufati více. Nemáme se podceňovat, že náš je nepatrná bratka, že nic neznamenáme, že se na nás nedá. Je-li nás zde málo, je evangelická církve početnější. Budeme-li se bráhati přijde ku pomoci evangelický svět. Budeme-li mlčeti budou mít zato, že je nás všechno jedno.

Šel kdyby Synodní rada, pak třeba presbytrstva jednotlivých sborů a spolek duchovenstva našeho a s nimi pak i Českoslovenští podávali své protesty a rozhodně se domáhali výjimek muselo by se s tím počítat. Porušování se nazýváme ani Hitlerovi ani Mussolinimu. Řík chce těšiti a těšit. Je nutno, aby věděl Řík, že tu jsou Bratři a sesterské také jiných, nejen Říka.

Kdyby snad nebylo rozhodnuto, že Synodní rada a povolání šiknitelé naší Církve ve věci náboženskou, pak bych v zájmu cíti našeho sboru a pro lid náš, jež se na me hledí jak se Církve zachová musel za ministrem školství jíti za vlastní pést a nésti vše co by se za to na me mohlo přijít. Jednotlivci ovšem v takovéto válce spíše odmítou a končí, aby se nikomu navzděčili než když celá Církve Páně se ozve jak je její svatá povinnost k vůli stádu, jež péči naší svěřil Pán.

Nezapomínejte mi, že jsem psal. Prosím, abyate svolil k tomu, aby oh mohl říci sboru, že ve věci se pracuje, že se nepřihlíží trpě jak, to dopadne. Že nejsou jako otcové dítek v Betlése, kteří nechali přestat za životy svých malíčků ale nechali třeba vraždit a spokojili se tím, že sami jex plakali.

Opětuje své upřímné přání k Vám otm i rohu novému
jsem v upřímné úctě odněkdy

farář dváletický.

Chval. 100, 1. 1. 1938. 1. 1. 1938.
dne 21. prosince 1938..

Obr. 21 b

RESÜME

Diese Arbeit beschäftigt sich mit der Geschichte von zwei evangelischen Gemeinden, die nach dem Toleranzpatent gegründet wurden. Es handelt sich um Gemeinden des helvetischen Bekenntnisses in Chvaletice und Krakovany. Auf diesen wird ein Beispiel gezeichnet, wie neu entstehende evangelische Korps zu dieser Zeit funktionierten und gegen welche Schwierigkeiten sie kämpfen mussten, oder wie eifrig ihre Mitglieder waren. Die Toleranzpatentausgabe selbst und die folgende Zeit ist ein wichtiger Punkt, der den Nichtkatholiken mindestens einige Bekenntnisfreiheiten brachte.

Das erste Teil dieser Arbeit ist dem Annähen der allgemein bekannten historischen Ereignissen gewidmet, die zur Toleranzpatentausgabe am 13. Oktober 1781 führten, und zugleich beschreibt sie die nach diesem Datum abspielenden Ereignisse im Zusammenhang mit der Ausrufung des Patentes und mit den Reaktionen darauf. Der Hauptgrund war Staatsinteresse und Prosperität, reine religiöse Interessen standen erst an zweiter Stelle. Bedeutende Impulse waren auch stärker werdende Äußerung der Nichtkatholiken in der Mährischen Walachei und die direkt nach Wien geschickten Anträge auf die Religionsfreiheit. Nach der Ausgabe des Toleranzpatents fingen die Verwirrungen mit seiner Veröffentlichung an, irgendwo sollte er ursprünglich gar nicht veröffentlicht werden. Es gab auch Undeutlichkeiten bei der Anmeldung zu neu tolerierten Konfessionen.

Das zweite Teil beinhaltet vor allem Geschichte beider genannten evangelischen Gemeinden von ihrer Entstehung bis zur Gegenwart. Zugleich ist hier auch geschildert, welche Situation in diesen Orten in der Zeit vor dem Toleranzpatent herrschte. Die ältere von den beschriebenen Gemeinden ist die in Chvatletice, gegründet im 1782, die Gemeinde in Krakovany entstand erst um zwei Jahre später, im Jahre 1782 und ihre Entwicklung war für längere Zeit nach der Gemeinde in Chvaletice verspätet. Beide Orte traten in gewisser Maße in Kontakt mit Hussitenrevolution, im 16. Jahrhundert breiteten sich in diesen Gebieten die Ideen der deutschen Reformation, so dass der Raum für „Entstehung“ der nichtkatholischen Bevölkerung mehr als geeignet war. Beide Gebiete brachten in die Zeit vor dem Toleranzpatent gewisse „nicht-katholische Tradition“ aus der vorigen Ära mit. Chvaletice als Teil des Herrschaftsgutes Zdechovice war direkt ein Teil des Ostböhmens, in dem die nichtkatholische Bevölkerung eine starke Basis hatte. Nach der Toleranzpatentausgabe neigten beide Gemeinden zum helvetischen Bekenntnis zu, obwohl am Anfang beide lutherisch sein sollten. Krakovany wurden in diesem Zusammenhang als „orthodox

lutherisch“ bezeichnet. Nach der Klärung der Informationen über Anmelungsweise zu einzelnen Konfessionen und nach engerer Erkenntnis der helvetischen verlassen beide Korps die „lutherischen Ideen“.

Das letzte Teil der Arbeit fasst festgestellte Informationen zusammen und vor allem vergleicht Entwicklung beider evangelischen Gemeinden. Sie bemüht sich sowohl die verbindenden als auch die teilenden Merkmale zu beschreiben. Zu den gemeinsamen Grundmerkmalen gehört der fast ständige Mangel an Finanzmitteln. Die Unterschiedlichkeiten, obwohl sie nicht so markant sind, hängen vor allem mit der eigenartigen Entwicklung und mit den inneren Umständen in beiden Gemeinden zusammen.